

Project Goed worden en goed blijven

CONCEPTSCHOLEN

ELKAAR STIMULEREN TOT LEREN

9 Schoolportretten

Colofon

Dit is een publicatie van de PO-Raad, programma '*Goed worden en goed blijven*'
Maart 2021

Tekst: René Koelink

Interviews: Anne Wesseling

Grafische vormgeving en druk: Sausmakers Utrecht

Inhoudsopgave

Een publicatie over conceptscholen	7
Wat verstaan wij onder conceptscholen?	11
De Fonkeling	13
Wat beogen conceptscholen?	21
De Boomgaard	23
Ruim een eeuw onderwijsvernieuwing	31
Sabina van Egmond	33
Samenstelling leerlingenpopulatie	41
De Synergieschool	43
Recente aandacht inspectie voor conceptscholen	53
De Springbok	57
Duurzaamheid innovaties: weten wat je wilt	65
De Globetrotter	67
Factoren model duurzame onderwijsinnovaties	75
De Vinckhuysenschool	83
Realiseren basiskwaliteit	93
De Poolster	97
Leergericht worden, leergericht blijven	107
De Schatkaart	111
Checklist basiskwaliteit	121
Achtergrondinformatie innovaties portretscholen	127

EEN PUBLICATIE OVER CONCEPTSCHOLEN

Onderwijsvernieuwing is van alle tijden. We kennen de traditionele vernieuwingsscholen zoals de Montessori-, Jenaplan-, Dalton- en Vrijescholen. De laatste jaren zien we daarnaast steeds meer scholen die op een andere wijze onderwijs willen aanbieden vanuit een nieuw concept of een andere schoolorganisatie. Soms betreft het de start van een nieuwe school op initiatief bijvoorbeeld van een groep ouders, maar meestal gaat het om bestaande scholen die overschakelen naar een ander onderwijsconcept of schoolorganisatie.

Deze conceptscholen hebben gemeen dat zij met hun onderwijsconcept beogen dat zij hun leerlingen meer stimuleren tot leren en dat hun leerlingen zich daardoor beter of breder kunnen ontwikkelen. Daarbij benadrukken deze scholen vaak de zelfwerkzaamheid, de eigen verantwoordelijkheid en de zelfregie van de leerlingen. Bij veel van deze scholen zie je dat het concept als het ware ook van toepassing is op het team. Ook de teamleden creëren met elkaar voorwaarden waarbinnen de directie en de individuele teamleden zelf in ontwikkeling komen en blijven. Doel is om hun onderwijs zo in te richten dat het de leerlingen optimaal stimuleert tot leren en om zo goed mogelijk aan te kunnen sluiten bij wat zij denken dat hun leerlingen daarvoor van hen nodig hebben. Zo stimuleren leerlingen en leraren elkaar in hun ontwikkeling.

Conceptscholen kunnen echter ook behoorlijk verschillen in de accenten die zij leggen bij dat 'beter en breder ontwikkelen' en de manier (leerinhouden, leermiddelen, schoolorganisatie e.d.) waarop ze dat willen realiseren.

Voor het programma 'Goed worden, goed blijven' geven deze conceptscholen aanleiding tot een aantal vragen.

Voor een deel hebben die te maken met hoe je de kwaliteit van het onderwijs op deze conceptscholen het beste kunt bekijken en waarderen.

Komt de kwaliteit van conceptscholen voldoende in beeld wanneer je met onze gebruikelijke bril naar de scholen kijkt? Het waarderingskader van de inspectie, en ook het onderzoekskader van het programma 'Goed worden, goed blijven' hebben een idee over goed onderwijs. Maar doen deze kaders voldoende recht aan de specifieke elementen van het concept dat deze scholen hanteren? Moet je bij het bekijken en waarderen van het onderwijs op deze scholen elementen toevoegen? Moet je samen een nieuwe taal ontwikkelen om de kwaliteit van dit type onderwijs goed te kunnen waarderen?

Andere vragen hebben te maken met de ontwikkeling van deze scholen.

- In hoeverre slagen startende of overschakelende conceptscholen erin hun ambities te realiseren?
- Wat zijn typische aandachtspunten wanneer je zo'n concept start of overschakelt?
- Wat vergroot de slagingskans om uit te groeien tot een volwassen schoolorganisatie? Waardoor slaagt de ene school daar wel in en de andere niet?
- In hoeverre slagen deze scholen erin onderwijs van voldoende kwaliteit te (blijven) realiseren?
- Wat zijn (meestal de) redenen wanneer het deze scholen niet lukt om aan de basiseisen van de inspectie te voldoen?

Een antwoord op deze vragen is niet eenvoudig te geven, doordat systematisch onderzoek naar conceptscholen beperkt is en daarnaast de concepten die deze scholen hanteren en ook de uitwerking ervan behoorlijk kunnen verschillen.

Het programma 'Goed worden, goed blijven' wil het functioneren van deze scholen nader verkennen en onderzoeken om de bevindingen van deze zoektocht te delen met het onderwijsveld. Dat is de reden dat we deze publicatie hebben samengesteld.

Je vindt in deze publicatie portretten van negen conceptscholen. Het zijn allemaal scholen die een ontwikkeling hebben doorgemaakt naar een ander onderwijsconcept. Adviseurs van het programma 'Goed worden, goed blijven' hebben begin 2020 deze scholen bezocht. Zij hebben een grote verscheidenheid aan leersituaties geobserveerd en onze vragen over de kernmerken, uitwerking en effecten van de verschillende concepten aan de directies en teamleden van de scholen voorgelegd.

Ze hebben scholen kunnen bezoeken die flink verschilden in hun aanpak, maar die ook een belangrijk punt deelden: ze willen met hun aanpak en werkwijze beter aansluiten bij wat kinderen in deze tijd nodig hebben. Hoe ze daarin slagen, lees je in de portretten.

Elk portret start met een gedeelte waarin we kort aangeven hoe de school tot haar keuze voor een nieuw concept is gekomen en wat de voornaamste ambitie is van de school. Vervolgens gaan we wat verder in op de verschillende elementen van het concept van de school. Daarna nemen we je mee in enkele observatiemomenten of gesprekjes die ons tijdens ons bezoek op de school opvielen. En elk portret sluit af met een blokje met enkele elementen die de school zelf kenmerkend vindt voor het concept en tips die de school heeft voor (aspirant-)collegascholen.

De portretten wisselen we af met informatieblokken met meer algemene informatie over conceptscholen vanuit verschillende invalshoeken. Dat zijn achtereenvolgens de volgende informatieblokken:

- **WAT VERSTAAN WIJ ONDER CONCEPTSCHOLEN?**

Hier grenzen we het begrip conceptscholen af zoals wij dat in deze publicatie hanteren.

- **WAT BEOGEN CONCEPTSCHOLEN?**

Dit geeft inzicht in verschillende invalshoeken en in de verscheidenheid in streefdoelen van de conceptscholen.

- **RUIM EEN EEUW ONDERWIJSVERNIEUWING**

Hier geven we een overzicht van de onderwijsvernieuwingen vanaf de traditionele vernieuwingsscholen tot aan meer recente innovaties aan het begin van deze eeuw.

- **SAMENSTELLING LEERLINGENPOPULATIE**

Gaat in op de invloed van het overschakelen naar een ander onderwijsconcept (of het starten van een nieuwe conceptschool) op de samenstelling van de leerlingenpopulatie.

- **RECENTE AANDACHT INSPECTIE VOOR CONCEPTSCHOLEN**

Geeft weer hoe de Inspectie van het Onderwijs in haar Staat van het onderwijs 2017-2018 aandacht besteedde aan conceptscholen en enkele reacties vanuit het onderwijsveld daarop.

- **DUURZAAMHEID INNOVATIES: WETEN WAT JE WILT**

Gaat beknopt in op een onderzoek uit 2018 in opdracht van het Ministerie van OCW naar de duurzaamheid van innovaties in het onderwijs.

- **FACTOREN MODEL DUURZAME ONDERWIJSINNOVATIES**

Omdat het voor aspirant-conceptscholen interessante informatie bevat, bespreken we hier de zes factoren van het gehanteerde Model Duurzame Onderwijsinnovaties.

- **REALISEREN BASISKWALITEIT**

De meeste conceptscholen weten onderwijs met (meer dan) voldoende basiskwaliteit te realiseren. Helaas lukt dat niet alle conceptscholen. Hier geven we een nadere analyse en duiding van wat er in dat geval kan meespelen.

- **LEERGERICHT WORDEN, LEERGERICHT BLIJVEN**

Het succes van conceptscholen hangt net als bij alle andere scholen voor een groot deel af van de mate waarin zij de intrinsieke motivatie tot leren en ontwikkeling bij hun leerlingen weten te mobiliseren en te stimuleren. We gaan hier in op factoren die daarbij een rol kunnen spelen.

• CHECKLIST BASISKWALITEIT

Met deze checklist kunnen scholen zelf nagaan in hoeverre zij met de organisatie en invulling van hun onderwijsconcept in voldoende mate de basiseisen voor de kwaliteit van het onderwijs weten te realiseren. De aandachtsvelden in deze checklist hebben we gerelateerd aan het meest recente versie van het waarderingskader van de inspectie. We hebben in deze checklist het perspectief gehanteerd van de tragere leerlingen.

• ACHTERGRONDINFORMATIE INNOVATIES PORTRETSCHOLEN

De portretten geven op een aantal plaatsen aanleiding voor meer specifieke achtergrondinformatie (zie tabel). Over deze methoden en innovaties op de scholen hebben we beknopt informatie van de desbetreffende sites verzameld. Deze vind je bij elkaar in dit hoofdstuk. Bij de portretten verwijzen we hiernaar.

Veel van de bezochte conceptscholen hanteren thematisch onderwijs voor de wereld-oriënterende vakken. Vijf scholen maken daarvoor gebruik van een specifieke methode (*).

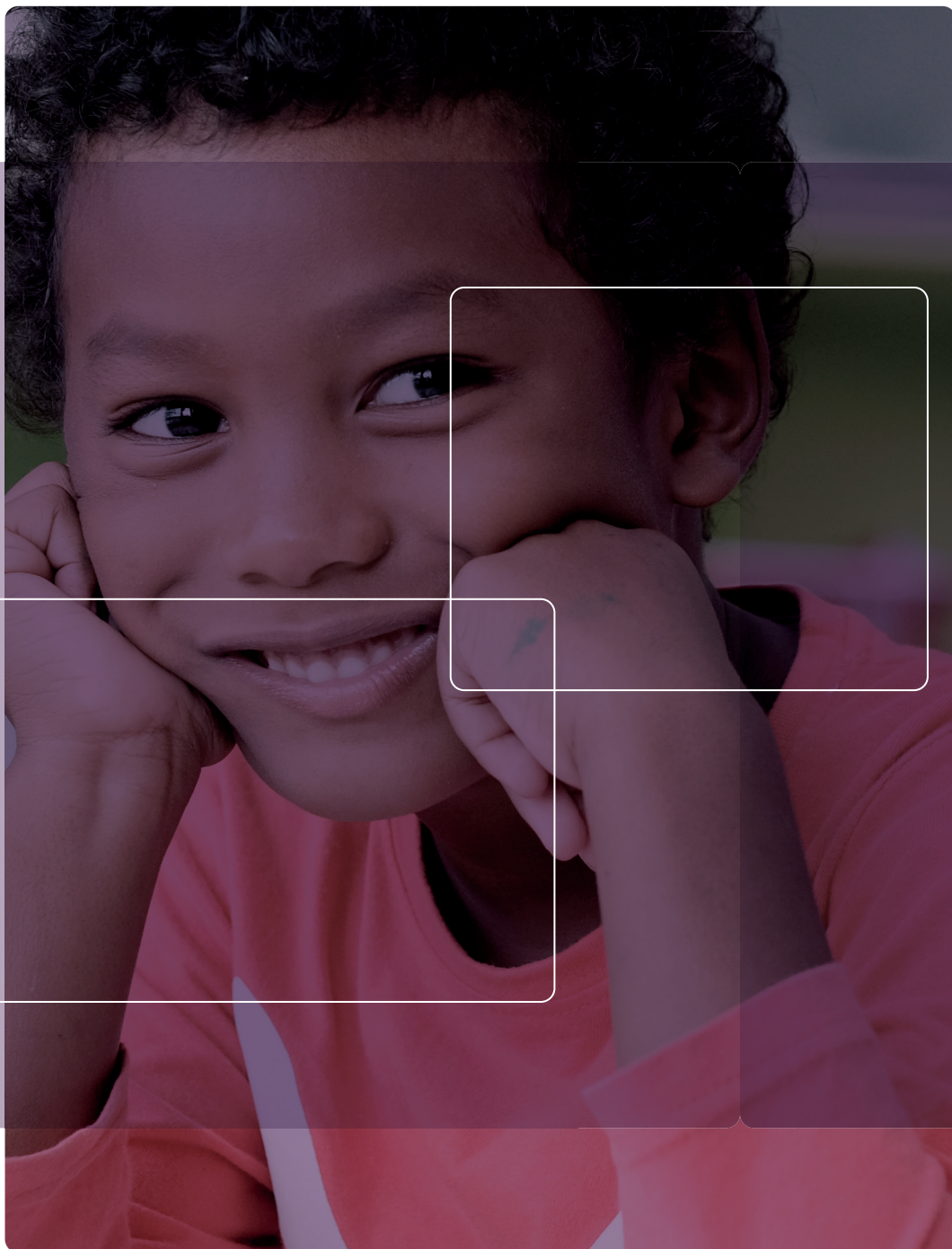
	CONCEPTSCHOLEN	ACHTERGRONDINFORMATIE
1	De Fonkeling	Sociaal Ontwerpend Leren en Mevolution*
2	De Boomgaard	Klasseplan en De DaVinci Academie*
3	Sabina van Egmond	SlimFit
4	De Synergieschool	Wereldgericht Onderwijs*
5	De Springbok	International Baccalaureat en Primary Years Programme*
6	De Globetrotter	Ik in 010
7	De Vinckhuysenschool	Academische Pabo's
8	De Poolster	Groepsdynamisch onderwijs
9	De Schatkaart Growth Mindset	Leskracht*

WAT VERSTAAN WIJ ONDER CONCEPTSCHOLEN?

In de Staat van het onderwijs 2019 onderscheidt de Inspectie van het Onderwijs conceptscholen en profielscholen.

De conceptscholen omvatten de scholen met pedagogisch didactische onderwijsconcepten zoals de traditionele vernieuwingsscholen. Onder concepten verstaat de inspectie ook andere vormen van variëteit en vernieuwing die het gehele onderwijs op een school beïnvloeden. Profielscholen zijn gedefinieerd als scholen die zich onderscheiden op één bepaald aspect. Dit type scholen komt voornamelijk in het voortgezet onderwijs voor. Binnen het primair onderwijs noemt de inspectie als voorbeeld van profielscholen het International Primary Curriculum (IPC) met Atelier Onderwijs.

Wij gebruiken in deze publicatie de term conceptscholen voor die vormen van variëteit en vernieuwing op scholen die het gehele onderwijs op de school beïnvloeden. We beperken ons daarbij expliciet tot concepten die zich deze eeuw hebben ontwikkeld.

Speelleerplein De Fonkeling in Spoordonk

‘Dit is de kant die we samen op willen’

Speelleerplein De Fonkeling werkt met units. De ontwikkeling kwam vanuit het team en ‘samen’ is nog steeds een van de kernwoorden.

De vernieuwing op De Fonkeling begon een jaar of negen geleden bij de groepen 7A en 7B. De leerkrachten merkten dat ze veel hetzelfde deden en vaak overlegden over de instructie. Waren de instructies misschien te combineren, zodat ze op verschillende niveaus konden lesgeven? En konden ze elkaars talenten beter benutten? Zo gezegd, zo gedaan en ze raakten steeds enthousiaster. Niet alleen omdat het goed werkt voor de leerlingen, ook omdat het fijn is om de krachten te bundelen. Het onderwijs wordt er beter van.

Hun enthousiasme sloeg over op leerkrachten van andere groepen. Eerst werden ook de onderbouwgroepen samengevoegd, na de renovatie werd unitonderwijs schoolbreed gerealiseerd. Wat de ontwikkeling aan de gang hield, was dat andere leerkrachten zagen hoe fijn het was om intensiever samen te werken. Om bijvoorbeeld de dag samen voor te bereiden, gedurende de dag te kunnen sparren en aan het eind van de dag te evalueren. Het idee vatte post: dit is de kant die we op willen, met het onderwijs op De Fonkeling. Toen directeur Paul Hoogwegt in januari 2019 met pensioen ging, werd vanuit het team een nieuwe, tweekoppige directie benoemd: Janneke Mencke en Clasien Groenland. Het team wilde gezamenlijk door op het pad dat met elkaar werd uitgezet.

Leren met toekomst

Speelleerplein De Fonkeling wil kinderen de ruimte geven om te ontdekken wie ze zijn. Dat gebeurt door onderwijs te geven op basis van succeservaringen en door leerlingen te betrekken bij het onderwijs en ze, in stapjes, verantwoordelijkheid te geven voor hun eigen leerproces. Zo leren leerlingen wat ze willen bereiken én hoe ze dat kunnen doen.

Het concept van Speelleerplein De Fonkeling

Unitonderwijs

De Fonkeling werkt met drie units. In unit 1 komt de leerstof uit de jaren 1, 2 en 3 aan bod, in unit 2 de leerstof uit de jaren 4, 5 en 6 en unit 3 gaat om de leerstofjaren 7 en 8. Ook de peuters horen bij unit 1. Zij maken gebruik van de ruimte in unit 1 en er is afstemming over de thema's.

In de basisgroep zijn de kinderen ingedeeld op leeftijd, daar begint en eindigt de schooldag. Elk kind werkt gedurende de dag in de unit waarin het zich het beste kan ontwikkelen. Het aanbod voor de basisvaardigheden wordt met moderne methodes en methodieken verzorgd per jaargroep.

Elke basisgroep heeft een eigen groepsleerkracht, die de vorderingen van de leerlingen bijhoudt en eerste aanspreekpunt is voor ouders. Binnen de unit wordt gewerkt met vakspecialisten op het gebied van rekenen, taal en lezen. De vakspecialist bekijkt wat de leerlingen nodig hebben en stemt de instructie en het aanbod hierop af.

De instructie is beknopt en duurt maximaal 15 minuten. Er wordt gestart met een basisinstructie. Leerlingen die weinig instructie nodig hebben, mogen daarna vlot zelf aan de slag, wie meer aandacht nodig heeft, krijgt tijdens het werken extra instructie of begeleiding. De unit wordt beschouwd als minimaatschappij, waar je elkaar ontmoet, rekening houdt met elkaar en samenwerkt. Er is bijvoorbeeld geen bel - die heb je in de gewone maatschappij immers ook niet.

Iedere unit heeft een dagrooster met daarop de planning van de instructiemomenten per jaargroep. De instructies voor de basisvaardigheden staan in de ochtenden op het rooster, grotendeels parallel gepland. Hierdoor kan er makkelijk groeps- of unitoverstijgend gewerkt worden. Het thematisch werken gebeurt in het middagblok, net als handvaardigheid, muziek, bewegingsonderwijs en Engels. De dag wordt afgesloten met een reflectiekring.

Instructie op niveau

Op Speelleerplein De Fonkeling volgt elk kind instructie op zijn of haar eigen niveau. De leraren signaleren en beschrijven in een groepsoverzicht per leerling de bevorderende en belemmerende factoren en de daarbij passende onderwijsbehoeften.

Per vakgebied heeft iedere unit een unitplan waarin de doelen, aanpak, organisatie en evaluatie per subgroep zijn uitgewerkt. Zo staan in een unitplan Technisch Lezen naast de beoogde vaardigheidsscores en het verhogen van het AVI-niveau ook 'leeskilometers maken' en 'leesplezier behouden/bevorderen'. Bij de aanpak staat onder meer 'instructiemomenten', 'tutorlezen', 'eigen boek', 'boekenkring', 'inzet van de PRAVOO DMT oefenmap' en 'racelezen passend binnen het thema'. In een apart document met de titel 'instructieoverzicht' staat op welke momenten (bijvoorbeeld tijdens de inloop, weektaak of tijdens de lessen) welke leerlingen extra ondersteuning krijgen, gebaseerd op eerdere analyses of observaties.

De leerkracht stuurt niet alleen, maar is ook coach en begeleider. De leerlingen worden actief betrokken bij hun leerproces en zijn ook aanwezig bij oudergesprekken. De school start, na de pilot in unit 3, in januari vanaf unit 2 met Mevolution¹, een tool waarmee leraren en leerlingen leerprocessen kunnen visualiseren en waarderen. Doordat alle kinderen vanaf unit 2 een eigen kindportfolio hebben, krijgen zij inzicht in het eigen leerproces.

Betekenisvol leren

Speelleerplein De Fonkeling wil bij kinderen een onderzoekende houding stimuleren.

Schoolbreed thematisch werken is daarbij een belangrijke keuze. Thematisch werken is dus groeps- en unitdoorbrekend en gebeurt vanuit kerndoelen, waarbij ook gewerkt wordt aan 21ste-eeuwse vaardigheden, talentontwikkeling en zelfredzaamheid.

1 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen 'Sociaal Ontwerpend Leren en Mevolution.

Per jaar zijn er zes schoolthema's, bijvoorbeeld 'Zorgen voor jezelf en de ander', 'Een rondje om de wereld' en 'Vrede en vrijheid'. Onderlegger voor het uitwerken van thema's is het model Sociaal Ontwerpend Leren².

De Fonkeling werkt doelgericht en gebruikt als bronmateriaal Ontdekkend Leren Lezen, Pluspunt 4, Staal, Nieuwsbegrip, Veilig leren lezen, een eigen leesplan en Groove me. Vanaf groep 4 hebben alle kinderen een laptop; groep 1, 2 en 3 werken met tablets.

Het team

Het team van De Fonkeling bestaat in totaal uit twee directeuren, elf leerkrachten, een IB'er en drie leden van het team ondersteunend personeel. Een van de unit-leerkrachten is tevens unitleider en lid van het managementteam. Ziekte wordt grotendeels intern opgevangen. De leerkrachten in de unit werken intensief samen. Ze geven groepsinstructies, spreken na schooltijd de bijzonderheden van de dag door en stemmen dan ook de instructie voor de volgende dag af. Het team noemt die samenwerking een groot pluspunt van het unitonderwijs: je leert van elkaar, kunt overleggen en deelt de leuke en mooie momenten.

De leerlingen

Speelleerplein De Fonkeling is de enige school in de kern Spoordonk en heeft nu ruim 160 leerlingen. Bijna alle kinderen uit Spoordonk komen naar De Fonkeling. De ambitie van de school is dat ouders bewust gaan kiezen voor het concept en dat daardoor ook kinderen uit andere dorpen de weg naar De Fonkeling weten te vinden. De gemiddelde schoolweging van de afgelopen drie jaar is 28,3; dat is boven landelijk gemiddeld, maar de kenmerken en onderwijsbehoeften zijn ook divers.

Bestuur

Speelleerplein De Fonkeling is een van de vijf basisscholen onder het bestuur van SKOBOS (Stichting Katholiek Onderwijs de Beerzen, Oirschot en Spoordonk). Het motto van SKOBOS is 'grensverleggend groeien'. Het bestuur van SKOBOS geeft de aangesloten scholen de ruimte om een eigen ontwikkeling te volgen en monitort de ontwikkelingen door regelmatig overleg en door zicht te houden op de opbrengsten. Voor kinderen die extra uitdaging nodig hebben, is er een bovenschoolse Plusklas van SKOBOS.

Binnen SKOBOS wordt hard gewerkt aan het inrichten van de zogenaamde kwaliteitsmonitor. De kernwaarden 'open-minded', 'verbonden' en 'verantwoordelijk' zijn daarbij leidend. Parallel aan de ontwikkelingslijnen voor leerlingen zijn ook competentieprofielen voor leraren gemaakt. De competenties worden beschreven op twee niveaus ('vanzelfsprekend' en 'ideaal') en gaan over de thema's 'omgaan met informatie', 'mijn eigen creativiteit

² Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen 'Sociaal Ontwerpend Leren en Mevolution.

gebruiken' en 'omgaan met mezelf elkaar en de wereld'. De gesprekkencyclus is hierop geactualiseerd. De Fonkeling speelt bij deze ontwikkelingen een actieve rol. Bestuursgericht toezicht van de inspectie dateert van oktober 2018. Daarbij is De Fonkeling niet onderzocht.

Het gebouw, inrichting, lestijden

Een paar jaar geleden werd het oude schoolgebouw van De Fonkeling tijdens een ingrijpende verbouwing geschikt gemaakt voor het werken in drie units. Per unit is nu een oppervlakte van ongeveer drie klaslokalen beschikbaar, met genoeg ruimte om instructies tegelijk te geven terwijl er ook kinderen zelfstandig werken.

Ook het meubilair werd aangepast. In de units zitten leerlingen van verschillende leeftijden bij elkaar, er zijn soms grote verschillen in lichaamslengte. De Fonkeling vond een praktische oplossing: per unit zijn alle tafels even hoog, maar zijn er stoelen van verschillende hoogten. Voor hun ideale zithoogte kunnen de kinderen zelf gemakkelijk even een stoel omwisselen.

De Fonkeling heeft een continuurooster en een vijf-gelijke-dagenmodel. Alle kinderen gaan elke dag van 8.30 tot 14.15 uur naar school.

Meteen aan de slag

's Morgens om 8.20 uur begint op Speelleerplein De Fonkeling de inloop. Er ligt altijd een opdracht of werkje klaar, zodat de kinderen meteen zelfstandig aan het werk kunnen. In unit 1 gaan de kleuters snel op zoek naar het plaatje met hun foto, dat bij het taakje ligt waar ze meteen mee mogen beginnen. Dat kan een hoek of ontwikkelingsmateriaal zijn. Leerlingen vanaf groep 3 kunnen alvast werken aan hun weektaak. Alle opdrachten zijn op niveau. Leerlingen hoeven dus niet te wachten tot bijvoorbeeld 'de kring' begint, ze mogen als ze binnen komen meteen aan de slag - of even aan pappa of mamma laten zien waar ze mee bezig zijn.

Deze aanpak is een groot succes. Veel leerlingen zorgen ervoor dat ze ruim op tijd in het lokaal zijn, omdat ze nieuwsgierig zijn naar hun taak. Als de dag begint, hebben de leerlingen op die manier al vijf minuten extra leertaaktijd binnen. De inloop zorgt voor een vliegende start: de leerlingen zijn al in de leermodus als de lessen beginnen.

Thematisch werken

Hoe geef je vorm aan thematisch werken? Dat is op De Fonkeling goed te zien. Bijvoorbeeld in unit 1, waar voor de kleuters van groep 1 en 2 een ziekenhuis is ingericht. Op de gang is de 'wachtkamer'. Daarna wordt een zieke meegenomen naar de 'behandelkamer' van Dokter Doris en Dokter Annemieke (allebei uit groep 2). In hun doktersjas en groene operatie-outfit onderzoeken ze de zieke en vullen ze na druk overleg een formulier in. Ze kruisen aan in welk lichaamsdeel

er iets mankeert en plakken plaatjes bij de 'behandeling': acht pilletjes en drie pleisters. (Dokter Doris, samenzweerderig: 'Het zijn geen échte pilletjes hoor. Het zijn kralen!') Met zo'n papier ga je naar de 'apotheek', waar apotheker Ella (ook groep 2) bekertjes vult met de voorgeschreven medicijnen.

Het is spel, maar ondertussen wordt er een hoop geleerd: de kleuters experimenteren met verschillende rollen, ze oefenen met tellen, benoemen lichaamsdelen, ze knippen en plakken en oefenen intussen ook nog een aantal 21e-eeuwse vaardigheden, zoals samenwerken, communiceren, probleem oplossen en sociale vaardigheden. En ook 'zelfbeheersing', getuige het gefluister in de apotheek, want in dat deel van de unit is Juf Nancy intussen bezig met de taalinstructie voor groep 3.

Instructie op niveau

In de units wordt instructie gegeven op het niveau waar een kind aan toe is. In unit 2 (groep 4, 5 en 6) zit een groepje kinderen bij Juf Lieke, die met hen de ei-woorden oefent met ondersteuning van plaatjes op het digibord: fontein, afscheid, aardbei, pleister, reiger.

Op het tweede digibord legt Juf Noortje intussen aan een ander groepje uit wat een plattegrond is. Er zijn ook leerlingen zelfstandig aan het werk, zij tekenen zelf een plattegrond van hun kamer. Als Juf Lieke na een kwartier op het klankschaaltje tikt, wordt er door iedereen naar haar gekeken, geluisterd en daarna gewisseld. De kinderen van groep 4 die net zelfstandig een plattegrond hebben getekend, praten nu met juf Noortje over hoe ze dat hebben aangepakt en geven elkaar tips om de plattegrond te verbeteren.

In unit 3 (groep 7 en 8) is groep 7 bezig met rekenen. Nicky maakt procentsommen, Elsa oefent met de stappen die je moet zetten bij het rekenen met procenten. De leerlingen werken op een eigen laptop en rekenen allemaal op hun eigen niveau. Het thema 'gezondheid' komt in deze unit vooral 's middags aan bod. Bijvoorbeeld in de vorm van een ehbo-cursus voor de leerlingen van groep 8.

Wat opvalt is hoe soepel alles loopt en hoe geconcentreerd de leerlingen aan het werk zijn.

Fenne (groep 8) heeft wel een verklaring: 'We hebben een pot met knikkers, als we goed gewerkt hebben, gaat er een knikker in de pot.'

Rik vult aan: 'Vorige week waren de knikkers tot het streepje en dan krijgen we een beloning.'

Stoptrein

Voor leraren betekent het omschakelen naar units dat ze op een andere manier les moeten gaan geven. 'Je moet achter dit concept staan, anders werkt het niet', zeggen directeur Clazien Groenland en Janneke Mencke. 'We zijn daar vanaf het begin heel open over geweest. Past het niet bij je, dan is dat niet erg. Het is geen falen, als je hier niet kunt werken.'

Het verander-traject op De Fonkeling was als een stoptrein, die op veel stations stopte. Wie wilde, kon onderweg altijd in- of uitstappen. Binnen SKOBOS (vijf scholen) kon een leerkracht dan, altijd in goed overleg, op een andere school terecht. Er zijn leerkrachten vertrokken, maar er zijn ook leerkrachten die juist op De Fonkeling willen werken, omdat het onderwijs ze aanspreekt en ze nieuwe dingen willen leren.

Open minded

Wat vraagt dit onderwijs van leerkrachten? Lieke van de Sande (leerkracht groep 4) zegt: 'Je moet als leerkracht open minded zijn, want het is echt een andere manier van werken. Als je perse je eigen groep wilt, loop je vast. Er is een open structuur. Je kunt alles zien, maar je bent ook altijd zichtbaar.'

'Dit is mijn eerste onderwijsbaan en in het begin moest ik eraan wennen om continu met iemand anders in de unit te staan,' zegt Joy Copal, leerkracht van groep 6 in unit 2. 'Je ziet van elkaar hoe je lesgeeft en hoe het gaat. In het begin is dat eng, het voelt alsof je beoordeeld wordt, want zo werkte het op de Pabo als er iemand mee kwam kijken. Maar hier is het anders. Nu vind ik het juist fijn dat we elkaar zien. Je kunt sparren en overleggen, je leert veel van elkaar. Je doet het samen.'

Ilse van Kerkoerle, leerkracht groep 8 en unitleider unit 3: 'Wat ik vooral ook fijn vind, is dat de talenten van leerkrachten volop worden benut. Wij zitten als unitleiders ook bij het managementteam, en als leerkracht kun je je specialiseren in rekenen of taal. We hebben hier ook geen functioneringsgesprekken, maar ontwikkelgesprekken en waarderingsgesprekken. Een belangrijke vraag is dan: hoe wil je je verder ontwikkelen?'

Het kost tijd, maar het is ook léuk

Taken klaarzetten, instructies op maat ontwerpen, planningen in de gaten houden, thema's vormgeven, materialen maken. Vraagt het niet veel van een leraar?

'Veel materialen maken we zelf,' zegt Marijke Swaans, leerkracht en unitleider van unit 1. 'Dat kost tijd, maar het is ook léuk.' Eigenlijk is de vraag 'Kost dat niet veel tijd?' niet de goede vraag, vindt ze. 'Hoeveel levert het óp, kun je beter vragen.'

'We bespreken met de unit na schooltijd hoe de dag ging en dan plannen we ook de volgende dag. Je overlegt dus wel meer,' zegt Lieke van de Sande van groep 4. 'Dat kost tijd, maar het verlicht de werkdruk. Het voordeel is namelijk dat je de dag echt af kunt sluiten, we komen niet in de verleiding om 's avonds nog te gaan appen voor overleg. Het middagoverleg wordt 's morgens voor de lessen even in een of twee zinnen samengevat, als iemand er de vorige dag niet was.'

IB'er Miriam de Koning: 'Bij ons bespreken de leerkrachten al veel op de werkvloer. Ze kijken samen naar de leerlingen en overleggen ook omdat ze samen in de unit zitten. Er ligt al meer verantwoordelijkheid in de unit. Dat is de meerwaarde ten opzichte van een school met 'hokjes'.'

Niemand in het team zou terug willen naar de traditionele situatie. 'Ik kan me niet meer voorstellen dat ik in mijn eentje in een klas tussen vier muren zou zitten,' zegt Lieke van de Sande. 'Ik zou er ongelukkig van worden. Zo eenzaam!'

Waarin De Fonkeling goed is

1 Kwaliteitszorg

Binnen de stichting SKOBOS wordt een kwaliteitsmonitor ingericht. Daarbij hoort ook een nieuwe manier van werken aan competentieontwikkeling van het team. Anders gezegd: de vaardigheden die de kinderen aanleren, leert het team ook. Die kwaliteitszorg komt op alle niveaus in de organisatie terug.

2 Effectief gebruik van de tijd

Er is weinig 'weglektijd'. De tijd die kinderen op school zijn, wordt efficiënt besteed. Tijdens de inloop pakken de leerlingen 's morgens hun eerste leertaak al mee. Er zijn korte instructies en het wisselen verloopt vlot en soepel.

3 Zelfreflectie

Er is een open cultuur op De Fonkeling en het team is krachtig in zelfreflectie: leraren weten wat hun sterke en zwakke punten zijn. Ze willen zichzelf ontwikkelen en helpen elkaar daar ook bij. 'Wij moeten óók ons leven lang leren en werken aan dezelfde vaardigheden die we de kinderen aanleren.'

Tip voor collega's

Volg je visie én je gevoel

Clasien Groenland: 'Het concept is niet heilig. Je eerste taak is goed onderwijs bieden, niet een hip concept ontwikkelen. Eigenlijk moet je bij alles steeds teruggaan naar je basistaak: zijn de kinderen straks steady en ready voor de grote wereld? Je taak als directeur is om je team te inspireren en vertrouwen te hebben in de kracht van je team, waarin jij degene bent die stuurt. Zet dus voor jezelf een stip op de horizon en heb geloof in jezelf en waar je naar toe gaat. Volg je visie én je gevoel.'

Janneke Mencke: 'Benut de kwaliteiten van je team. Zorg dat talenten zich kunnen ontplooien en dat de sterke kanten van iedereen tot uiting kunnen komen. Leg goed en eerlijk uit wat een verandering met zich meebrengt en dat een nieuwe opzet misschien niet voor iedereen ideaal is. Nog een essentieel punt: borg (juist) de kleine stapjes. Ga niet te snel dóór. Zorg dat de stappen die je neemt en de werkwijze worden vastgelegd, zodat niet de kennis verdwijnt als een leerkracht ergens anders gaat werken. Tot slot: benoem wat goed gaat en geniet er samen van. Vier je successen en ben trots!'

WAT BEOGEN CONCEPTSCHOLEN?

De meeste conceptscholen geven aan dat ze beter willen aansluiten bij en willen inspelen op de onderwijsvragen van de leerlingen. En toch verschillen conceptscholen soms flink van elkaar. Kijken we naar de doelen die conceptscholen beogen dan kunnen we binnen de verscheidenheid aan concepten de volgende invalshoeken onderscheiden:

- **BREDER AANBOD**

De meeste scholen in deze publicatie hebben een breder aanbod door hun focus op

- (hoog)begaafde leerlingen
- persoonsontwikkeling
- wereldoriëntatie
- talenten
- vaardigheden 21e eeuw
- enz.

- **DIDACTISCHE DOELEN**

Conceptscholen gaan vaak uit van en willen meer inspelen op de aangeboren nieuwsgierigheid van de leerling.

- (zelf)ontdekkend leren
- ontwikkelingsgericht onderwijs
- thematisch werken
- projectonderwijs
- enz.

Ook besteden sommige conceptscholen gericht aandacht aan andere manieren van leren, informatieverwerving en informatieverwerking

- meervoudige intelligentie
- beelddenkers
- visueel-auditief
- enz.

- **PEDAGOGISCHE DOELEN**

Veel conceptscholen willen de eigen regie en eigen verantwoordelijkheid (autonomie) van de leerlingen stimuleren en ontwikkelen en/of richten zich meer specifiek op vormen van samenwerking

- gepersonaliseerd leren
- coöperatief leren
- meer eigen keuzes wat betreft lesinhouden, instructies en oefentijd
- samen werken aan projecten en 'uitdagingen'
- neerslag in portfolio

- **SCHOOLORGANISATIE**

Op veel van de scholen in deze publicatie zagen we een verandering van de schoolorganisatie

- werken met units; meerdere leraren en onderwijsassistenten geven les aan een grotere groep leerlingen (van meerdere leerjaren)
- groepsdoorbroken werken
- werken met stamgroepen (zoals ook in het Jenaplanonderwijs)
- flexibele onderwijstijden wat betreft de begin- en eindtijd van de schooldag en/of het opnemen van vakantiedagen (zoals o.a. bij de Sterrenscholen)

- **KEUZE LEERMIDDELEN**

- integrale methode voor wereldoriëntatie, meestal thematisch, al dan niet inclusief taal
- inzet ICT-techniek (denk aan Steve Jobsscholen, Chromebook, Snappet, enz.)

Bij de bezochte conceptscholen herkennen we meestal een aantal van de streefdoelen uit deze (vast nog verder aan te vullen) opsomming. Ze verschillen juist van elkaar in de specifieke mix die ze daaruit samenstellen.

Openbare Basisschool De Boomgaard in Streefkerk

Een school met *schwung*

Bewegend leren, gepersonaliseerd leren en geen groepen maar units. De Boomgaard is volop in beweging.

●

‘Hoe willen we verder met het onderwijs op De Boomgaard?’ Dat was de kernvraag tijdens de brainstorm die Anouk Vonk, als nieuwe directeur, een paar jaar geleden belegde met de medewerkers van OBS De Boomgaard in Streefkerk.

Goed onderwijs bieden, daar ging het in de eerste plaats om. Onderwijs waarmee kinderen bij het verlaten van de school stevig met twee voeten in de 21e-eeuwse maatschappij zouden staan.

Maar er speelden nog meer factoren mee, daarvan was ook het team zich al een tijdje bewust. De Boomgaard is een kleine school met tegen de honderd leerlingen, de bezetting voor groep 5 tot en met 8 was al een tijdlang een puzzel. Daarbij ligt De Boomgaard in een krimpregio en zijn er in de omgeving nog diverse andere basisscholen. Zou De Boomgaard zich kunnen onderscheiden van andere basisscholen en zo wellicht meer leerlingen aantrekken?

Uiteindelijk koos het team voor een concept dat steunt op drie pijlers. Om te beginnen unitonderwijs, onder meer omdat je daarmee schommelingen in leerlingenaantallen goed kunt opvangen. Daarbij: gepersonaliseerd leren, om aan de behoefte van leerlingen tegemoet te komen. En in de derde, maar niet de laatste plaats: bewegend leren, omdat bewegen het leerplezier vergroot én het leren effectiever kan maken.

Het bestuur van Stichting O2A5, waar De Boomgaard onder valt, gaf het team alle ruimte en is tevreden over wat de vernieuwing tot nu toe heeft opgeleverd. ‘De Boomgaard is van oudsher een traditionele dorpsschool’, zegt bestuurder Bert van der Lee. ‘Het team was eraan toe om het anders te gaan doen. De vorige directeur had al een begin gemaakt met groepsdoorbrekend werken bij wereldoriëntatie en met het aantreden van Anouk Vonk als directeur in 2016 kwam er echt *schwung* in.’

Met plezier naar school

De Boomgaard streeft naar een brede ontwikkeling van de leerling en wil een breed aanbod aanreiken. Kinderen werken, spelen en oefenen in subgroepen en zelfstandig. De school wil de leerlingen betrekken bij hun eigen leerproces. Ze leren zelf keuzes te maken en zorgen dat ze met plezier naar school komen.

Het concept van De Boomgaard

Unitonderwijs

De Boomgaard bevindt zich halverwege de omslag naar unitonderwijs. De bovenbouw (groep 5 tot en met 8) is al één unit, met ongeveer veertig leerlingen. In de onderbouw is nu nog een gecombineerde groep 1/2 (33 leerlingen) en een groep 3/4 (30 leerlingen). De bedoeling is om op termijn de gecombineerde onderbouwgroepen samen te voegen tot

één unit. Intussen wordt ook in de onderbouw het onderwijs al zoveel mogelijk afgestemd op de individuele leerling.

De instructie in de units gebeurt in blokken van twintig minuten en op drie niveaus. De leerlingen leren van en met elkaar: leerlingen die al verder zijn, helpen leerlingen die de stof nog niet zo goed snappen. Leerlingen die daar behoefte aan hebben, mogen zelfstandig werken in het inspiratielokaal (daar mag worden gepraat) of het stiltelokaal. Het 'maatjeslezen' is unitoverstijgend: leerlingen uit de bovenbouw zijn maatje voor een leerling uit de onderbouw.

De Boomgaard werkt onder meer met DaVinci³ en Staal. Per twee leerlingen is een computer beschikbaar, daarnaast hebben de leerlingen allemaal een eigen tablet. De traditionele lesboeken werden (deels) vervangen door digitale leermiddelen, zoals Snappet, die adaptief zijn; gaat een kind snel door de stof heen, dan krijgt het meer uitdagingen, blijft het ergens op hangen, dan wordt er op dat punt extra oefening aangeboden. Het streven is om steeds kindgericht onderwijs aan te bieden.

De Boomgaard is een KiVa-school. Er ligt veel nadruk op een prettig klimaat en een veilige leeromgeving voor de leerlingen.

Kinderen met dyslexie krijgen, indien nodig, begeleiding van een dyslexiespecialist. Leerlingen met dyscalculie volgen een aangepast programma.

Gepersonaliseerd leren

'Gaan we werken met methoden of met leerdoelen?' Dat is een belangrijke vraag voor scholen die met gepersonaliseerd leren aan de slag gaan. Directeur Anouk Vonk: 'Ook wij zijn daar erg mee bezig geweest. Met behulp van Klasseplan⁴ maken we nu weekplanningen voor de instructies en weektaken. Dat werkt heel handig. Voor rekenen werken we voornamelijk met Snappet, omdat je daar een heldere leerdoelenlijn kunt kiezen en goed inzicht hebt in wat leerlingen al beheersen en waar ze moeite mee hebben. De insteek is dat we instructies geven waar dat nodig is en deze zoveel mogelijk clusteren. Voor taal en spelling gebruiken we de methode Staal, dat is een hele mooie methode die ook goed binnen ons concept past.'

Er zijn ook aandachtspunten. 'Als je volgens leerlijnen werkt, loop je soms uit de pas met wat gevraagd wordt in toetsen', zegt Melissa van der Grijn (groepsleraar unit 2). 'Daarom denken we erover na met welk instrument we de ontwikkeling zo goed mogelijk kunnen volgen.'

Inmiddels is De Boomgaard overgestapt naar het IEP Leerlingvolgsysteem (Inzicht Eigen Profiel). 'We vinden dat dat beter past bij ons onderwijs', zegt Anouk Vonk. 'IEP kijkt meer naar wat een kind kan, in plaats van naar wat het niet kan.'

3 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

4 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

Bewegend leren

Bewegend leren is de derde pijler onder het onderwijs op De Boomgaard. De leerlingen krijgen niet alleen één keer per week gym van een vakdocent, beweging maakt ook deel uit van de rest van het onderwijs. Een paar keer per week wordt er tussen de instructies door een minuut of tien gedanst. Als de aandacht verslapt tijdens een leersessie, mogen leerlingen tussendoor even voetballen in de gymzaal. De inrichting is aangepast. Zo staan er in unit 2 behalve gewone tafels ook statafels en tafels met bureaufietsen.

Het team koos voor die focus op bewegen op basis van maatschappelijke inzichten ('Zitten is het nieuwe roken') maar ook vanuit eigen ervaring en behoefte. Meer bewegen, af en toe staan, fietsen, dansen of tussendoor een balletje trappen - dat is goed voor de leerlingen (die fitter worden en zich beter kunnen concentreren), maar ook voor de docenten. 'De concentratie is een groot winstpunt!' zegt Marco Schouwenaar, IB'er, ICT-er en leraar in unit 2. 'We zien dat kinderen er veel baat bij hebben als ze tussendoor kunnen bewegen. Ze hebben het echt nodig om daarna de focus terug te pakken.' Hij merkt zelf ook positieve effecten. 'De vrijheid om rond te lopen en van tafel naar tafel te gaan, geeft ruimte in het hoofd.'

Het team

Het team van De Boomgaard bestaat uit twaalf medewerkers. Directeur Anouk Vonk heeft naast De Boomgaard nog een andere school onder haar hoede. In de gecombineerde groepen 1/2 en 3/4 zijn steeds twee leerkrachten aanwezig, in de bovenbouw-unit (groep 5 tot en met 8) twee leerkrachten en een ondersteuner.

IB-er Marco Schouwenaar is tevens leerkracht in unit 2 en ICT-coördinator. Verder is er intern een specialist gedragsproblemen. Vanuit het samenwerkingsverband is er externe ondersteuning door ambulante begeleiders.

De leerlingen

De Boomgaard telt nu tegen de 100 leerlingen. De verwachting is dat het leerlingaantal de komende jaren zal stijgen, omdat vanwege nieuwbouw de leerlingenpopulatie in en om Streefkerk groeit. Daarnaast trekt de school door de veilige en bijzondere setting ook leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften aan. Elk kind is welkom, maar er wordt wel goed gekeken wat realiseerbaar is op De Boomgaard.

De leerlingen in de onderbouw worden structureel geobserveerd aan de hand van de observatiebladen van het kindvolgsysteem BOSOS. In groep 3, 4 en 5 maakt de school gebruik van twee soorten toetsen: methodegebonden toetsen en IEP-toetsen. Aan het eind van groep 8 maken de leerlingen de IEP Eindtoets.

Om het advies voor het voortgezet onderwijs te onderbouwen, maakt de school gebruik van de observaties van de groepsleerkracht en de bevindingen van de intern begeleider, en daarnaast van de uitslagen van de cito/IEP-toets en de rapporten van de groepen 6, 7 en 8. Elke leerling heeft een leerlingdossier waarin deze gegevens worden bijgehouden.

Vanwege het soms kleine aantal leerlingen dat uitstroomt, zijn er in sommige jaren

uitschieters naar boven of beneden in de standaardscore aan het eind van groep 8. Over het algemeen ligt de standaardscore van de leerlingen van De Boomgaard op het landelijk gemiddelde, of daar iets boven.

Het gebouw, inrichting, lestijden

Het gebouw van De Boomgaard werd in 2017 ingrijpend verbouwd om het geschikt te maken voor unitonderwijs. Vooral in unit 2 is te zien dat bewegend leren een pijler is van het onderwijs: er zijn statafels en tafels met bureaufuetsen, waar de kinderen aan kunnen werken ter afwisseling van het zitten aan gewone tafels. Tijdens de instructies zitten de leerlingen in unit 2 op een halfronde tribune met drie rijen boven elkaar.

Opvallend zijn ook de extra lokalen waar leerlingen zelfstandig kunnen werken: het stiltelokaal (waar het echt stil moet zijn) en het inspiratielokaal (waar leerlingen mogen samenwerken).

De schooltijden op De Boomgaard zijn elke dag van 8.30 tot 14 uur. De school werkt sinds de corona-tijd met het vijf-gelijke-dagenmodel.

Het bestuur

De Boomgaard valt onder de stichting van Openbaar Primair Onderwijs Alblasserwaard/Vijfheerenlanden (O2A5). Onder de stichting vallen 23 basisscholen, die georganiseerd zijn in vijf clusters, elk onder leiding van een tot drie clusterdirecteuren. De Boomgaard valt met vier andere scholen in het cluster Molenwaard.

De dagelijkse leiding van O2A5 is in handen van directeur-bestuurder Bert van der Lee. 'Wij geven scholen de ruimte,' zegt hij. 'Wij schrijven niets voor, dat zou ook niet kunnen, daarvoor zijn de verschillen tussen de scholen te groot. Het uitgangspunt bij vernieuwing is altijd dat aan de basiseisen wordt voldaan: dat er serieus wordt geleerd en dat de school een prettige omgeving is voor de leerlingen. Dat lukt op De Boomgaard prima.'

De Boomgaard is in september 2017 door de inspectie beoordeeld. Alle onderzochte standaarden zijn als voldoende beoordeeld en de kwaliteitscultuur en het pedagogisch klimaat zelfs met goed.

Lekker dansen en dan tutorlezen

Op dinsdagochtend is het een uitbundige boel in unit 2 van De Boomgaard. Uit de speakers komt Los del Rio: Hééé Macarena! Leerlingen gaan helemaal los. Springen, dansen, lekker tegen elkaar aan botsen. Even je energie kwijt!

Na het dansen is het tijd voor een kwartiertje tutorlezen. De leerlingen uit unit 2 halen hun tutormaatjes uit de onderbouw. In groepjes van twee of drie verspreiden ze zich om een rustig plekje te zoeken. Dat kan op de tribune zijn, aan een van de gewone tafels, de statafels of een tafel met

bureaufietsen eronder. Maar het stiltelokaal of het inspiratielokaal is ook prima. Dat tutorlezen gebeurt twee keer per week. Het is leuk, het helpt het lezen en het is daarnaast ook een sociale activiteit. Nieuwe kinderen in groep 1 en 2 horen er op school héél snel bij. Soms moeten ze zelfs huilen als groep 8 naar de middelbare school gaat.

Verbouwing

In de voorjaarsvakantie 2017 onderging de school een ingrijpende verbouwing. De indeling werd anders en de lokalen werden opnieuw ingericht. 'Ik zie nóg voor me hoe ik hier op de donderdag van die vakantie binnenkwam', zegt Anouk Vonk. 'De collega's zagen bleek om de neus. Het was zó spannend. We waren al begonnen met unitonderwijs, maar nu was het écht. Als het gebouw anders is ingedeeld, kun je niet meer terug naar klassikaal onderwijs.'

Maar al snel bleek: dat wilde ook niemand meer. Zeker de kinderen van unit 2 waren blij met het nieuwe inspiratielokaal en het stilte-lokaal, waar ze zelfstandig kunnen werken.

Jordy uit groep 8 zegt: 'Tijdens rekenen ben ik altijd hier aan het werk, vaak met Melle uit groep 6. Ik heb altijd een tien voor rekenen en ik kan Melle helpen als hij iets niet snapt. Als ik alleen ben, ben ik in een half uur klaar. Je moet 100 opgaven op een dag maken, gisteren had ik er 300! Maar taal vind ik moeilijker, dan zit ik gewoon in de unit.'

Instructie op niveau

Bij groep 1/2 (33 leerlingen) van juf Karin en juf Evelien wordt getekend en gespeeld met duplo en lego. Intussen geeft juf Karin aan zeven kinderen instructie. 'Een dokterskoffer. Hoeveel stukjes is dat woord? Klap maar even samen. Dok-ters-kof-fer. En wat is dit? Een thermometer. Ther-mo-me-ter, wie kan het klappen? Dit is een lastige. Moet dit op je hoofd?

'Nee, op je mond!' roepen de kinderen.

'Wat is het dan?'

'Een mondkapje!'

Juf Karin bepaalt welke kinderen de instructie volgen. Er zijn ook kinderen die een paar keer per week al mogen meedoen in groep 3/4. Niet de leeftijd van het kind is daarbij bepalend, maar hoe ver het kind is in de ontwikkeling.

Groep 4 krijgt intussen van juf Conja instructie over hoe je sommen kunt uitrekenen op een getallenlijn. 'Als je geen instructie nodig hebt, mag je gelijk beginnen op je tablet', zegt ze. 'Wie zegt, "Ik vind 't moeilijk, ik wil extra uitleg?" Dan mag je bij mij komen zitten.'

Plannen voor de toekomst

Zowel als het gaat om unitonderwijs als over gepersonaliseerd leren en bewegend leren is De Boomgaard nog volop in beweging. Wat zijn de plannen voor de toekomst?

Anouk Vonk: 'We willen in elk geval het bewegend leren uitbreiden. In de onderbouw onderzoeken we nu hoe we bewegend leren meer kunnen inzetten bij het rekenen en de taallessen. Dan moet je bijvoorbeeld denken aan een bal overgooien tijdens het hoofdrekenen, of de tafels automatiseren met een balspelletje. We hebben studiemomenten gepland met een externe specialist die ons

ondersteuning biedt om hier op gedegen wijze invulling aan te geven.'

Verder is het plan om de leerlingen steeds vaker actief te betrekken bij het onderwijs van de vakvakken (waarvoor De Boomgaard gebruik maakt van de methode Da Vinci). Groep 1 tot en met 4 begint bijvoorbeeld binnenkort met het thema 'ruimte'. 'De leerkrachten hebben al gebrainstormd en er worden prentenboeken gezocht bij het thema, maar we willen niet te veel zelf regelen, het moet ook vanuit de kinderen zelf komen. Ze hebben genoeg ideeën, bijvoorbeeld een speelhoek met een raket, of een hoek waar je op een andere planeet bent.'

Waarin De Boomgaard goed is

1 Bewegend leren

Bewegend leren is een pijler van het onderwijs. In unit 2 zit al veel beweging. In unit 1 wordt nu gekeken hoe bewegend leren vaker ingezet kan worden bij de instructies. Het automatiseren van de tafels zou bijvoorbeeld ondersteund kunnen worden door een bal over te gooien tijdens het oefenen.

2 Kansen voor leerlingen

OBS De Boomgaard opent ook de deuren voor leerlingen met wie het op andere basisscholen niet lukt. Die leerlingen komen op De Boomgaard tot hun recht. Ze worden gezien en kunnen zich, als het op de unit te druk voor hen wordt, ook even terugtrekken.

3 Doorlopende leerlijnen

Leerlingen volgen een eigen leerlijn. Daarbij wordt vooral in unit 2 handig gebruikt gemaakt van digitale leermiddelen, zoals Snappet.

Tip voor collega's

Betrek ook de ouders bij de stappen die je neemt

Directeur Anouk Vonk: 'Geef een vernieuwing van het onderwijs vorm met het hele team en neem er ook echt de tijd voor. Wij doen alles stapje voor stapje en in nauw overleg. We onderzoeken en evalueren en alleen als een vernieuwing echt werkt, gaan we op de ingeslagen weg verder.'

Betrek ook de ouders bij de stappen die je neemt. Het is belangrijk om duidelijk te laten zien waar je mee bezig bent. Bij de introductie van het leerlingportfolio organiseerden we bijvoorbeeld eerst een voorlichtingsavond voor de ouders. Twee weken later kregen de leerlingen hun eerste portfolio mee naar huis, zodat ouders ook al snel konden zien hoe het eruit zag.'

RUIM EEN EEUW ONDERWIJSVERNIEUWING

Vernieuwing van onderwijs is van alle tijden. Zo kennen we de onderwijsconcepten die in de eerste helft van de vorige eeuw zijn ontstaan door onderwijsvernieuwers zoals Maria Montessori (Montessorionderwijs; Italië), Helen Parkhurst (Daltononderwijs; Verenigde Staten), Peter Petersen (Jenaplanonderwijs; Duitsland), Célestin Freinet (Freinetonderwijs, Frankrijk) en Rudolf Steiner (Vrijeschoolonderwijs; Duitsland). In Nederland kennen we in die periode als onderwijsvernieuwers Theo Thijssen, Jan Ligthart en Kees Boeke.

Deze onderwijsconcepten krijgen in de tweede helft van de vorige eeuw in Nederland redelijk wat navolging in de zogenaamde traditionele vernieuwingsscholen.

Eind 2020 zijn er ongeveer 160 montessorischolen; 368 erkende daltonbasisscholen; 220 jenaplanscholen; 10 freinetscholen en 81 vrijescholen voor basisonderwijs.

In de jaren zeventig ontwikkelt Ferre Laevers in Leuven (België) het Ervaringsgericht onderwijs en ontstaat als Nederlandse variant in de jaren tachtig het Ontwikkelingsgericht onderwijs, met onder andere Frea Janssen-Vos als pleitbezorger.

Zo rond de eeuwwisseling zien we opnieuw een aantal onderwijsvernieuwingen ontstaan. In 2002 start de eerste lederwijsschool. Dat vindt snel navolging. Momenteel zijn er zo'n 15 tot 20 lederwijsscholen. Daarnaast zijn er een vijftientigtal initiatiefgroepen of scholen in oprichting. *Levensecht leren* is het motto van lederwijs.

In dezelfde tijd ontplooiën ook de landelijke pedagogische centra initiatieven om scholen te begeleiden bij een omslag naar nieuwe vormen van leren. De KPC-Groep bundelt die onder het motto *Het nieuwe leren*. Het APS hanteert hiervoor het label *Natuurlijk leren* en het CPS (in samenwerking met prof. Luc Stevens) *Zin in leren*, ook wel aangeduid als *Uitdagend onderwijs*. Duidelijk is dat het nieuwe leren in veel opzichten anders is dan het oude leren. Steekwoorden zijn: vraagsturing (geen aanbodsturing), kennisconstructie (geen kennisoverdracht), maatwerk (geen standaardisering), de leraar als coach (niet als iemand die kennis overdraagt), authentieke contexten (geen schoolse abstracties).

In opdracht van het Ministerie OCW is in die tijd ook InnovatiImpuls Onderwijs (IIO) ontwikkeld. Tussen 2010 en 2015 deden 150 po- en vo- scholen mee aan vijf innovatieve experimenten: SlimFit (po; grotere units), Onderwijsteams (vo), Leerlingen voor leerlingen, E-klas en PAL-student en Videolessen. De PO-Raad en vo-Raad, AOb en CNV Onderwijs zaten in de klankbordgroep.

Daarnaast zien we vanaf begin deze eeuw nog verschillende andere concepten ontstaan, zoals: Sterrenscholen, Steve Jobsscholen, IPC-scholen (International Primary Curriculum), TOM-onderwijs, Unitonderwijs, Democratisch onderwijs, Kunskapsskolan.

**Christelijke basisschool Sabina van Egmond
in Oud-Beijerland**

Je bent de baas van je eigen groei!

**De Sabina van Egmond begon in het schooljaar 2019/20 met
groepsdoorbroken unit-onderwijs.**

Er waren al een tijdje aanzetten tot verandering op CBS Sabina van Egmond. De volgende vragen hielden het team met name bezig: Kunnen we niet beter aansluiten bij de ontwikkeling van de kinderen? Is dat jaarklassensysteem, met één juf of meester die alle instructies geeft voor een vaste klas, nog wel echt van deze tijd? Kunnen we de kinderen niet op een andere manier voorbereiden op de maatschappij, bijvoorbeeld door ze te helpen zelfstandigheid te ontwikkelen? Kunnen we ze meer uitdagen, door instructies op niveau te geven? Het antwoord op deze vragen was 'Ja'. Met het aantreden van een nieuwe directeur, Jeffrey van der Veeke, kwamen de zaken in een stroomversnelling. Er werden hoofddoelen geformuleerd en leerkrachten gingen bij andere scholen kijken waar unitonderwijs was ingevoerd. Ze waren onder de indruk van hoe zelfstandig leerlingen daar aan het werk waren. Ze zagen bevlogen leerkrachten en leerlingen die het echt naar hun zin hadden.

De school ging niet over één nacht ijs. De innovatie verliep in fasen: eerst goed nadenken over het hoofddoel (meer aansluiten bij de ontwikkeling van kinderen, onderwijs op maat) en een klankbordgroep van ouders instellen. Daarna kwam het inrichten van de leerpleinen, met werkplekken waar leerlingen zelfstandig kunnen werken, in groepjes, alleen, aan sta-tafels of een vierzitstafel. De leerlingen kregen de kans om alvast te oefenen met zelfstandig werken op het leerplein en met het maken van een weekplanning.

In september 2019 ging het roer definitief om. Na de zomervakantie gingen de leerlingen echt naar een 'nieuwe' school. Dat betekende: geen jaarklassen meer, maar groepsoverstijgend en groepsdoorbroken onderwijs in units van tot 70 of 80 leerlingen. Geen klassikale lessen meer voor de leervakken (rekenen, taal, lezen), maar korte instructies van twintig minuten, op niveau, waarna ze zelfstandig verder werken op een plekje dat ze zelf mogen uitzoeken. Leraren specialiseerden zich in de instructies voor bijvoorbeeld rekenen of taal en op het leerplein zijn extra handen aanwezig. Onderwijsassistenten ondersteunen de leerlingen, terwijl de leerkracht instructie geeft aan een andere groep kinderen.

Vooraf het eerste half jaar was een uitdaging. Een nieuw concept is natuurlijk wennen, zowel voor de leerlingen als voor het team. De leerlingen worden in stapjes verantwoordelijk voor hun eigen leerproces, maar daarbij is begeleiding nodig. De leraren weten niet meer alles van 'hun' leerlingen (en hebben soms het gevoel dat ze het overzicht kwijt zijn).

Maar niemand wil terug. Want, zoals een leraar opmerkt, als je instructie geeft op niveau, aan een klein groepje kinderen, zie je plotseling in die ogen dat ze snappen waar je het over hebt en realiseer je je dat je misschien lange tijd over die hoofdjes heen hebt gepraat. Omdat er tijdens de instructie meer wederkerigheid en interactie is, zijn de kinderen meer bij de les. Daar gaat het om.

Aansluiten bij de ontwikkeling van de leerlingen

De Sabina van Egmond ondersteunt de leerlingen bij het leven in de wereld van nu en bereidt hen voor op leven in de wereld van morgen. Daarbij gaat het team uit van de

kwaliteiten van de kinderen en houdt ook rekening met de verschillen tussen de kinderen. Het hoofddoel van de innovatie is om meer aan te sluiten bij de ontwikkeling van de leerlingen, door hen meer regie te geven over het leren en meer gebruik te maken van de expertise van de leerkrachten.

Het concept van De Sabina van Egmond

Unitonderwijs

De Sabina van Egmond werkt met stamgroepen in een klassendoorbrekend schoolsysteem. Dit houdt in dat kinderen wel in een vaste groep zitten, maar tegelijkertijd de leerstof in hun eigen tempo doornemen. Kinderen ontvangen gedurende de schooldag van verschillende leerkrachten hun instructies. Klassendoorbrekend werken zorgt voor meer dynamiek in de school, want kinderen verhuizen regelmatig van werk- en instructieplek om ergens anders aan de slag te gaan.

Er wordt gewerkt in vier units: unit 1-2, unit 3-4, unit 5-6 en unit 7-8. De units tellen tot tachtig leerlingen en zijn onderverdeeld in heterogene basisgroepen, aangeduid met de toevoeging A, B en C. De leerlingen zitten dus wel in een vaste basisgroep, maar nemen de leerstof in hun eigen tempo door.

Instructies duren maximaal 20 minuten en worden gegeven op niveau. Nadat de leerlingen een instructie op hun eigen niveau hebben gekregen, gaan ze zelfstandig aan het werk.

Leerlingen zijn verantwoordelijk voor hun leerproces

De Sabina van Egmond zet sterk in op zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en willen graag leren hoe de wereld in elkaar zit, maar daarvoor is het wel nodig dat zij zelf op ontdekking kunnen gaan, keuzes mogen maken en kunnen leren van fouten. De school helpt hen hierbij door ze eigenaar te maken van hun eigen leerproces: ze leren terugkijken op wat ze hebben gedaan, samen reflecteren hoe het ging, en bedenken hoe het beter kan. Op Sabina van Egmond geldt: 'Je bent de baas van je eigen groei'.

Innovatief

De maatschappij verandert snel en daarom is het belangrijk dat kinderen genoeg 21e-eeuwse 'tools' krijgen aangereikt om zich staande te kunnen houden. Er is op school veel aandacht voor technologie en digitale geletterdheid. Daarbij gaat het niet alleen om ICT-basiskennis en informatievaardigheid, maar ook om mediawijsheid en computational thinking (leren begrijpen hoe technologie werkt en hoe je computers kunt inzetten om problemen op te lossen).

Op CBS Sabina van Egmond is er voor de kinderen in de groepen 1, 2 en 3 een aantal tablets beschikbaar. Tijdens spelwerklessen leren ze in kleine groepjes hoe ze met de

tablets om kunnen gaan. Ze gebruiken apps en oefeningen die aansluiten bij de leerlijnen. In de groepen 3 en 4 gebruiken de leerlingen een aantal uren per week een Chromebook en vanaf groep 5 hebben alle leerlingen een eigen Chromebook. Bij de lessen rekenen, spelling en taal werken de leerlingen digitaal. De leerkrachten worden begeleid door onderwijskundige ICT'ers. 'Eerlijkheidshalve moeten we hierbij vermelden dat de kinderen vaak zo vindingrijk zijn, dat we vooral ook van hen leren!' zegt een van de leerkrachten.

Slim Fit Onderwijs

CBS Sabina van Egmond hanteert bij het schoolontwikkeltraject de werkwijze van Slim Fit Onderwijs⁵, een verandermodel om de praktijk van onderwijsvernieuwing vorm te geven. De basis wordt gevormd door de theorie en praktijk van lerende, professionele organisaties. Die praktijkkennis is samengebracht in een model, de Slim Fit Box, met 9 ontwikkelvelden, 9 ontwikkelroutes en 9 vormgevingsthema's. Met behulp van de Slim Fit Box is het mogelijk vast te stellen in welk ontwikkelstadium de school zich op dit moment bevindt en welke zone van naaste ontwikkeling de school kan verkennen. Binnen dit 9-veldenmodel kan de school, afhankelijk van het leergebied, op verschillende velden functioneren. De Slim Fit Box is tevens nodig om het onderwijs integraal te verantwoorden.

Het team

Het team van CBS Sabina van Egmond bestaat uit 28 medewerkers. Naast een directeur en een adjunct zijn er 18 leerkrachten. Verder zijn er vier onderwijsassistenten, een klas-senassistent en twee IB'ers. Er is een vakleerkracht gym en daarnaast zijn er vier specialisten voor de vakgebieden gedrag, taal, rekenen en hoogbegaafdheid. Zij ondersteunen de leerkrachten en IB'ers. In de regel zijn er per unit twee of drie docenten aanwezig, plus een onderwijsassistent of klassenassistent.

De leerlingen

CBS Sabina van Egmond heeft op dit moment zo'n 375 leerlingen. Er wordt flink gebouwd in Oud-Beijerland, daardoor neemt het inwonertal en ook het aantal kinderen in de schoolgaande leeftijd toe. CBS Sabina van Egmond is in Oud-Beijerland de enige school met unitonderwijs. De directie verwacht dat, als het unitonderwijs bekender wordt, dit ook extra leerlingen aan zal trekken.

De school werkt met het cito-leerlingvolgsysteem en de IEP Eindtoets. Om gedrag, werkhouding en sociaal-emotioneel welbevinden te volgen, hanteert de school Zien! (een observatiesysteem binnen het leerlingvolgsysteem ParnasSys). Elke leerling heeft een leerlingdossier. Dat bevat onder meer observaties, toetsgegevens, handelingsplannen en verslagen van gesprekken met de leerling. De kinderen worden actief bij het onderwijs

⁵ Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

betrokken, zo is er een aparte kinder-medezeggenschapsraad.

De gemiddelde score op de IEP Eindtoets vertoonde vanaf het schooljaar 2016-2017 een stijgende lijn en ligt nu op 86,4.

Gebouw, inrichting, lestijden

De Sabina van Egmond heeft twee locaties; Croonenburgh aan de Sportlaan en locatie Poortwijk aan de Polderlaan. Op beide locaties wordt het onderwijs op dezelfde manier aangeboden. Op de locatie Croonenburgh zitten ongeveer 250 leerlingen, verdeeld over vier units.

Op de locatie Poortwijk zitten 125 leerlingen, verdeeld over drie units (1-2, 3-4 en 5-6). Wanneer de leerlingen van de locatie Poortwijk naar leerjaar 7 gaan, schuiven ze door naar de locatie Croonenburgh aan de Sportlaan.

Het gebouw op de locatie Poortwijk werd in de zomervakantie van 2019 verbouwd om het geschikt te maken voor unitonderwijs. De centrale hal werd een leerplein, met losse werkplekken, samenwerkplekken en tafels voor tweetallen en viertallen. Op de locatie Poortwijk werden de lokalen anders ingedeeld en ingericht.

De schooltijden op de Sabina van Egmond verschillen per locatie. Op de locatie Poortwijk zijn de schooltijden op maandag, dinsdag en donderdag van 8.25 uur tot 14.50 uur, en op woensdag en vrijdag van 8.25 uur tot 12.20 uur. Op de locatie Croonenburgh zijn de schooltijden op maandag, dinsdag en donderdag van 8.40 tot 15.05 uur en op woensdag en vrijdag van 8.40 tot 12.35 uur.

Bestuur

De Sabina van Egmond valt onder de stichting Christelijke Scholengroep De Waard, waaronder in totaal veertien basisscholen en twee scholen voor speciaal onderwijs vallen in de Hoeksche Waard en op Goeree-Overflakkee. De stichting lanceerde in 2017 het strategisch beleidsplan 'Leren op niveau', waarin de stichting expliciet aangeeft te willen aansluiten bij de leerbehoeften, leermogelijkheden en talenten van de individuele leerling.

De Sabina van Egmond is in 2014 voor het laatst door de inspectie beoordeeld. Na dat vierjaarlijks onderzoek concludeerde de inspectie dat de kwaliteit van het onderwijs op de school grotendeels op orde was; het al toegekende basisarrangement werd gehandhaafd. Directeur Jeffrey van der Veeken: 'De inspectie zag naar aanleiding van het verandertraject geen aanleiding om de Sabina van Egmondschool te bezoeken, maar we hebben aan het begin van het schooljaar 2020/2021 wel met de inspectie een online gesprek gevoerd over een aantal verbeterthema's. We hebben er als school voor gekozen om eerst extra aandacht te besteden aan de vier vaardigheden van het EDI-model: leerkrachten volgen een scholing, krijgen lesbezoeken en reflecteren op hun rol als instructeur, coach en begeleider. Ons tweede doel is om binnen de units zorgvuldig te kijken naar de borging van de lesfasen van het EDI-model. De keuzes zijn per unit verschillend en hebben daarom maatwerk

nodig. Als derde doel hebben we gekozen om aandacht te blijven geven aan de gezamenlijke pedagogische taal, en dan specifiek hoe de leerkrachten aandacht besteden aan het preventieve proces rondom groepsvorming en het curatieve proces van het operationaliseren van het gedrags-/veiligheidsprotocol in geval van ongewenst gedrag. De inspecteur heeft aangegeven dat de Sabina van Egmond de gekozen thema's zorgvuldig heeft gekozen en uitgewerkt.'

Hoe leer je leerlingen zelfstandig werken?

Directeur Jeffrey van der Veen: 'De leerlingen leren hier op school om eigenaar te zijn van hun eigen leerproces. Ze kijken: Wat heb ik nodig? Waar kan ik hulp vragen? Wat we ze aanleren is een strategie. Dus niet meteen de juf vragen als iets niet lukt, maar eerst zelf kijken: wat weet ik wél?'

Aanvankelijk was het ook voor het team wennen aan de nieuwe werkwijze. Immers: je vraagt van leerlingen vaardigheden (zoals zelfstandig werken) die ze nog niet hebben kunnen ontwikkelen. 'Verantwoordelijk zijn voor je eigen leerproces' is iets dat leerlingen geleidelijk aanleren. Leerkrachten werden er in het begin soms ook onrustig van. Ze waren bang dat, als ze de leerlingen 'los' lieten, die niks meer zouden doen. Voor je het weet, ben je als leerkracht alle weekplanningen aan het doorkijken en controleren. De vraag is dus: welke vaardigheden hebben de leerlingen nodig om heel hard te leren? Daar moet in het begin extra aandacht voor zijn. Het is ook belangrijk om realistisch te blijven. Leerlingen hebben de tijd nodig om aan die verantwoordelijkheid te wennen. De een pakt het snel op, de ander heeft wat langer nodig dan een paar maanden.

Wat je creëert, krijg je terug. Leerlingen die gewend zijn dat ze altijd onder toezicht staan, verliezen snel hun aandacht als je ze niet meer voortdurend in de gaten houdt. Maar als je leerlingen erin traint om zelfstandig te werken, kunnen ze dat prima, zelfs de kinderen van wie je het misschien niet verwacht. Het is ook een vaardigheid waar leerlingen later veel aan hebben - bedrijven vinden het heerlijk als een werknemer ziet wat er moet gebeuren en zelfstandig aan de slag kan.'

Hoe hou je overzicht?

Anneke Broeders, unitleider en juf in unit 1-2: 'Als schoolvakken door verschillende leerkrachten worden gegeven, weet je als leerkracht minder over hoe het met 'jouw' leerlingen gaat dan wanneer je zelf alle vakken geeft. Je hebt minder overzicht. Dat is nu eenmaal zo, bij het unitonderwijs. Als groepsleerkracht ben je wel het aanspreekpunt voor de ouders, dus dat is spannend: weet je wel voldoende over hun kind, als ze vragen hebben? In de beginperiode kwam het wel voor dat we elkaar 's avonds nog via WhatsApp op de hoogte hielden van hoe het met de leerlingen ging. 'Loslaten' is hier het devies. Je kunt in deze opzet, waarbij de een de taalinstructies geeft en de ander de rekeninstructies, niet meer alles van je leerlingen weten. Dat hoeft ook niet.'

Als jij taalinstructie geeft en een ouder wil weten hoe het gaat met rekenen, dan haal je gewoon je collega er even bij.'

Hoe delen we de units in?

Met de keuze voor de units is het innovatieteam van CBS Sabina van Egmond lang bezig geweest. Welke groepen voeg je bij elkaar? Het doel is dat leerlingen zoveel mogelijk in hun 'zone van naaste ontwikkeling' kunnen werken. Daarnaast bepaalt de omvang van een unit ook hoeveel overzicht je als leerkracht hebt. Bij kleine units heb je twee leerkrachten, dat is overzichtelijk. Bij grotere units zijn er meer gezichten voor de klas en is er meer dynamiek.

Op CBS Sabina van Egmond werd aanvankelijk gekozen voor units voor de groepen 1-2-3, 4-5-6 en 7-8. Het werken met units de afgelopen twee jaar heeft de school een aantal voortschrijdende inzichten gebracht. Daarom heeft het team de indeling van de units iets bijgesteld:

De units worden kleiner. Er zal in alle units nu gewerkt gaan worden met twee in plaats van drie leerjaren binnen een basisgroep. De leerlingen zullen blijven werken op de leerpleinen en onderwijs volgen bij de verschillende leerkrachten binnen de unit. Het team hoopt hierdoor meer overzicht te creëren voor de leerlingen en leerkrachten.

Leerjaar 3 en 4 vormen samen een unit, maar vormen ieder een eigen homogene basisgroep.

Beide leerjaren vragen meer specifieke aandacht. In deze jaren leg je een fundament voor het schoolse leren, en ook het trainen van de vaardigheden die horen bij het unitonderwijs vraagt extra aandacht. Het omgaan met uitgestelde aandacht, het zachtjes praten (met de 'pinkstem') en het werken op het leerplein zijn daar voorbeelden van.

In de middag zullen de leerlingen van leerjaar 3 en 4 voor het thematisch werken respectievelijk aansluiten bij unit 1-2 en 5-6.

Ieder jaar zal het team opnieuw afwegen welke organisatie van het onderwijs het beste bijdraagt aan de ontwikkelingen van de kinderen.

Tijd voor leuke dingen

Op de Sabina van Egmond specialiseren de docenten zich in de instructies: de een geeft bijvoorbeeld de taalinstructies, de ander de rekeninstructies. Het is een omschakeling die zeker in het begin niet vanzelf soepel gaat. Daarom is er regelmatig een overleg met het innovatieteam, waaraan onder meer docenten en directie deelnemen.

Jovanka de Jong, leerkracht in unit 7-8, merkt op dat er weinig lucht in het rooster zit en dat de instructies intensief zijn. 'Vroeger kon ik in mijn klas zeggen: "We werken nu even hard door, en als we het lesdoel af hebben, gaan we wat leuks doen". Die ruimte heb ik nu niet en dat voelt soms zwaar. Het is alsof ik steeds in mijn 'werkjurk' naar school ga, in plaats van in mijn 'feestjurk'. Hoe kunnen we dit oplossen?'

Het innovatieteam discussieert erover. Het gevoel 'geen leuke dingen meer te doen' wordt gedeeld - het arbeidsethos is hoog op de school, docenten willen het goed doen. Belangrijk om in de gaten te houden, want tussendoor moet er in de klas ook af en toe ruimte zijn voor ontspanning. Maar waar vind je die ruimte? 'De lesdoelen zijn niet zo strak,' merkt een intern begeleider

op. 'Misschien is het mogelijk om iets te laten vallen. Of om een week langer over een thema te doen, bijvoorbeeld.' In ieder geval is het belangrijk om hier aandacht aan te besteden. 'Plezier in lesgeven, daar gaat het óók om.'

Dat plezier is er overigens nu ook al, op momenten dat docenten voelen dat de nieuwe aanpak goed werkt. Meer samenwerken met collega's is fijn, en het lesgeven in kleine groepjes zorgt dat je als leerkracht de leerlingen beter bereikt. 'Als ik een instructie geef op niveau, zie ik nu in die oogjes dat het écht binnenkomt,' zegt Jovanka de Jong. 'Vroeger gaf ik een groep van 29 kinderen les, die kreeg ik niet allemaal gefocust. Maar nu in een groepje van tien lukt het wél. Ik heb ze echt bij de les. Dat is zo mooi.'

Waarin de Sabina van Egmondschool goed is

1 De vernieuwing is goed doordacht

De innovatie wordt procesmatig doorlopen. Vernieuwend onderwijs houdt in dat je steeds blijft verbeteren en bijschaven. Zowel de kinderen als de leerkrachten denken na over hun eigen werk, waardoor de kwaliteit toeneemt.

2 Werkethos

Op de Sabina van Egmondschool zit een team keihard werkende leraren, er is een enorme wil om het goed te doen en de leerlingen het allerbeste onderwijs te bieden. (Dat maakt het voor leraren soms wel lastig om dingen los te laten en een stapje terug te doen.)

3 De school schakelt hulp in bij uitdagingen

Op het moment dat docenten tegen zaken aanlopen, wordt extern advies ingewonnen en zo nodig ondersteuning ingeschakeld.

Tip voor collega's

Blijf het implementatietraject goed volgen

De overstap naar unitonderwijs is een grote stap. Docenten hebben soms het gevoel dat ze het overzicht kwijt zijn, leerlingen moeten nog wennen aan de nieuwe manier van werken en er zijn veel praktische zaken waar je in het begin tegenaan kunt lopen. Daarom is het evalueren en goed volgen van het implementatietraject van groot belang. Zo wordt kwaliteit geborgd. Het is een doorlopend proces, waarbij externe specialisten het team kunnen helpen scherp te blijven.

SAMENSTELLING LEERLINGENPOPULATIE

Een belangrijk punt van onderscheid tussen conceptscholen is of ze overschakelen naar een ander onderwijsconcept of dat ze als school met een nieuw concept starten. Startende conceptscholen ontstaan nogal eens door het initiatief van (een groep) ouders die zoeken naar een vorm van onderwijs die het beste past bij hun kind(eren) en dat niet vinden in hun directe woonomgeving, of die ervaren dat hun kind in de actuele onderwijssetting tekortkomt of niet goed gedijt.

Bij scholen die overschakelen op een ander concept is de concurrentiepositie nogal eens een belangrijke overweging (krimpgebied, leerlingenaantal daalt of nadert zelfs de opheffingsnorm). Vaak nemen scholen zelf het initiatief tot innovatie, in andere gevallen stimuleren besturen scholen over te schakelen naar een ander concept.

De wijze waarop conceptscholen ontstaan en zich verder ontwikkelen kan van invloed zijn op de samenstelling van de leerlingenpopulatie.

Een nieuwe school of een nieuw concept heeft vaak een aanzuigende werking. Conceptscholen zien hun leerlingenaantal als gevolg in de eerste jaren vaak toenemen. Daarbij is een ander concept vaak niet alleen van invloed op het aantal leerlingen, maar ook op de samenstelling van de leerlingenpopulatie. Zo zijn het vaker hoger opgeleide ouders die voor hun meer begaafde kinderen een school met een nieuw concept starten. Als gevolg trekken deze conceptscholen vaak een groot percentage meer begaafde leerlingen aan of kinderen van hoger opgeleide ouders. Behalve dat het leren deze leerlingen dan vaak gemakkelijker afgaat, is zelfregie bij een deel van hen meer vanzelfsprekend. Het percentage leerlingen met een tragere ontwikkeling is bij deze scholen als gevolg dan lager.

Bij overstappende scholen is vaker sprake van een meer heterogene leerlingenpopulatie waarin het percentage leerlingen met een tragere ontwikkeling juist groter kan zijn.

Het kan ook voorkomen dat een startende conceptschool door een te ruim aannamebeleid juist leerlingen aantrekt van andere scholen die daar 'om wat voor reden ook' zijn vastgelopen. Startende scholen hebben immers leerlingen vaak hard nodig om na vijf jaar aan de stichtingsnorm te kunnen voldoen. Dan bestaat de kans dat de school in die periode soms meer zorgleerlingen aanneemt dan men in deze startfase aankan.

Een te ruim aannamebeleid treffen we soms ook aan op scholen die zijn overgeschakeld naar een ander concept. Ook deze scholen nemen soms meer leerlingen met complexe problematiek aan dan zij aankunnen, om niet in de buurt van de opheffingsnorm te komen.

De samenstelling van de leerlingenpopulaties is sterk van invloed op de wijze waarop de leraren hun onderwijs zullen moeten inrichten en afstemmen op de verschillen in onderwijsvragen van hun leerlingen en daarmee op de expertise die nodig is voor een effectieve realisatie ervan.

De selectie scholen in deze publicatie betreft uitsluitend scholen die een ontwikkeling hebben doorgemaakt naar een voor hen ander en nieuw concept.

**De Synergieschool voor basisonderwijs en speciaal
basisonderwijs in Roermond**

Alle kinderen speciaal

**Op de Synergieschool gaan kinderen uit het reguliere basisonderwijs
en het speciaal basisonderwijs samen naar school.**

●

Een jaar of acht geleden werd duidelijk dat de Alfonsusschool in Roermond niet in het huidige gebouw kon blijven. Het gebouw was afgeschreven. Het was karakteristiek en mooi, maar er mankeerde zoveel aan, dat de gemeente het wilde slopen. Daar kwam echter zoveel bezwaar tegen, dat de gemeente toch overstag ging: 'Goed, dan renoveren we, maar de sbo-school heeft ook een huisvestingsprobleem, dus jullie moeten het gebouw delen. Kom maar met een plan.'

Laat dat maar over aan schooldirecteur Jet Dekkers en haar team. 'De tafel werd schoon-geveegd', herinnert ze zich. 'Samen met mijn collega Hetty Belgers en het directie-team van de sbo-school begonnen we helemaal opnieuw met echt kijken wat de leerling nodig heeft.' Want het team zag enorm veel kinderen die in de knel zaten. Kinderen die niet mee konden komen. Die het gevoel hadden dat ze in het speciaal basisonderwijs werden afgekeurd en buitengesloten. 'Wat missen we door kinderen zó per jaar op cognitieve resultaten af te rekenen? Was het belangrijkste niet om de kinderen te begeleiden in hun persoonlijke ontwikkelingen naar wie ze kunnen worden?'

Dat moest anders kunnen. De leidraad was voortaan: 'Niet de leerling passend maken voor het systeem, maar een systeem ontwerpen waarin de leerling gedijt, echt zoals die is'. Het zou fijn zijn als kinderen in het vernieuwde gebouw meer bewegingsruimte zouden hebben én meer rust. Dat ze konden samenwerken én af en toe alleen zitten. Prikkelrijk en prikkelarm, al naar gelang de behoefte. Als je kon blijven spelen met de grootte van de groepjes. Daar moest het gebouw op worden ingericht.

Er werd een architect gevonden die de plannen vorm kon geven en zo is er nu de Synergieschool. Een reguliere school, samengevoegd met speciaal basisonderwijs, in een gebouw zoals de Kamer van Behoeften in de Harry Potterboeken: het past zich aan aan wat je nodig hebt. Een gebouw waar je als buitenstaander even aan moet wennen, maar waar de kinderen moeiteloos (alle ruimtes hebben een kleur) hun weg vinden.

Er is, op de achtergrond, een visie en een leidraad, maar een vaststaand concept, daar wil Jet Dekkers niet aan. Voor je het weet zit je met een systeem en moeten de kinderen zich weer aanpassen. De Synergieschool werkt juist andersom: hier past de school zich aan aan de kinderen. 'We willen blijven kijken naar de leerlingen die binnenkomen. Wat hebben die nodig? We willen niet praten óver kinderen, maar mét kinderen. Elk kind is uniek. Dat is het uitgangspunt. Elk kind wordt begeleid naar de zone van naaste ontwikkeling. Op zijn of haar eigen niveau, en op zijn of haar eigen manier.'

Geen concept dus, maar wel een stip aan de horizon: op den duur wordt de Synergieschool een Centrum voor Leven en Leren. Een plek waar het kind nog meer dan nu de ruimte krijgt om zich te ontwikkelen op een manier die bij hem of haar past, zodat school een voorbereiding is op het leven ná de basisschool.

Veelzeggend: op de Synergieschool zit ongeveer een derde van de kinderen in het speciaal basisonderwijs, maar de kinderen zijn zich daar onderling niet van bewust.

Zoals Jet Dekkers zegt: 'Kinderen stoppen elkaar niet in hokjes'. Dat is ook nergens voor nodig. Zeker niet op de Synergieschool.

Een centrum voor leven en leren

De Synergieschool wil recht doen aan het kind en het kind toerusten voor een leven in de 21e eeuw. 'De Synergieschool bestaat omdat we recht willen doen aan ieder kind. Onze school is dan ook meer dan een school: het is een centrum voor leven en leren. 'We leren niet voor de school maar voor het leven' (Seneca). De school is tot stand gekomen door een intensieve samenwerking van twee types basisonderwijs, regulier en sbo. We denken niet in hokjes, maar op onze school is een kind een kind en gaan we uit van ieders talenten.'

Het concept van de Synergieschool

Alle kinderen speciaal

Het motto van de Synergieschool is 'Samen als het kan, apart als het moet'. De 'reguliere' kinderen krijgen in principe les in de jaargroep. De sbo-kinderen kunnen daarbij aansluiten, maar er zijn ook speciale sbo-groepen. Er wordt voor elk kind apart gekeken wat het nodig heeft. Er zijn kinderen met lage, maar ook met hoge intelligentie. Die worden allemaal op hun niveau uitgedaagd om een volgende stap in hun ontwikkeling te zetten. Er is dus geen vaste norm. Van elk kind wordt iets anders verwacht en elk kind heeft eigen doelen en een eigen voortgang. Dit geldt overigens ook voor so-leerlingen. Voor leerlingen met een visuele of auditieve beperking worden bijvoorbeeld extra middelen en ondersteuning in huis gehaald.

Onderwijsopzet

De Synergieschool is opgedeeld in vier units. Unit 1 (leerlingen van 2 tot en met 6 jaar) bevat ook peuteropvang en buitenschoolse opvang. Unit 2 is voor leerlingen van 5 tot en met 8 jaar, unit 3 voor leerlingen van 7 tot en met 11 jaar en unit 4 voor leerlingen van 10 tot en met 13 jaar. Elke unit bestaat uit 4 of 5 stamgroepen van zo'n 18 à 20 leerlingen. Binnen de units werkt de Synergieschool met groepsdoorbrekende niveaugroepen. De leerlingen maken per week een eigen onderwijsplanning op hun iPad of Chromebook. Dat doen ze op donderdag of vrijdag, voor de hele volgende week. Rekenen, taal, spelling en begrijpend lezen staan vast. In de middag kunnen leerlingen kiezen. Ze klikken op een tijdstip en zien dan bijvoorbeeld 'Kernconcepten', 'Tekenen', 'Expressie' of 'Werkplein' (zelfstandig werken). Wie het eerst inschrijft, heeft de meeste keuze. Elke leerling heeft een Persoonlijk LeerPlan (PLP). Drie keer per jaar zijn er Ouder-Kind-Coach-gesprekken. Daarbij dient het Persoonlijk LeerPlan als leidraad. De leerlingen zijn ook bij die gesprekken aanwezig. Daarnaast is er een planningstool, waarin voor elke

leerling staat welke les er is ingeroosterd, in welke ruimte en bij welke leerkracht (coach). Leerlingen kunnen zelf ook leerdoelen toevoegen, bijvoorbeeld 'Ik wil leren hoe het zit met tijdverschil'.

De leerlingen krijgen een iPad of Chromebook en werken ongeveer 20% van de lestijd digitaal. De iPad of Chromebook mag ook mee naar huis.

Vreedzame school⁶

De Synergieschool werkt sinds september 2017 volgens de aanpak van de Vreedzame School. Dit is een programma voor sociale competentie en democratisch burgerschap, bedoeld voor basisscholen. In een Vreedzame School vormen de unit/groep en de school een leefgemeenschap, waarin kinderen zich 'gehoord en gezien voelen, een stem krijgen en waarin kinderen leren om samen beslissingen te nemen en conflicten op te lossen'. De unit is een oefenplaats, waarin de kinderen leren dat ze deel uitmaken van de gemeenschap en ook leren hoe ze een bijdrage kunnen leveren. Bijvoorbeeld door zich verantwoordelijk te voelen voor het algemeen belang en door initiatiefrijk, zorgzaam en betrokken te zijn. De Synergieschool sluit aan bij het pleidooi voor wereldgericht onderwijs⁷ van onderwijspedagoog Gert Biesta. Daarbij draait het om 'In de wereld komen', uniciteit en dialoog.

Het team

In totaal telt de Synergieschool 45 medewerkers, inclusief het ondersteunend personeel. Elke unit heeft een unitregisseur, een leerkracht die unitregisseurstijd heeft om algemene dingen voor de unit te regelen en lessen over te nemen als de leraar een oudergesprek heeft. De unitregisseur overlegt, stuurt aan en is vliegende kiep. Daarnaast is er in elke unit een IB-er en heeft elke stamgroep een eigen coach. Leerkrachten zijn behalve coach ook vakspecialist.

Naast de intern begeleider, onderwijsassistenten en pedagogisch medewerkers zijn er extra specialisten op school: een dyslexiespecialist, gedragsspecialist, rekenspecialist, specialist hoogbegaafdheid, logopedist en een speltherapeut.

De leerlingen

De Synergieschool telt ruim 300 leerlingen. Sinds de invoering van de nieuwe onderwijsvorm groeit de school jaarlijks met zo'n vijftien leerlingen. Van de leerlingen zit twee derde in het reguliere en een derde in het speciaal basisonderwijs. In unit 3 en 4 gaat het bij de sbo-groep om ongeveer de helft van de leerlingen, in unit 1 om enkele leerlingen en in unit 2 om ongeveer een kwart.

Voor kinderen die instromen met een taalachterstand is er een schakelklas (8-16 leer-

⁶ www.devreedzame.school.

⁷ Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

lingen). Daarbij gaat het meestal om kinderen van 5 of 6 jaar, met een taalachterstand van een jaar of meer. Zij krijgen een intensief taalaanbod om de achterstand zoveel mogelijk in te lopen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de Viertakt-didactiek van Marianne Verhallen ('Met Woorden in De Weer').

Twee keer per jaar worden cito-toetsen adaptief afgenomen, die vormen de basis van het leerlingvolgsysteem. Tot en met het schooljaar 2014-15 werd ook de eindtoets van Cito afgenomen. Met ingang van 2015-16 gebruikt de Synergieschool de eindtoets van Route 8. Toetsen worden uitdrukkelijk als signaleringsinstrument ingezet. Wat is er al geleerd (succes) en wat hebben we nog te doen (doelen en plan van aanpak)?

Bestuur

De Synergieschool valt onder de Stichting Swalm en Roer voor Onderwijs en Opvoeding. Daaronder vallen 23 scholen met in totaal 5538 leerlingen. Binnen Swalm en Roer is er veel aandacht voor passend onderwijs. De stichting ziet het als haar taak de kinderen voor te bereiden op de toekomst door onderwijs aan te bieden dat innovatief, uitdagend en passend is, waardoor de talenten van kinderen tot hun recht komen. De aanpak van de Synergieschool past volledig in deze visie.

Gebouw, inrichting, lestijden

Het oorspronkelijke gebouw van de Synergieschool is honderd jaar oud. Bij de renovatie werd het aangepast aan de nieuwe vorm van onderwijs: de traditionele klaslokalen werden vervangen door grote, open lesruimtes, gecombineerd met werk- en stiltepleinen en kleinere lesruimtes (waar ook de deur dicht kan, als er wat meer rust nodig is).

Elke unitruimte heeft een thema dat verwijst naar de vier oerelementen. In unit 1 is het aarde (Ot en Sien), in unit 2 water (bijvoorbeeld het leven in een sloot), in unit 3 vuur (een drakenburcht) en in unit 4 lucht (een astronaut op de maan).

De school werkt met 'binnenschoenen' en 'buitenschoenen'. Kinderen doen op school hun schoenen uit en dragen sloffen of lopen op sokken (bij de ingang staat een mand met schoenhoesjes voor bezoekers). Zo blijven de vloeren schoner, daarnaast zorgt het voor een huiselijke sfeer, kinderen kunnen op de bankjes, poef of in de hangmat hun boek lezen of werk maken. 'Het geeft rust in de school en een gevoel van geborgenheid', zegt Jet Dekkers.

De Synergieschool werkt met een continuooster en gebruikt het Hoorns model: op maandag, dinsdag en donderdag is er les van 8.25 uur tot 15 uur, op woensdag en vrijdag van 8.25 tot 12.30 uur.

In pyjama naar school

Het is de donderdag voor carnaval en traditiegetrouw mogen de kinderen dan verkleed naar school komen. Vandaag is het thema 'pyjama'. Juf Jet staat bij de ingang en verwelkomt de kinderen in een glanzend satijnen gewaad. 'Ik ben de schone slaapster!' zegt ze vrolijk. Binnen doen de kinderen hun schoenen uit en lopen op sloffen of sokken naar hun lokaal. In unit 1 is een groep van 14 kleuters aan het oefenen met tellen. Eerst van een tot tien, en dan van tien tot een. 'Is het voor jou een beetje druk?' vraagt de juf aan het meisje naast haar. 'Pak maar even een koptelefoon.'

Verderop kijken de iets oudere kinderen op het bord wat ze vandaag gaan doen. Er zijn veel opdrachten met letters en cijfers. Rekenen met lieveheersbeestjes: '5 erbij 4 is 9'.

In unit 2 praat een groep over het coronavirus. Wat is dat, weet iemand dat? Daarna is er een leesworkshop en mogen kinderen zelf kiezen hoe en waar ze gaan lezen. Ondersteboven in een stoel, in een hangmat of liggend in de vensterbank. Want waarom zou je per se in een bankje moeten zitten tijdens het lezen? Van 11 tot 12 uur staat er rekenen op het programma. Een leerling in een brilbeerpyjama is hoogbegaafd, hij mag zijn eigen project doen.

Bij de 'wissel' loopt een groepje kinderen achter de juf aan naar een andere ruimte. De juf, vandaag gekleed in een roze huispak, maakt een vrolijk pasje. Met al kinderen in pyjamaatjes in een sliert erachteraan is het net een polonaise. Extra feestelijk!

Leerlingen leren veel van elkaar

Ilse Peters, intern begeleider van unit 2: 'Ik kom van het sbo en was remedial teacher. Op de Synergieschool vind ik de mix heel erg leuk. Er zijn reguliere leerlingen, leerlingen die hoogbegaafd zijn en leerlingen met een toelaatbaarheidsverklaring sbo. Ze zitten allemaal bij elkaar en je merkt dat ze veel van elkaar leren. Het is echt een rijke omgeving, dat geeft een hele grote meerwaarde. De zwakke reguliere leerlingen kunnen even aansluiten bij de sbo-leerlingen. Als je merkt dat het met een leerling even niet goed gaat, kun je direct handelen.'

'Hier kijken ze naar wat je kind wél kan'

Op de Synergieschool wordt nadrukkelijk gekeken naar wat een kind wél kan. Met name ouders van kinderen die uit het speciaal onderwijs komen, geven aan dat dit een verademing is. Anke, moeder van Britt (unit 4, groep 7): 'De positieve insteek vind ik heel mooi. Britt is pas met groep 6 ingestroomd, ze zat eerst op een so-school waarvoor ze een uur met de bus mee moest. Bij de overdracht kregen we van hen twee A4tjes mee met wat ze allemaal niet kon, omdat ze niet goed hoort. Hier op de Synergieschool was de eerste vraag: "Wat kan ze wél?" Daar zie je meteen het verschil. Het is veel mooier om positief te kijken. Britt vindt het hier geweldig, ze gaat met zoveel plezier naar school!'

Roy, vader van Mees (unit 2): 'Onze zoon Mees is vroeg gediagnosticeerd met autisme. Een reguliere school is voor hem geen optie. De keuze voor de Synergieschool is echt de beste keuze die

we hadden kunnen maken. De juffen hier voelen Mees goed aan. Ze vinden het fijn om te weten dat hij autisme heeft, dan kunnen ze erop inspelen. Als er iets is, wordt er direct over een oplossing nagedacht. Mees wriemelt bijvoorbeeld, dus er kwam een speciaal elastiek voor hem, zodat hij prikkels daarin kwijt kan. Tijdens de lunch krijgt hij eigenlijk te veel prikkels, maar een kindje wilde wel samen met hem lunchen aan een apart tafeltje. Het zijn hele creatieve en elegante oplossingen, zonder dat je een kind buitensluit.'

Het idee van 'samen leren leven' is een groot pluspunt, vinden de ouders. Anke: 'Het speciaal basisonderwijs is een veilige omgeving. De overgang naar een gewone middelbare school wordt dan enorm groot. Vanuit de Synergieschool is de overstap veel kleiner. Dit is meer zoals de echte wereld.'

Roy: 'Voor Mees is het belangrijk dat hij leert omgaan met kinderen die niet autistisch zijn, want daar leert hij veel van. Het sociaal-emotionele aspect is voor Mees moeilijk, maar dan is het juist zaak om er aandacht aan te besteden, want dat zul je de rest van je leven ook moeten doen. Laatst vroeg een jongetje hem om te spelen. Je zag de twinkeling in Mees' ogen. De blik die zei "Ik heb een vriendje gemaakt!" Elk kind is hier uniek en alle kinderen mogen zichzelf zijn. Dat straalt deze school uit. Op traditionele scholen worden kinderen al snel apart gezet. Hier is Mees gewoon Mees.'

'Je leert hier veel kinderen kennen'

Jing, unit 4 (groep 8): 'In het begin was het wennen! Vooral het plannen en naar de verschillende ruimtes lopen. Dan moest je onthouden waar rood en geel was. Je hebt vijf jaar met één meester of juf gezeten en nu zat je met misschien wel vijf leerkrachten op één dag. De leukste plek is de lange tafel waaraan ik rekenen heb. Daar gebeurt het meeste, het is gezellig.

Ik zie slecht, ik zie jullie gezichten aan de andere kant van de tafel niet eens. Ik heb een grotere iPad met een toetsenbord en een loep en juffrouw Ineke helpt met dingen die moeilijk zijn. En bij de rekenles of bij uitleg op het digibord zit ik helemaal vooraan.

Vandaag is het donderdag en dan ga je plannen voor volgende week. In de ochtend ligt alles vast. Maar in de middag kunnen we zelf workshops kiezen, zoals drama. Je kunt ook met andere kinderen afspreken. Dan zeg je bijvoorbeeld "Kom, we gaan dinsdag dit of dat plannen." Je leert hier echt veel kinderen kennen, dat is leuk. En ik vind het fijn, want op de middelbare school werkt het straks ook zo dat je verschillende lessen in verschillende lokalen hebt.

Er zijn hier ook mediators. Ik heb dat anderhalf jaar gedaan. We hadden hesjes en een klapper met formulieren en als er iets was, gingen wij uitzoeken waarom er ruzie was en hoe je het op kon lossen. Dat was leuk om te doen!'

Spelenderwijs

Directeur Jet Dekkers: 'We blijven nu al heel dicht bij het kind, maar wat mij betreft zou er nog meer spelenderwijs geleerd kunnen worden. Laatst zag ik hoe een leerkracht met groep vier op het schoolplein een spellingles deed. De leerlingen hadden bakjes met woorden, ze moesten rennen naar de goede spellingcategorie en daar met stoepkrijt het woord op de grond schrijven

en de klankstukken springen én ook schreeuwen. Het was een soort 'Ren je rot' tijdens de spel-
linges. Dan héb je me! Dat soort creatieve lessen mogen er van mij nog veel meer worden. Dat is
ook mogelijk, want het concept ligt bewust niet vast. We willen altijd mee kunnen bewegen met
wat er in de maatschappij gebeurt en wat de leerlingen aangeven dat ze nodig hebben.'

Wat doet een IB'er op de Synergieschool?

In de Synergieschool is er voor elke unit een Intern Begeleider. Die heeft verschillende taken:

+ Zorg voor de leerlingen

Dit is de belangrijkste taak. De IB'ers volgen de leerlingen en zorgen dat elke leerling de ruimte
heeft om zich te ontwikkelen en de middelen krijgt die daarvoor nodig zijn. De IB'ers zoeken voor
elk kind de zone van naaste ontwikkeling en stemmen daarop het onderwijsprogramma af, sa-
men met de leerkrachten.

+ Het bewaken van de kwaliteit

IB'er Julia Derix-Onstenk: 'We hebben nu bijvoorbeeld afgesproken om het vak 'spelling' onder
een vergrootglas te leggen. Gedurende een aantal weken gaat de IB'er de spellinglessen obser-
veren. Vervolgens gaan we om de tafel zitten, we delen onze bevindingen, maken een plan en
koppelen dat terug aan de leraren.'

+ Onderwijsvernieuwing

Elke IB'er is kartrekker van een ontwikkelgroep. Daarin wordt onderzocht op welke manier het
onderwijs kan ontwikkelen, verbeteren, vernieuwen. De IB'ers geven presentaties, sparren met
unitregisseurs en proberen iedereen op één lijn te brengen. Ook bewaken ze de doorgaande
lijnen in het onderwijs, of het nu gaat om rekenen, taal of kernconcepten of alles wat met cultuur
en wereldoriëntatie te maken heeft.

**'Onze leerlingen leren dat iedereen oké is zoals hij of zij is. Vorig
jaar was er voor het eerst een musical voor de schoolverlaters.
Op het podium stond een kind dat naar het vwo zou uitstromen
naast een sbo-leerling die moeite heeft met praten, zij waren in
de musical een echtpaar. Dat was voor iedereen vanzelfsprekend
en juist dat het zo vanzelf sprak, was bijzonder. Dat soort
momenten, daar doe je het voor. Daar krijg je energie van.'**

Julia Derix-Onstenk, Intern Begeleider Synergieschool

Waarin De Synergieschool goed is

1 Alle kinderen doen mee

Regulier en sbo zitten door elkaar heen op een hele vanzelfsprekende manier. De leerlingen zijn gewend dat de een soms wat meer aandacht nodig heeft of op een andere manier leert.

2 Persoonlijke ontwikkeling

Kinderen worden gestimuleerd hun zone van naaste ontwikkeling te verkennen. Dit is voor elke leerling anders. Er is volop ruimte om het onderwijs aan te passen aan het kind: een niveau hoger bij rekenen, of wat meer aandacht voor taal, dat kan allemaal.

3 Een duidelijke visie, ook op lange termijn

De bedoeling is om de school te ontwikkelen tot een integraal kindcentrum, waarin het onderwijs nóg meer in dienst staat van het kind.

Tip voor collega's

Je moet ook gewoon lef hebben om het te gaan dóen

Het samenvoegen van de twee scholen ging natuurlijk niet zomaar, zegt Jet Dekkers. 'Het is enorm belangrijk om veel met elkaar te sparren. Over de vraag of er vaste kapstokjes moesten komen, konden we bij wijze van spreken uren praten. Maar ondertussen kun je het ook gewoon gaan dóen. Ik zie de school als een organische leergemeenschap. Er gebeurt veel, je geeft elkaar feedback, soms gaat het onhandig, dat hoort er nu eenmaal bij. Je moet ook gewoon lef hebben om het te gaan dóen.' (Overigens: er zijn geen vaste kapstokjes, maar wél voor kinderen die het heel fijn vinden om een vast plekje te hebben voor hun jas.)

De kwaliteitszorg is gedurende het hele proces enorm belangrijk en moet je echt internaliseren. Jet Dekkers: 'Het cyclische, waarbij alles om de zoveel tijd terugkomt, daar moet je bovenop blijven zitten, eventueel met ondersteuning van buiten. Neem je werkwijze mee in de evaluatiecyclus en kijk daarbij naar meerdere niveaus in de school.'

Durf te veranderen en dingen aan te passen, zegt IB-er en kwaliteitscoördinator Daniël Fermont. 'Elke unit bestaat bij ons uit een aantal stamgroepen en in die stamgroepen zitten alle niveaus door elkaar. Aanvankelijk was dat bij de instructies ook zo. Dat bleek te zwaar, zowel voor leerkrachten als voor leerlingen. Toen hebben we bewust gezegd: de reguliere leerlingen volgen in principe de stof op hun groepsniveau. Dus regulier groep 7 volgt ook de stof van groep 7. Bij de sbo-leerlingen kijken we per leerling wat ze aan kunnen en bij

welk niveau ze kunnen aansluiten. Dat is dus nu echt op maat. Er zijn trouwens ook reguliere leerlingen die méér of minder aankunnen, die kunnen ook veranderen van niveau-groep.'

Je visie is het belangrijkste. Daniël Fermont: 'Wat ik vooral geleerd heb: als je samen een onderwijsvisie deelt, hoef je niet op de details te gaan zitten. 'Het kind centraal', dát is uiteindelijk in de kern waar het om draait, dus dat moet voor iedereen duidelijk zijn. Al het andere komt daaruit voort.'

Hulp van de Vliegende Brigade van de PO-raad

Omdat op de Synergieschool aanvankelijk de resultaten achter bleven, is preventief hulp ingeroepen van de 'Vliegende Brigade' via de PO-raad. De ondersteuning startte door samen met twee analisten een pas op de plaats te maken, een analyse te maken en van daaruit gerichte interventies te plannen.

De 'hefboom' leek te liggen in coaching van leerkrachtvaardigheden en in het afstemmen van een doorgaande lijn op de vakgebieden voor de hele school. Het E-DIM werd schoolbreed geïmplementeerd door '*coaching on the job*'. Bij begrijpend lezen werd met name het modellen centraal gezet. Een taal-spellingaanpak werd schoolbreed geïntroduceerd. Doorgaande leerlijnen kregen prioriteit en er werd afstemming gezocht in het gebruik van dezelfde instructietaal en strategieën. De ontwikkelgroepen (PLG's) kregen tijdelijk extra ondersteuning bij het analyseren, afstemmen, verbeteren en eventueel vernieuwen binnen de diverse vakgebieden.

Het effect van deze interventies was terug te zien in positieve meetbare resultaten in juni 2019 en bij de M-toetsen 2020. De eindtoets kon in 2020 niet doorgaan vanwege de coronamaatregelen. De professionele attitude van de leerkrachten is versterkt door het onderwijsgesprek aan te gaan naar aanleiding van observaties, feedback en gesprekken. Resultaten die meetbaar zijn, bleven belangrijk, maar ook de niet-meetbare resultaten bleven van hoge waarde. Door de observaties en signaleringen, de preventieve aanpak, het formatief toetsen, de inzet van materialen, met leerlingen gesprekjes voeren en eigenaarschap bevorderen, ontwikkelden leerlingen zich en kregen ze (meer) regie over hun eigen denken, handelen en keuzes.

RECENTE AANDACHT INSPECTIE VOOR CONCEPTSCHOLEN

In de Staat van het onderwijs 2017-2018 (publicatie in april 2019) heeft de Inspectie van het Onderwijs aandacht besteed aan conceptscholen. De inspectie signaleerde niet alleen een toename van het aantal conceptscholen, maar stelde ook dat deze scholen niet leren van de geschiedenis (eerdere experimenten en innovaties) en dat de kwaliteit van het onderwijs op deze scholen nogal eens achterblijft.

De NOS besteedde speciaal aandacht aan deze conclusies⁸. In dit artikel wijst de NOS vanuit verschillende invalshoeken op wat er speelt rond de conceptscholen.

'Scholen in heel Nederland experimenteren met vernieuwde vormen van onderwijs. Denk aan de Agora-, Steve Jobs- en Kunskapsskolan-scholen. Hun aantal is de afgelopen decennia explosief gegroeid. Maar volgens de Onderwijsinspectie, die vandaag met een rapport komt, wordt er niet voldoende gekeken wat het effect is van die speciale onderwijsvormen.'

"Als je kiest voor zo'n onderwijsvorm, moet je als school wel scherp hebben wat het doel is dat je wil bereiken met een onderwijsconcept", zegt inspecteur-generaal Monique Vogelzang. Er moet worden voorkomen dat experimenten opnieuw worden uitgeprobeerd, terwijl op andere scholen al is gebleken dat ze niet werken, vindt de inspectie.'

'De inspectie vindt dat deze scholen onvoldoende doelen stellen en dat niet duidelijk is welke resultaten hun speciale concepten opleveren. "Is er een hogere leeropbrengst, meer gemotiveerde leerlingen of een betere aansluiting op de arbeidsmarkt dan bij traditionele scholen? Dat blijft allemaal heel onduidelijk", zegt inspecteur Vogelzang.'

De schoolleider van Laboratoriumschool Agora bestrijdt dat zijn school geen doelen stelt. "We hebben juist heel veel doelen. We willen maatwerk voor leerlingen. Maatwerk zorgt ervoor dat er minder kansenongelijkheid is. We willen kinderen motiveren, en zorgen dat ze in het vervolgonderwijs niet afhaken. We willen een onderwijs waar leraren geen burn-out oplopen."

De schoolleider erkent wel dat het lastig is aan te tonen wat zijn concept oplevert.

"De inspectie en ik spreken een andere taal. De onderwijsinspectie meet kwaliteit van

⁸ Onderwijsinspectie kritisch over conceptscholen: 'Resultaten vaak niet helder'; nos.nl 10 april 2019.

onderwijs in cijfers. Maar wij geven geen cijfers. We monitoren wel de vooruitgang die een leerling maakt. We meten de vooruitgang, alleen niet in punten."

De school wil samen met andere conceptscholen en onder andere de inspectie kijken hoe ze hun toegevoegde waarde en kwaliteit wel kunnen meten. "Want geloof me, ik wil niets liever dan dat onze methode goed wordt gemeten. We worden betaald met belastinggeld. En dit is belangrijk, kinderen moeten goed verder kunnen en hebben recht op goed onderwijs."

"Maar met beter meten alleen ben je er nog lang niet", zegt een onderwijswetenschapper aan de Universiteit Utrecht. Hij onderzoekt welke schoolsoorten wel en niet werken. "Scholen die zich helemaal richten op zelfontplooiing van leerlingen of heel erg de nadruk leggen op technologie, zoals de Steve Jobsschool, die zijn gedoemd te mislukken."

"Wat de precieze opbrengst is van conceptscholen, is veelal onbekend", stelt hij. "Wat wel bekend is, is wat niet werkt. Kinderen zelf onderzoek laten doen, is zeker voor beginnen-de leerlingen een volstrekt ongeschikte methode."

Hoe komen scholen dan tot zulke lesmethodes? "De scholen beginnen denk ik met iets moois, een goed idee. Vanuit een ideologie. En dat kan een prima bron zijn. Maar ze missen de onderwijskundige onderbouwing om het handen en voeten te geven. Ze doen het niet vanuit wetenschappelijk bewijs, vanuit wat wel en niet werkt in het onderwijs. Ze gaan uit van hun gevoel dat het anders moet."

Uit dit artikel blijkt dat het lastig is om de kwaliteit van het onderwijs op conceptscholen goed op waarde te schatten. Hoe doe je bij je onderzoek naar en beschrijving van conceptscholen voldoende recht aan de mix streefdoelen waar ze voor kiezen? Zo vindt een deel van de conceptscholen dat de inspectie als toezichthouder daar niet voldoende oog voor heeft bij haar onderzoeken. De ontwikkeling die zij (juist) bij hun leerlingen (willen) realiseren, wordt volgens hen niet voldoende gezien en gewaardeerd.

Het artikel laat nog een tweede invalshoek zien. Bereiken deze scholen wat ze willen bereiken en realiseren ze een kwaliteit van onderwijs die voldoet aan de basiseisen vanuit de wetgeving? En waardoor komt dat dan, als hen dat niet voldoende lukt?

Wat de kwaliteit van het onderwijs betreft is een kanttekening wel op zijn plaats. Uit het Technisch rapport - Variëteit en vernieuwing⁹ dat aan de conclusies van de inspectie over conceptscholen ten grondslag ligt, blijkt dat er een duidelijk verschil is tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs: in het basisonderwijs kregen conceptscholen in de periode 2010-2017 ongeveer even vaak het oordeel (zeer) zwak, in vergelijking met de

⁹ Technisch Rapport – De Staat van het Onderwijs – Variëteit en vernieuwing, Inspectie van het Onderwijs, april 2019.

andere scholen. Alleen Vrijescholen waren iets vaker (zeer) zwak; in het voortgezet onderwijs kregen conceptscholen de afgelopen jaren relatief vaker het oordeel (zeer) zwak, vooral Montessorischolen.

Binnen het programma '*Goed worden, goed blijven*' merken we dat er in de periode vanaf 2015 weer meer conceptscholen op de lijst met zeer zwakke scholen voorkomen. Vaak zijn dit scholen die op initiatief van het bestuur van concept moesten veranderen of waar de concurrentiepositie een reden was om over te schakelen. Deze constatering was voor het programma aanleiding om deze ontwikkeling de komende jaren goed in de gaten te houden en om te proberen in een breder perspectief te achterhalen waardoor een deel van de conceptscholen onderwijs van voldoende en soms goede kwaliteit weten te realiseren, maar waardoor de kwaliteit van het onderwijs bij sommige conceptscholen juist achterblijft. Deze publicatie past binnen deze bredere aandacht voor conceptscholen binnen het programma.

In het Technisch rapport gaat de inspectie voor de verschillende typen conceptscholen uitgebreid in op de resultaten op de eigen doelen, zoals scholen die door externen hebben laten onderzoeken (5.2 blz. 51). De inspectie stelt dat er zeker voorbeelden zijn van onderzoek naar de eigen doelen, al laat het onderzoek niet altijd de (door de school) gewenste resultaten zien.

Op 12 mei 2020 stemde de Eerste Kamer in met het wetsvoorstel *Meer Ruimte voor Nieuwe Scholen*¹⁰. Daardoor ontstaat meer ruimte voor initiatiefnemers om een conceptschool te starten. Volgens de nieuwe wet hoeft een nieuwe school namelijk niet meer te horen bij een erkende richting (bijvoorbeeld rooms-katholiek of islamitisch). Wel moet een initiatiefnemer nog steeds aantonen dat er bij ouders voldoende interesse voor een nieuwe school bestaat. Nieuw is dat de inspectie vooraf zal gaan beoordelen in hoeverre de nieuwe school onderwijs van voldoende kwaliteit zal kunnen bieden. Ook worden meer eisen aan bestuurders en intern toezichthouders gesteld.

Deze nieuwe wet gaat op 1 juni 2021 in werking. De site Dienst Uitvoering Onderwijs is er al op voorbereid en geeft stapsgewijs aan hoe je een nieuwe school kunt starten¹¹.

10 <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/05/19/nieuwe-regels-voor-stichten-school>.

11 <https://duo.nl/ruimte-voor-nieuwe-scholen/index.jsp>.

Openbare basisschool De Springbok in Den Haag

Het beste onderwijs voor leerlingen die dat het meeste nodig hebben

Het team van De Springbok zocht een vorm van onderwijs die de leerlingen het beste zou voorbereiden op de 21ste eeuw, en vond die in het internationale onderwijsconcept IB PYP.

De Springbok in de Haagse wijk Transvaal heeft ruim vijfhonderd leerlingen van zo'n zestig nationaliteiten. Van bijna alle leerlingen is Nederlands de tweede taal. Best een uitdaging, zou je zeggen, om gewoon de basis mee te pakken. Als dat lukt, is dat al knap. Maar directeur Rebecka Buter nam daar geen genoegen mee. De kinderen op De Springbok zouden veel meer kunnen, en de taak van de school was om ze daarbij te helpen.

Om te beginnen ging De Springbok een jaar of vijf geleden aan de slag met het programma NT2-proof. De Nederlandse taal was op dat moment de grootste uitdaging voor de leerlingen. Met NT2-proof werd dan ook vol ingezet op taalverwerving. Dat had effect: de resultaten gingen met sprongen vooruit.

Na een paar jaar ervaring met NT2-proof, was het tijd voor een volgende stap. Na onderzoek van verschillende opties viel de keuze op IB PYP, waarbij IB staat voor International Baccalaureat en PYP voor Primary Years Programme. Dit onderwijsprogramma spoort leerlingen aan de wereld om hen heen zelf te onderzoeken. Door de werkwijze gaan de leerlingen steeds beter snappen hoe ze leren en hoe ze het beste uit zichzelf kunnen halen. Ze ontwikkelen zich zo tot kritische wereldburgers.

IB PYP is het resultaat van gedegen wetenschappelijk onderzoek. 'Het is de crème de la crème van wetenschappelijk onderzochte onderwijsideeën,' zoals een van de leerkrachten het samenvat.

In veel landen passen scholen IB PYP toe, waaronder ook particuliere scholen. Bij een internationale IB PYP-bijeenkomst in Brussel sprak een van de docenten van De Springbok een buitenlandse collega. 'Hoeveel betalen de ouders bij jullie?' vroeg die. 'Bij ons twaalfduizend euro per jaar.' 'Bij ons €50', antwoordde ze.

Grote ogen, natuurlijk. Dit excellente programma, gewoon op een openbare school? Maar voor directeur Rebecka Buter is het een uitgemaakte zaak. Is het IB PYP het beste onderwijs? Dan is dat wat ze wil voor haar leerlingen. Want juist deze kinderen, die al uitdagingen genoeg hebben in het leven, verdienen het allerbeste onderwijs dat er is.

Wat De Springbok zelf zegt:

De Springbok sluit zich aan bij het *mission statement* van IB PYP, dat tot doel heeft kinderen bij te staan in hun ontwikkeling tot onderzoekende, goed geïnformeerde en zorgzame jonge mensen, zodat zij zich inzetten om de wereld te verbeteren en vreedzamer te maken door culturele verschillen te overbruggen met begrip en respect. 'We moedigen de leerlingen aan zich actief in te zetten, medelevend te zijn en hun leven lang door te leren.'

Het concept van De Springbok

NT2-proof

Het onderwijs op De Springbok is specifiek gericht op leerlingen met Nederlands als tweede taal. Een goede basis van de Nederlandse taal is noodzakelijk om vervolgonderwijs te kunnen volgen en een plek in de samenleving te vinden. Het onderwijs is 'NT2-proof', wat inhoudt dat de taallessen in kleine stapjes worden aangeboden, met veel uitleg. Zo krijgen de leerlingen houvast en zelfvertrouwen als ze zich uitdrukken in het Nederlands. Deze manier van werken wordt ingezet in alle groepen. Voor woordenschat maakt De Springbok onder meer gebruik van Zien is Snappen en Met Woorden in de Weer.

NT2-proof staat voor betekenisvol taalonderwijs en aandacht voor schooltaal. Op De Springbok sluiten deze onderdelen nauw aan bij het werken vanuit transdisciplinaire thema's in het IB PYP. De school zet taal niet in als losstaand vak. Alle leerkrachten zijn op De Springbok taalspecialisten.

International Baccalaureate Primary Years Programme (IB PYP)¹²

De school koos ervoor niet aan te sluiten bij methoden voor 21e-eeuwse vaardigheden, omdat die nog in de experimentele fase zitten. 'Voor IB PYP geldt dat het goed onderzocht is. Het is alleen, en dat is nieuw, nog niet toegepast op deze doelgroep.'

IB PYP is een *framework* en geen kant-en-klaar programma. De teamleden ontwerpen op basis van het *framework* hun curriculum. Zo ontwerpen ze voor hun leerlingen *units of inquiry*, die leerlingen aanzetten verschillende thema's te onderzoeken. Zo'n unit of inquiry moet dan vanuit een 'centraal idee' worden ingevuld én gekoppeld aan standaardvakken als taal en rekenen. Een unit is transdisciplinair. Om onderzoek te doen in de unit hebben leerlingen vaardigheden nodig uit verschillende vakgebieden.

Het is al met al een intensief en langdurig leertraject voor alle teamleden. De PYP-coördinator begeleidt de leraren daarbij. Bovendien moeten nieuwe leerkrachten bereid en in staat zijn om het curriculum op deze manier zelf mee vorm te geven. Ze moeten kennis hebben van de doorlopende leerlijnen en onderwijsdoelen van een jaargroep. Ziektevervangende en lerarentekort zijn voor De Springbok een extra uitdaging!

De Springbok is hard op weg om officieel IB PYP World School te worden. Daarnaast moet en wil de school het NT2-proof onderwijs verder in IB PYP integreren, als ook het handelingsgericht werken optimaliseren en in NT2-proof en IB PYP integreren.

Verder wil het team invulling geven aan een leven lang leren voor iedereen van De Springbok, leerlingen én medewerkers. Op De Springbok is men zich ervan bewust dat dit heel veel is, maar men kijkt er eerder naar uit dan dat men er voor terugdeinst.

¹² Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

Het team

In totaal zijn in het schooljaar 2019-2020 64 personeelsleden verbonden aan De Springbok, waarvan 47 onderwijsgevend, vijftien ondersteunend en drie leden van de directie. Alle leerlingen hebben Nederlands als tweede taal en NT2-proof onderwijs is voor een deel van hen niet toereikend (vaak gaat het daarbij om leerlingen die pas op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen en die na anderhalf jaar in de opvanggroep voor nieuwkomers doorstromen naar de reguliere groepen). Het budget komt deels uit de middelen voor de nazorg neveninstromers van de gemeente Den Haag. De taalspecialist ondersteunt de groepsleerkrachten bij het onderwijs aan leerlingen met een hiaat in de taalontwikkeling. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het opzetten van een handelingsplan en het ondersteunen van de leerkracht bij de uitvoering daarvan.

Het team hecht veel belang aan reflectie door de leerkrachten. Tijdens elke fase binnen de unit bekijken de leerkrachten samen in hoeverre hun onderwijs heeft bijgedragen aan de vooraf opgestelde leerdoelen.

In het kader van professionalisering is er de wens om in de toekomst de groepsbesprekingen anders in te richten. De leerkrachten presenteren dan aan elkaar de resultaten en lichten toe waarom een aanpak succesvol was en wat kan worden verbeterd. Zo kunnen de teamleden ervaringen delen, van elkaars kennis profiteren en hun vaardigheden verbeteren.

De leerlingen

De Springbok telt een kleine vijfhonderd leerlingen van zestig nationaliteiten. Er is op dit moment een groei van zo'n negentig kinderen per jaar (wat in alle opzichten een hele uitdaging is). Het gaat om zowel tweedegeneratie leerlingen als leerlingen die pas net in Nederland zijn. De school ligt in de wijk Transvaal, waar een groot verloop is in de bewoners. Elk jaar wisselt één op de zeven woningen van bewoners. De doorstroom op school valt in dat opzicht nog mee. Veel leerlingen blijven op school, ook als het gezin verhuist naar een andere wijk.

De Springbok is een opvangschool voor nieuwkomers. De eerste opvang gebeurt in speciale neveninstroomgroepen: drie reguliere groepen, één voor leerlingen van zes jaar die worden voorbereid op de leerstof van groep 3, en twee groepen voor nieuwkomers die moeilijk leren (zij wonen veelal iets verder weg en komen met de taxi naar school).

Na een jaar tot anderhalf jaar stromen de kinderen door naar een reguliere groep van De Springbok, of naar een andere school. Leerlingen die na de neveninstroomgroep naar een reguliere groep gaan, krijgen een paar keer per week extra begeleiding, vooral op het gebied van taal.

Alle leerlingen worden nauwgezet gevolgd. Twee keer per jaar bespreekt het team de ontwikkeling van de leerlingen, zowel cognitief als op sociaal-emotioneel gebied. De leerkrachten bepalen samen welke lesstof de leerling nodig heeft en wat de onderwijsbehoefte precies is. Daarop stemmen ze het aanbod, de lestijd en de instructie af. Leerlingen krijgen dus het aanbod en de onderwijsleertijd die zij nodig hebben om de lesstof te begrijpen en te leren beheersen. Binnen hun groep werken leraren met verschillende instructieniveaus. Daarbij wordt er gedifferentieerd in leertijd, leerstof en in de didactiek. Het doel is dat alle leerlingen in elk geval de minimumdoelen van hun leerjaar bereiken.

Bestuur

De Springbok is een van de 52 scholen van De Haagse Scholen, de stichting voor openbaar basis- en speciaal onderwijs in Den Haag. De Haagse Scholen bestaat uit 44 reguliere basisscholen, 3 sbo-scholen en vijf (v)so-scholen. 'Wij bereiden onze leerlingen voor op de wereld van morgen' is de missie van het strategisch beleid van het schoolbestuur. De Haagsche Scholen heeft een aantal beloften geformuleerd, waaronder 'Wij leren onze leerlingen verantwoordelijkheid te nemen voor hun leerproces', 'Wij stimuleren verwondering en nieuwsgierigheid' en 'Wij onderzoeken en ontwikkelen onze kennis, houding en vaardigheden'.

Binnen De Haagse Scholen is De Springbok overigens niet de enige school die werkt met het curriculum van IB PYP. Openbare basisschool Het Startpunt is in mei geautoriseerd als IB World School.

Gebouw, inrichting, lestijden

De Springbok heeft twee locaties, in de Pretoriusstraat en de Wolmaransstraat. Het gaat om traditionele schoolgebouwen, maar er zijn wel her en der hoekjes ingericht waar kinderen bijvoorbeeld rustig kunnen lezen of zelfstandig kunnen werken.

De Springbok werkt met een continuooster en met een vijf-gelijke-dagenmodel. De kinderen gaan vijf dagen per week van 8.30 tot 15 uur naar school. Zo krijgen ze dus hun zes uur extra les per week. In die leertijdverlenging worden onder meer techniek, dans, sport, muziek en cultuur aangeboden. Daardoor kan er binnen de gewone uren meer aandacht besteed worden aan de taalontwikkeling en aan onderzoekend en ontwerpend leren.

Taallawine

Kitty Hilgersum is coördinator IB PYP voor de onderbouw en leerkracht in groep 1-2. Een groep met alleen maar nieuwkomers, waar geen van de kinderen bij binnenkomst Nederlands spreekt. 'Veel voordoen,' antwoordt ze op de vraag hoe ze dat aanpakt, 'en veel modellen. Veel plaatjes

laten zien en veel laten ruiken, voelen, proeven. Alle zintuigen erbij betrekken, dus. Maar vooral ook observeren en bedenken met welke vraag je dit specifieke kind een uitdaging geeft, waardoor het iets nieuws ontdekt, leert of gaat onderzoeken.'

Alleen maar zeggen 'Dit is een boek' volstaat dus niet, legt ze uit. 'Je moet ook laten zien hoe je met een boek omgaat. De kinderen een boek laten voelen. Op de kaft kloppen: Hoor, de kaft is hard, waarom zou dat zijn? Om de blaadjes te beschermen. Wat staat er op de bladzijde? Een plaatje.'

De kinderen krijgen op die manier op school een taallawine over zich uitgestort. De methode Logo 3000 wordt gebruikt als ondersteuning. Een extra uitdaging is dat het Nederlands voor de leerlingen echt een tweede taal is, die thuis niet gesproken wordt. Op straat horen de kinderen straattaal, dus eigenlijk leren ze alleen op school Nederlands, en dan ook nog alleen van de leerkracht. Extra aandacht is er voor een groep Turkstalige Bulgaarse kinderen die ook het Turks gebrekkig beheerst.

Om de witte stof (myeline) in de hersenen te activeren (waardoor snellere connecties ontstaan en kinderen sneller en meer kunnen leren), is het belangrijk dat de kinderen verbanden leren leggen. Uiteindelijk gaan kinderen ook zélf woorden vragen en opzoeken die ze nog niet kennen. Vanwege de achterstand in het Nederlands beginnen alle kinderen op school ver onder hun niveau. Pas na vier jaar kan het team echt zien op welk niveau een kind zit.

Victory Boogy Woogy

Binnen IB PYP wordt onder meer gewerkt met sleutelconcepten (key concepts). Met behulp van deze sleutelconcepten kunnen leerlingen op verschillende manieren naar onderwerpen en leerdoelen kijken.

Op de muur van groep 3 hangt een poster met tekst en beeld die de aanpak verduidelijkt. 'How we express ourselves' is waar het nu om draait. Het 'centrale idee' (wat de kinderen gaan begrijpen) is in dit geval: 'Kunst kan je op verschillende manieren maken, uitleggen en waarderen'. Kunst kent vele vormen om jezelf uit te drukken.

De kinderen worden op verschillende manieren gestimuleerd om zelf actief 'kunst' te onderzoeken. Zo hangen aan de muur van het lokaal schilderwerken van de kinderen die zijn geïnspireerd door de 'Sterrennacht' van Vincent van Gogh. Vandaag zitten de kinderen in een kring en de grond ligt bezaaid met kopieën van verschillende kunstwerken van onder meer Escher, Vermeer, Van Gogh, Appel en Mondriaan. De kinderen pakken om de beurt een kunstwerk dat hen aanspreekt. Ze vertellen wat ze mooi vinden en onderzoeken of er nog meer kunstwerken zijn die hierop lijken (de kinderen die allebei een schilderij van Vermeer pakten, zwaaiden meteen al naar elkaar).

'Als we groepjes maken, hoe kunnen we dat doen?' vraagt de juf. 'Zullen we proberen om wat bij elkaar past samen te leggen?' De kunstwerken worden vrij vlot gesorteerd, Eschers bij Eschers, Van Goghs bij Van Goghs, waarna de vraag is: 'Hoe kunnen we zien dat deze bij elkaar horen?' Daarna gaan de kinderen met elkaar praten over de kunstwerken en vooral over wat hen aanspreekt. Wat maakt dat Amir meteen op de Victory Boogy Woogy van Mondriaan afloopt, en Imaya op een graanveld van Van Gogh?

Opvallend, en belangrijk, is dat er geen goede of foute antwoorden zijn. De kinderen doen het zelf. Op de 'Wonder wall' aan de muur hebben de kinderen opgeschreven wat ze zich afvragen, wat ze willen weten of wat hen verwondert. Iveline wil leren om verhalen te schrijven, Zakaria wil graag leren om mooie kunst te maken en Elif wil het liefste liedjes leren zingen van Frozen.

Planbord? Nee, zelf ervaren!

In de combinatieklas voor groep 1 en 2 is het uurtje 'spelend werken' aan de gang. Het lijkt de kermis wel, alles en iedereen loopt door elkaar. Bij de knopentafel is een opstootje, omdat de buizen waar de knopen door moeten, verstopt zijn. Verzin daar maar eens een oplossing voor, met zes kleuters tegelijk.

'Er wás een planbord, waarop stond welk werkje elk kind ging doen, maar dat hebben we losgelaten', zegt juf Marlieke laconiek. 'Op deze manier kunnen ze zelf ervaren waarom het niet handig is om met z'n allen hetzelfde te doen.'

In een hoekje is het rustiger. Stefan en Badr lezen een boek met plaatjes en woorden. Stefan kan al een beetje lezen en Badr 'best wel bijna'.

Stefan heeft het boek op schoot en leest voor wat er onder de plaatjes staat: 'Ei, geit...'

Badr staat ernaast te springen van enthousiasme. 'Kasteel!' roept hij bij het zien van het plaatje. Stefan leest: 'Pa-leis!'

Volgende bladzijde. 'Eend. Peer. Zeehond...'

'Vogel!' roept Badr trots bij het volgende plaatje.

'Meeuw!' zegt Stefan.

Als Marlieke bij het digibord de aandacht vraagt, is wonderbaarlijk snel alles weer in rust. Wel even de knopen netjes opruimen. Goed zo.

Fruit turven in vier talen

In de neveninstroomgroep op de Wolmaransstraat draait het vandaag om fruit. Wat voor soorten fruit zijn er allemaal, en wat vinden de leerlingen lekker? Daarbij wordt en passant de onderzoeksmethode van het turven meegepakt.

'Wat wás dat ook alweer?' vraagt de juf. 'Precies, streepjes zetten zodat we snel kunnen tellen. Kom, Maté, jij mag turven, ik denk dat jij dat kan!'

Tussendoor is er nog een sterk staaltje taalvergelijking, want wat is 'meloen' eigenlijk in het Turks, het Roemeens en het Pools?

Een meisje doet niet mee, ze wiebelt op haar stoel, het is niet erg dat ze even geen stuk fruit weet te noemen in welke taal dan ook. 'Je bent verdrietig', zegt de juf tussendoor. 'Ik zie het, we gaan er strakjes even over praten.'

Het lekkerst? Met stip, sinaasappels. Twaalf streepjes!

Wat De Springbok goed lukt

1 Ambitie

Het ambitieuze proces is eigen aan de school. 'Het allerbeste onderwijs voor de leerlingen die dat het meeste nodig hebben', dat is de insteek. Dat gemeenschappelijke doel is niet van buiten opgelegd, maar komt echt vanuit het team.

2 Gemeenschappelijke doelen

Er is een heel duidelijk beeld van wat de school voor ogen staat. De leerkrachten hebben veel vrijheid, maar ook veel verantwoordelijkheid. De leerkrachten zijn kritisch op hun eigen onderwijs. Ze checken voortdurend: 'Hoe ging het, wat ging goed, wat kan beter?' De houding die het team voor de leerlingen voor ogen heeft (onderzoekend, probleemoplossend) is ook de houding die het team voor zichzelf voor ogen heeft.

3 Nederlands als tweede taal

Met het programma NT2-proof zijn bijzonder goede resultaten behaald. De leerlingen presteren inmiddels in bijna alle groepen voor begrijpend lezen op of boven het landelijk gemiddelde.

Tips voor collega's

- + **Zorg dat je een vernieuwingsproces stap voor stap doorloopt en tussendoor goed borgt, want er is niets frustrerender dan vernieuwing die weer inzakt.** Een van de voordelen van het International Baccalaureat is dat het een bijzonder gestructureerde aanpak heeft, waarbij de leerkrachten het proces stap voor stap doorlopen. Dat helpt bij de implementatie en het borgen van de aanpak.
- + **Een aandachtspunt:** bij een programma als IB PYP krijgen leerkrachten veel autonomie. Hoe zorg je dat jonge, startende leerkrachten daar niet in verdrinken? Dit is iets om in de gaten te houden, de begeleiding van jonge leerkrachten is in dit geval extra belangrijk. Op De Springbok begeleidt de PYP-coördinator de nieuwe leerkrachten.

DUURZAAMHEID INNOVATIES: WETEN WAT JE WILT

Bereiken conceptscholen wat ze willen bereiken en realiseren ze een kwaliteit van onderwijs die voldoet aan de basiseisen vanuit de wetgeving? En waar komt het dan door, als hen dat niet voldoende lukt?

In 2018 heeft Marjolein Ploegman in opdracht van het ministerie van OCW onderzoek gedaan naar de duurzaamheid van innovaties¹³. Zij heeft daarbij gekeken in hoeverre onderwijsinnovatie in het basisonderwijs wordt belemmerd door regelgeving.

‘Innovatie’ bij dit onderzoek staat voor: een wijziging in inhoud of organisatie van het onderwijs die een positief effect heeft op het uitvoeren van de wettelijke opdracht en daarmee problemen voortkomend uit het niet volledig (kunnen) uitvoeren van de wettelijke opdracht reduceert.

‘Duurzaam’ staat voor: een wijziging die blijft bestaan zonder bijzondere inspanningen van (bevlogen) personen of extra budgetten.

Zij heeft daarbij het Model Duurzame Onderwijsinnovaties toegepast dat uit eerdere analyses van innovaties is ontwikkeld. Dit model bevat zes factoren die van invloed zijn op het al dan niet tot stand komen van een duurzame innovatie. Je kunt ze zien als ‘voorwaarden voor duurzame innovatie’, maar evengoed als ‘belemmeringen’ bij innovatieprocessen.

Het gaat om de volgende zes factoren: analyse, schoolomgeving, hitteschild, beleidscyclus, draagkracht en draagvlak. In het volgende informatieblok staan we meer uitgebreid stil bij deze factoren.

Ploegman vat haar bevindingen uit dit onderzoek als volgt samen:

- Naarmate een school meer factoren op orde heeft, is de kans op duurzame innovatie groter.
- Als de analyse niet op orde is, is de uitkomst negatief.
- Als de draagkracht niet op orde is, is de uitkomst negatief.
- Als de omgeving op orde is, is de kans op een positieve uitkomst groter.
- Voldoende draagvlak blijkt bij de onderzochte scholen geen significante aanwijzing voor een positieve uitkomst.
- Scholen die zich beperken tot één of enkele innovatie(s) zijn succesvoller.

13 <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/09/01/belemmeringen-voor-innovatie-in-het-basisonderwijs>.

Vooraf het goed doordenken wat je wil bereiken en hoe je dat met je team wil bereiken blijkt in haar onderzoek een belangrijke factor voor het slagen van de innovatie. Dit sluit aan bij de bevindingen van de Inspectie van het Onderwijs in het vorige informatieblok.

**Katholieke Daltonbasisschool De Globetrotter
in Katendrecht**

Nieuw élan op de Kaap

Een toestroom van 'nieuwe' leerlingen vroeg om een andere vorm van onderwijs. Binnen Dalton voelen het team, ouders én leerlingen zich thuis.

Katendrecht is een schiereiland in het hart van Rotterdam. Tot in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw was het een ruige buurt. Het 'slechtste stukje' van Rotterdam, zo stond Katendrecht bekend, maar vanaf de jaren negentig werden huizen gerenoveerd en opgeknapt en begon 'de Kaap' te veranderen in een wijk met mogelijkheden. Vanaf pakweg 2004 verscheen er steeds meer nieuwbouw op de kade, waar pioniers kwamen wonen, vaak met vrije beroepen en jonge kinderen.

'Je hebt de Kapenees en de import-Kapenees,' zeggen ze hier op Katendrecht en op basisschool De Globetrotter, gelegen direct aan de Maaskade, liepen die groepen plotseling vrolijk door elkaar. Het aantal leerlingen nam vanaf 2010 snel toe, van rond de 200 naar ruim 300 en inmiddels bijna 500 leerlingen op twee locaties. Intussen werd er ook vanuit het overkoepelende bestuur druk uitgeoefend op de basisscholen op Katendrecht om zich meer van elkaar te onderscheiden.

Kortom: de school moest veranderen en wilde ook veranderen. De grote vraag: wat gaan we doen? Wat matcht goed met onze leerlingpopulatie? Wat kán er?

Onder leiding van de in 2013 aangetreden directeuren Sonja Deutz en Tabitha Verhulst werd een nieuwe lijn uitgezet met een nieuw, maar wel al bestaand concept. Een Vrije School, dat was een te grote stap. Een Montessori- en Jenaplanschool waren er al, op Zuid. Maar Daltononderwijs, met de nadruk op zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en samenwerking, dat pástte bij de populatie. Het gaf bovendien houvast. Daltononderwijs is een vaststaand en doorontwikkeld onderwijsconcept waar al veel ervaring mee is opgedaan. 'Vernieuwend willen zijn, lef durven hebben en met elkaar hard werken om het voor elkaar te krijgen', dat was het motto van het team en het resulteerde in het predikaat 'Excellente school 2016-2019'.

Het gaf het team natuurlijk een geweldige boost, het was een bevestiging dat ze op de goede weg waren. Tegelijkertijd zag het team zelf dat het nog beter kon, bijvoorbeeld als het ging om borgen. Daarom lieten ze zich het hoofd ook niet op hol brengen. Eerst van de inspectie maar eens het predikaat 'goed' binnenhalen, was de gedachte. Dat lukte. Bij het laatste inspectiebezoek, in juni 2020, beoordeelde de inspectie de kwaliteit van het onderwijs op De Globetrotter, locatie Katendrecht, als 'goed'. Op zeven standaarden scoorde de school een 'goed'. Dat betekent dat de inspectie vindt dat de school op die standaarden op overtuigende wijze haar ambities realiseert.

De Globetrotter wil innoveren en kwaliteit leveren voor de leerling, niet voor de buitenwereld. Het beste uit jezelf kunnen halen op school, daar gaat het om. Dat is goed voor álle kinderen, wat hun achtergrond ook is.

Leerlingen uitdagen om buiten de kaders te denken

Op Daltonschool De Globetrotter leren kinderen door zelfstandig kennis en ervaring op te doen. Het team begeleidt de leerlingen daarbij door ze te motiveren, te stimuleren en uit te dagen om buiten de kaders te denken. 'We willen dat ieder kind groeit, zowel cognitief en creatief als op sociaal-emotioneel gebied. Kinderen kunnen zich bij ons ontwikkelen in hun eigen tempo en op hun eigen manier.' Vandaar de slogan: 'Meer dan onderwijs alleen!'

Het concept van De Globetrotter

Daltonprincipes

Daltononderwijs 'doe' je niet, het is een 'way of life', zeggen ze bij De Globetrotter. Deze vorm van onderwijs is gebaseerd op de ideeën van Helen Parkhurst, die daar zelf over zei: 'Wat we nodig hebben, zijn mensen zonder vrees. Kinderen die initiatief durven nemen, verantwoordelijkheid kunnen dragen voor zichzelf, de medemens en hun omgeving.' Het Daltononderwijs draait om zes principes: verantwoordelijkheid, zelfstandigheid, samenwerking, doelmatigheid, reflectie en borging. Die principes komen door de hele school en op allerlei manieren terug. Als het gaat om samenwerking hebben de leerlingen bijvoorbeeld elke week een vast maatje. Als ze iets niet snappen, vragen ze het als eerste aan hun maatje. Daarnaast wordt gestimuleerd dat groepen samenwerken. Doordat er open (schuif)wanden zijn tussen de lokalen, kunnen ook de groepen 1, 2 en 3 en de parallelgroepen in de midden- en bovenbouw samenwerken. Reflectie zie je bijvoorbeeld terug in de leerlingportfolio's, maar ook docenten reflecteren op hun eigen handelen en passen hun didactiek aan waar nodig.

"Leerling is eigenaar van het leerproces"

Naast de algemene Daltonprincipes doet De Globetrotter nog iets extra: het eigenaarschap van de leerling over het leerproces is hier verder uitgewerkt. De leerkrachten en leerlingen werken hierbij samen. Het leerproces is een cyclisch proces. Eerst wordt de beginsituatie vastgesteld (bijvoorbeeld door te toetsen), dan wordt gedifferentieerd in de instructie en de lesstof, daarna wordt getoetst om te onderzoeken of het doel gehaald is.

De school zet tablets in om het onderwijs te personaliseren. Vanaf groep 4 werken de leerlingen met Snappet. Leerlingen kunnen binnen Snappet zelf zien hoe ze vorderen met de lesstof en krijgen inzicht in wat ze al kunnen en wat ze nog moeten leren.

De leerlingen hebben een portfolio en houden dat zelf bij. Tijdens het portfoliogesprek met de ouders geven de kinderen een presentatie over wat ze de afgelopen tijd gedaan en geleerd hebben. Zo leren ze verwoorden waar ze tegenaan lopen en waarom iets wel of niet lukt. In het portfolio zit ook het rapport verwerkt. Daarnaast is er een gedeelte voor de leerkracht, waarin citotoetsen, Snappet en het leerlingvolgsysteem ParnasSys zijn verwerkt.

Aan het begin van het jaar bespreken de leerkrachten met alle leerlingen afzonderlijk hun leerdoelen en het 'weggetje' ernaar toe. Dat kan gaan om taal- of rekendoelen, maar ook om doelen als 'vaker om hulp vragen'. De leerlingen leggen hun doelen vast. Dat zorgt voor reflectie én effectiviteit (ook weer twee van de Daltonprincipes).

Thematisch werken

De vakken aardrijkskunde, geschiedenis, biologie en burgerschap komen aan bod aan de hand van thema's. Binnen die thema's zijn er vijf kernactiviteiten: spelactiviteiten, constructieve en beeldende activiteiten, gesprekken, lees- en schrijfactiviteiten en reken- en wiskundige activiteiten. Leerkrachten plannen de jaardoelen in per thema.

Bij de uitwerking van de thema's is veel ruimte voor eigen initiatief van de leerlingen. Zo denken de kleuters bijvoorbeeld mee over de inrichting van de themahoek en nemen daar zelf spulletjes voor mee naar school. Ook de ouders worden bij de thema's betrokken. De kinderen krijgen bijvoorbeeld 'kletskaarten' mee, waarmee ze thuis aan de hand van vragen het actuele thema kunnen bespreken.

In de kleuterbouw is het thematisch werken echt gericht op de brede ontwikkeling. De kinderen worden gestimuleerd om steeds een stapje verder te zetten, zowel sociaal, creatief als cognitief. 'Het denken in doelen geeft meer kans om spelend te leren', aldus een van de docenten in de onderbouw. 'Je kunt ook in de themahoek tot twintig tellen, bijvoorbeeld.'

Het team

Het team van De Globetrotter bestaat in totaal uit zo'n 50 medewerkers, waarvan 36 direct op de groep staan. Er zijn zes groepen 1/2 en een groep 2/3. Vervolgens is elke jaargroep gesplitst in twee groepen (A en B) en is er een gecombineerde groep 4/5. De twee docenten van de A- en B-groepen zijn 'parallelcollega's', ze geven in allebei de groepen instructies, maar zijn wel verantwoordelijk voor de rapporten van 'hun' groep. Daarnaast is er een aparte leerkracht voor 'Anders geleerd', een groep voor leerlingen die extra begeleiding nodig hebben. Op De Globetrotter zijn verder drie intern begeleiders werkzaam.

De Daltonprincipes gelden niet alleen voor de leerlingen, maar ook voor het team. Zoals de leerlingen worden uitgedaagd om zichzelf te ontwikkelen, wordt ook het team nadrukkelijk uitgenodigd zich te ontwikkelen en initiatieven te ontplooien om het onderwijs te verbeteren.

Opvallend: De Globetrotter heeft de afgelopen jaren minder te maken met een lerarentekort dan vóór de omschakeling naar Daltononderwijs. 'De vernieuwing en de ruimte voor leerkrachten om zich te ontwikkelen maken de school kennelijk interessant', aldus adjunct-directeur Megan Schroevers.

De leerlingen

Het leerlingaantal van De Globetrotter vertoont een stijgende lijn. Na de omslag naar Daltononderwijs is het leerlingaantal in vier jaar tijd verdubbeld tot ruim vierhonderd

leerlingen. In de wijk Katendrecht worden nog steeds huizen bijgebouwd, dus de groei in de leerlingenpopulatie zal zich de komende jaren voortzetten.

De leerlingen werken veel zelfstandig. De leerkrachten geven aan wat de leerdoelen zijn en de leerlingen verzamelen zelf bewijs dat ze iets geleerd hebben en leggen dat vast in hun portfolio. Dat kan ook in de onderbouw: als het gaat om klokkijken, knippen de leerlingen klokken uit oefenvellen en plakken die in hun portfolio. Kinderen doen daarnaast ook cito-toetsen.

In de 'Anders geleerd'-groep kunnen leerlingen terecht die anders naar het speciaal (basis) onderwijs hadden moeten gaan. Deze groep werkt voor rekenen en taal volgens de normen van het sbo. Voor de zaakvakken (zoals gym, muziek en wereldoriëntatie) draaien de leerlingen zoveel mogelijk mee met de reguliere groep.

Bestuur

De Globetrotter valt onder de Rotterdamse Vereniging voor Katholiek Onderwijs (RVKO). Onder de RVKO vallen in totaal 66 scholen voor primair onderwijs en speciaal basis-onderwijs in Rotterdam en omliggende plaatsen. Naast scholen met een leerstofjaar-klassensysteem, zijn er ook bijzondere scholen, waaronder Daltonscholen, Jenaplan- en Montessorischolen, scholen met unitonderwijs en een school die werkt met het Sterren-schoolconcept.

De inspectie vindt dat de RKVO goed zicht heeft op de onderwijskwaliteit van haar scholen en goed stuurt op verbetering ervan. Daarbij zijn RKVO en de scholen duidelijk verbeteringsgericht. Bij het vierjaarlijks onderzoek beoordeelde de inspectie dit jaar deze standaarden (Kwaliteitszorg en Kwaliteitscultuur) op bestuursniveau als 'goed'.

Gebouw, inrichting, lestijden

De leerlingen van De Globetrotter zijn verdeeld over twee locaties. Groep 1, 2, 3, 7 en 8 krijgen les in de hoofdlocatie op de Maashavenkade, de middenbouw (groep 4, 5 en 6) op de dependance in de Tolhuisstraat. Dit pand kwam een aantal jaren geleden beschikbaar. 'Daar hebben we geluk mee gehad', zegt directeur Sonja Deutz. ('Het was vervallen pand'), maar we zagen meteen de potentie en er kwam budget voor de renovatie.' Zo werd een aantal klaslokalen gekoppeld, bijvoorbeeld bij groep zes: twee lokalen komen uit op een gemeenschappelijke tussenruimte, waardoor de leerkrachten gemakkelijk van de ene naar de andere groep kunnen lopen.

De hoofdlocatie van De Globetrotter op de Maashavenkade is niet ideaal voor een concept waarin leerlingen ook veel zelfstandig werken ('Je wilt eigenlijk een gebouw waarin de klassieke klassen er niet zijn') maar is zoveel mogelijk aangepast. Er zijn bijvoorbeeld bureaus met *study buddies*, schermen waardoor kinderen rustig kunnen werken en leren. Verder zijn er op beide locaties rustplekken gecreëerd, zo liggen er yogamatten op zolder en zijn er bolstoelen waar kinderen zich kunnen afsluiten voor hun omgeving om rustig te lezen.

De Globetrotter hanteert het vijf-gelijke-dagenmodel: van maandag tot en met vrijdag van 8.30 tot 14 uur. De kinderen eten tussen de middag op school met hun groepsleerkracht.

‘Het klinkt misschien rumoerig, maar ze zijn echt aan het leren’

Op De Globetrotter werken in een lokaal leerlingen aan verschillende opdrachten. Soms alleen, soms samen. Bovendien wordt er tegelijkertijd door de leerkracht instructie gegeven. Dat betekent dat er (letterlijk!) best veel ruis is. Leerlingen kunnen, als ze willen, een koptelefoon opzetten of een stil plekje zoeken, maar voor bijvoorbeeld bezoekende ouders is het echt even wennen, al dat rumoer.

Directeur Sonja Deutz moet bij rondleidingen soms wel haar best doen om duidelijk te maken wat er op school precies gebeurt. ‘Ouders herinneren zich de school waar ze zelf vroeger op zaten. Dat is niet te vergelijken met een klas nu. Het lijkt hier in de klas soms een chaos, omdat leerlingen zelfstandig werken en niet allemaal tegelijk volgens een methode. Dus vooraf zeg ik altijd: “Ga gewoon in een klas zitten en luister en kijk wat de kinderen doen. Dan merk je al snel: het klinkt misschien rumoerig, maar ze zijn wel degelijk echt aan het leren.” Dat laatste is natuurlijk de kern. Het gaat er niet om dat het stil is in de klas. De kern van wat we doen is *l é r e n*.’ Maar, voegt ze toe, als de leerkracht het wil, is het meteen stil op de groep en is alle aandacht van de leerlingen op hem of haar gericht.

Op elke vraag een wedervraag

‘Gaan we een boom maken?’ vraagt een leerling in groep 2.

‘Goed idee!’ zegt juf Sandra. ‘Ga maar doen!’

‘Ik weet niet hoe ik een boom moet maken!’

‘Heb je een idee?’

‘Blaadjes verven?’

‘Goed idee, ga maar doen!’

Een vraag beantwoorden met een wedervraag, dat is even wennen, ook voor leerkrachten. Maar het werpt wel vruchten af, want de leerlingen worden er zelfstandiger door en krijgen zelfvertrouwen. Problemen blijken in de praktijk veel kleiner dan je denkt, kinderen kunnen het meestal gewoon zelf oplossen. ‘Het is bovendien heel prettig werken’, zegt Sandra Totzke. ‘Het zorgt voor rust en ruimte. Je hoort veel over de werkdruk in het onderwijs, maar ik heb het voor mijn gevoel helemaal niet zwaar of druk. Ik vind het vooral heel fijn dat ik genoeg tijd heb om bijna dagelijks met elke leerling individueel te lezen.’

Samen voor groep 6

Op de locatie Tolhuisstraat geven juffen Marloes en Maaike samen les aan groep 6. Er zijn twee groepen en twee open lokalen, die met elkaar verbonden zijn door een tussenruimte.

Door middel van rolluiken kunnen de lokalen desgewenst weer tijdelijk worden gescheiden. Maaïke: 'Als het stoplicht op rood staat, zijn de leerlingen zelfstandig bezig. Ik loop rond en zie wat ze doen. We kunnen ook goed sámen observeren.'

Marloes: 'We kennen allebei alle 54 leerlingen. We zijn echt samen verantwoordelijk voor de leerlingen. We overleggen veel tussendoor.'

Maaïke: 'We werken allebei fulltime, dat maakt het wel makkelijk.'

Dat de leerlingen zelfstandig werken, is handig als een van de docenten van een jaargroep A of B even weg is of 's morgens iets later komt. De ander neemt dan moeiteloos de groep erbij. Ze kunnen zelfs de hele dag twee groepen lesgeven, als dat in verband met ziekte nodig is.

Wereldoriëntatie in Rotterdam

De Globetrotter ligt in Rotterdam Zuid, vlakbij de haven. Het werken met thema's geeft volop mogelijkheden om de leerlingen kennis te laten maken met de stad. In groep 3 hebben de kinderen bij het thema 'Leven' bijvoorbeeld een leskist met onder meer een stapel dierenhuiden, afkomstig van Diergaarde Blijdorp. Zo kunnen ze ervaren hoe een olifantenhuis aanvoelt, of de huid van een leeuw, geit of slang.

Ook ouders worden bij de thema's betrokken. Zo kwam een vader vertellen over de douane in de haven en mochten de kinderen met een van de moeders mee naar de SS Rotterdam. (De kleuters vonden daarna één wasmachine in de speelhoek wel een beetje weinig. Dat moesten er eigenlijk dertien zijn, net als op de boot!)

Verder zoekt de school ook aansluiting bij 'Ik in 010'¹⁴, een programma waarbij leerlingen actief aan de slag gaan met cultureel erfgoed in Rotterdam.

'Leraar zijn is weer léuk'

Edigna Been, leerkracht groep 7 en verantwoordelijk voor Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB), coaching en diverse managementtaken: 'Ik kwam hier negen jaar geleden als leerkracht, dus ik heb de omslag naar Dalton meegemaakt. Aanvankelijk leek het op iets dat móest, maar toen we ons er met het team in verdiepten, gingen we al heel snel van 'moeten' naar 'willen'. Het belangrijkste verschil met vroeger is dat we nu veel meer samenwerken, dat verandert echt de dynamiek van je baan. Een aantal jaren geleden heb ik wel gedacht 'Wil ik dit nog, werken in het onderwijs?' Want er werd continu negatief aan het vak geknutseld. Ik had niet het gevoel dat ik leerlingen goed aan het voorbereiden was op de maatschappij en daardoor ging ik twijfelen aan mezelf. Maar door de verandering hier op school ontdekte ik dat ik het ook voor mezelf passend kan maken. Als je vier dagen lesgeeft en daarnaast de bijscholing Dalton volgt, dan leer je weer nieuwe dingen en daar krijg je energie van. Binnen de kaders van het Daltononderwijs krijgen we nu ruimte om onszelf te ontwikkelen. Leraar zijn is weer léuk!'

14 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

Waarin De Globetrotter goed is

1 De Daltonprincipes worden op alle gebieden doorgevoerd

Verantwoordelijkheid, zelfstandigheid, samenwerking, doelmatigheid, reflectie en borging: het komt niet alleen terug in de manier waarop leerlingen worden begeleid, maar ook in de manier waarop het team zélf leert en zichzelf monitort.

2 Ruimte én kaders

De school houdt vast aan leerlijnen en duidelijke leerdoelen en schept daaromheen een rijke leeromgeving. Er is veel ruimte, maar wel binnen kaders. Of, zoals een docent opmerkt: 'We hadden vroeger hele benauwde kaders, nu hebben we ruime kaders en daarbinnen alle ruimte om zo goed mogelijk les te geven.'

3 Interactie tussen leerling en leerkracht

De school bevraagt de leerlingen op een andere manier. Een vraag wordt bijvoorbeeld altijd beantwoord met een wedervraag. Die interactie tussen leerling en leraar geeft de leerling veel ruimte om zelf actief te gaan leren. De vragen die de leerkracht stelt, stimuleren de leerling om op onderzoek uit te gaan.

Tip voor collega's

Leg autonomie bij het team

Directeur Sonja Deutz: 'Wat me opvalt bij bezoeken van andere scholen, is dat directies vaak geen autonomie bij het team leggen. Ik krijg hier wel eens directeuren voor een rondleiding die opmerkingen maken als 'Leuk, maar mijn kinderen kunnen dat niet' of 'Mijn team zou dit niet kunnen'.

Maar alles staat of valt bij het team. Leg dus autonomie bij je team, zodat mensen binnen het kader ruimte krijgen om zich te ontwikkelen en het onderwijs zo goed mogelijk in te richten. Durf een concept passend te maken voor jouw school. Ook een concept als Daltononderwijs is niet star, het laat zich aanpassen aan de situatie.

Dat alles staat of valt bij het team, geldt ook voor de directie. Ik was mededirecteur met Tabitha Verhulst, nu onze bovenschools manager. Zij is visionair, ik ben realistisch, dat matchte echt heel goed. Als zij het alleen had moeten doen, was ze tegen muren aangelopen. Als ik het alleen had moeten doen, waren we nooit zover gekomen.'

FACTOREN MODEL DUURZAME ONDERWIJSINNOVATIES

We staan hier meer uitgebreid stil bij de factoren van het Model Duurzame Onderwijsinnovaties uit het onderzoek van Ploegman uit het vorige informatieblok. We maken hiervoor grotendeels gebruik maken van de oorspronkelijke teksten uit het onderzoek. Bij enkele factoren hebben we die aangevuld met eigen bevindingen.

Analyse

Bij de factor analyse gaat het om een zorgvuldige analyse van het vraagstuk en de oplossing in relatie tot de wettelijke opdracht. Welk vraagstuk vraagt om een oplossing? Valt het vraagstuk binnen de wettelijke opdracht? Welk probleem lossen we ermee op? Staat de investering in verhouding tot de omvang van het probleem? Kan met dezelfde investering een belangrijkere bijdrage worden geleverd aan het realiseren van die opdracht? Hoe staat het met de wetenschappelijke onderbouwing?

Naarmate de analyse grondiger is en het op te lossen vraagstuk een duidelijke relatie heeft met de wettelijke opdracht, neemt de kans toe op een blijvende en gewaardeerde innovatie. Voor het maken van een zorgvuldige analyse is kennis essentieel: kennis over de wettelijke opdracht, de wetenschap, ervaringen van andere scholen en onderzoek. Uit het onderzoek kwam verder nog een aantal andere inzichten die we hier willen noemen.

- De analyse is onvoldoende gericht op het beter vervullen van de wettelijke opdracht en het reduceren van daarmee samenhangende problemen.
Als voorbeeld noemt Ploegman de innovatie 'flexibele vakanties' die op zichzelf niet bijdraagt aan het beter vervullen van de onderwijsopdracht, terwijl met de verandering wel onderwijstijd en -geld zijn gemoeid.
- De analyse is onnauwkeurig.
Zo wordt de innovatie '21e-eeuwse vaardigheden' gebracht als nieuw (toerusten voor de toekomst) terwijl negen van de tien vaardigheden die hieronder vallen al ruim dertig jaar in de kerndoelen staan. Van daaruit geredeneerd zou de analyse moeten zijn 'hoe komt het dat wij dertig jaar aan sommige kerndoelen geen of te weinig aandacht besteden' in plaats van 'we gaan kinderen opleiden voor een nieuwe eeuw'. De uitkomst van de analyse zal daardoor anders zijn, alsook de aanpak.

-
- De analyse is niet (wetenschappelijk) onderbouwd.
Een voorbeeld hiervan is dat de innovatie 'gepersonaliseerd leren' beoogt kinderen betere kansen te bieden, terwijl uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat het de kansenongelijkheid juist kan vergroten¹⁵.
 - De analyse is beperkt en omvat niet alle facetten van de organisatie die nodig zijn om de innovatie te laten slagen.
Als voorbeeld een innovatie 'talentontwikkeling' die niet wordt doorgevoerd tot in het leerling- en onderwijsvolgsysteem (lovs). Daardoor blijft in de praktijk vooral voor kinderen die goed genoeg presteren in taal en rekenen tijd over voor activiteiten om andere talenten te ontwikkelen.

Op basis van onze eigen bevindingen geven we hier nog een aantal andere aandachtspunten voor de doordenking van innovaties:

- Generalisering van het concept
In hoeverre ga je er als school van uit dat je concept (juist) effectief is voor elke leerling? Allerlei innovaties kunnen voor bepaalde leerlingen werken, maar dat hoeft helemaal niet het geval te zijn voor alle leerlingen binnen een school. Juist de generalisering dat (alle) leerlingen door het concept dat de school hanteert beter tot leren en inzicht komen en zich dus beter ontwikkelen, kan een valkuil blijken te zijn.
- Doordenking van consequenties van de innovatie voor mensen en middelen
Bij het onderdeel Draagkracht en ontwikkelingscapaciteit gaan we meer uitgebreid in op wat de innovatie vraagt van teamleden en aan middelen. Hier willen in vervolg op het vorige punt eraan toevoegen wat het vraagt van leerlingen. En wat betekent dat dan voor het aannamebeleid van de school? Nemen we elke leerling aan? Of moeten we onze criteria voor aanname bijstellen?
- Wettelijke opdracht
Welke plek heeft de wettelijke opdracht binnen de ontwikkeling van het concept? Hoe bewaken we dat we (blijven) voldoen aan de wettelijke basiseisen aan kwaliteit?

15 Uit onderzoek van o.a. SLO blijkt dat personaliseren en differentiëren vaak gebeurt naar doelstellingen in plaats van naar faciliteiten. Dit leidt tot minder 'opportunities to learn' hetgeen de kansenongelijkheid tussen kinderen vergroot. (o.a. Van Zanten, M., & Van den Heuvel-Panhuizen (in druk). Opportunity to learn problem solving in Dutch primary school mathematics textbooks. The International Journal on Mathematics Education).

-
- **Basisvaardigheden versus brede ontwikkeling**
Hoe ligt de balans binnen het concept tussen het aanbod dat zich richt op het aanleren van de basisvaardigheden en het aanbod voor de brede ontwikkeling (wereldoriëntatie, de persoonsontwikkeling, enz.)? En hoeveel belang hechten de teamleden aan het aanleren van de basale vaardigheden?
 - **Bepalen van de beoogde doelen**
Hoe bepaal je bijvoorbeeld de mate van zelfregie en eigen verantwoordelijkheid of de effecten van talentontwikkeling?

Schoolomgeving

De factor schoolomgeving gaat over de krachten die de (interne en externe) omgeving uitoefent op een school. Wet- en regelgeving behoort tot deze factor. Scholen kunnen alleen school zijn met de hulp en steun van de omgeving. In de niet innovatie-situatie zijn school en omgeving op elkaar afgestemd: de omgeving levert wat de school nodig heeft en de school levert wat de omgeving wenst. Die omgeving levert een school veel, van Pabo-opleiding tot subsidie voor overblijfhouders en van leermiddelen tot Vervangingsfonds. De omgeving is aanzienlijk, complex en in hoge mate geroutineerd en gestandaardiseerd. Als een school innoveert, kan die afstemming onder druk komen: school en omgeving passen niet meer (goed) bij elkaar. De school vraagt bijvoorbeeld andere vaardigheden van leerkrachten (opleiding) of andere arbeidsvoorwaarden (Cao). Als de disharmonie tussen innovatie en omgeving niet tijdig wordt onderkend, kan de innovatie mislukken door invloed uit die schoolomgeving, ook al is de innovatie op zichzelf gewenst en succesvol.

Hitteschild

Zolang de school en schoolomgeving door de 'afwijkende' innovatie niet in harmonie zijn, is het van belang dat het dagelijkse proces op de innovatieve school beschermd wordt tegen innovatie-verstorende invloeden vanuit die omgeving. Tevens dient de school (tijdelijk) in zijn eigen ondersteuning te voorzien. Tot slot is de school aan zet om de schoolomgeving te beïnvloeden in de richting van de innovatie. Het uiteindelijke doel is namelijk hernieuwde harmonie tussen school en omgeving, want pas dan is de innovatie duurzaam.

Deze drie functies tezamen worden in het model 'hitteschild' genoemd, de school moet in de luwte kunnen blijven van invloeden van buitenaf. Een hitteschild is nodig tussen de school en de (interne als externe) schoolomgeving, vaak voor jaren zo niet decennia. Het ontbreken van een hitteschild is een belemmerende factor voor innovatie.

Beleidscyclus en (onderwijsinhoudelijke) sturing

In de beleidscyclus zijn er verschillende stromen. Zo is er een stroom van bestuur naar schooldirecteuren, vaak in de vorm van strategisch beleidsplan naar schoolplan. Een andere stroom is die van schoolleiding naar leerkrachten, vaak in de vorm van schoolplan naar

jaar- en taakurenplan. Om van een cyclus te kunnen spreken dient de stroom circulair te zijn: er dient tevens een stroom te zijn van leerkrachten naar schoolleiding en van schoolleiding naar bestuur. Er is sprake van een innovatie-bevorderende factor indien er sprake is van een cyclus, het beleid beperkt is (slechts één of enkele innovaties), de innovatie precies is beschreven en consequent en consistent wordt doorgevoerd tot in alle facetten van de organisatie. Het betrekken van de ouders kan daarbij eveneens een rol spelen. Populaire innovaties als 'talentontwikkeling en doorlopende leerlijnen' ontberen vaak de cyclus, precisie en consistente uitwerking.

Verder blijken scholen en besturen grote moeite te hebben met het consistent en consequent uitwerken van beleidsdoelstellingen in alle relevante onderwijs- en organisatie-onderdelen. Lukt hen dit niet voldoende, dan komt de gewenste innovatie moeizaam tot stand of is er snel terugval bij wat tegenwind.

Ook wij constateren binnen ons programma 'Goed worden en goed blijven' dat de mate van onderwijsinhoudelijke aansturing bepalend blijkt voor de ontwikkeling, uitwerking en implementatie van het concept, van de innovatie. Het is belangrijk er dan wel voor te zorgen dat het onderwijs aan de wettelijke basiseisen blijft voldoen. De besturen zijn hiervoor eindverantwoordelijk. Dat betekent dat er voldoende onderwijsinhoudelijke aansturing moet zijn op:

• (kwaliteit leerlingenzorg)	kernstandaard OP2 Zicht op ontwikkeling
• (kwaliteit lesgeven)	kernstandaard OP3 Didactisch handelen
• (kwaliteitszorgbeleid)	standaarden kwaliteitsgebied KA Kwaliteitszorg en ambitie

Belangrijk daarbij is dat alle betrokkenen elkaar voldoende (blijven) aanspreken op de kwaliteit van hun handelen en lesgeven, aangeven wat ze van elkaar verwachten en elkaar constructieve feedback geven. Er zal dus op alle niveaus sprake moeten zijn voldoende sturing op de kwaliteit van het onderwijs:

- van bestuurder naar directie
- van directie naar teamleden
- van teamleden naar leerling

Draagkracht en de ontwikkelingscapaciteit van het team

Om een innovatie te realiseren en in stand te houden zijn mensen en middelen nodig. Deze kunnen in kaart worden gebracht met een innovatiebegroting die duidelijk maakt welke mensen en middelen nodig zijn voor de gehele looptijd van de innovatie. Hierbij gaat het om veel meer dan de 'out of pocket-kosten' van bijvoorbeeld opleidingen en computers. Loonkosten van leerkrachten, leiding, staf en 'hitteschild' zijn vaak een veelvoud van die

uitgaven. Bovendien behelst de kostenperiode de gehele looptijd tot het moment dat de innovatie volledig is ingebed in de staande organisatie. Het gebrek aan een innovatiebegroting is een belemmerende factor omdat het risico groot is dat er gaandeweg een tekort aan mensen en middelen ontstaat, waardoor de innovatie niet succesvol kan worden voortgezet tot het moment van duurzame verankering.

Binnen de factor draagkracht willen we de aandacht meer specifiek ook richten op de ontwikkelingscapaciteit van het team. Wij kunnen de ontwikkelingscapaciteit zien als onderdeel van de draagkracht van de school. Deze is sterk bepalend voor ontwikkeling van de startende of overschakelende conceptschool. Dit betreft de ontwikkelingscapaciteit van alle functies binnen de school.

Zo kan het bij overschakelende scholen voorkomen dat een deel van de teamleden niet altijd in voldoende mate de basale didactische en vakdidactische vaardigheden beheerst. We zien wel bij krimpende scholen dat soms de 'betere' leerkrachten eerder vertrekken. In dat geval kan de kwaliteit van het onderwijs daardoor al (enige tijd) onder druk staan of staat het functioneren en welbevinden van een deel van de leraren onder druk. Dat kan de ontwikkelingscapaciteit van het team beperken. Overschakelen naar een ander concept vraagt altijd flink wat extra tijd, inzet en energie. Dat is vanuit zo'n situatie dan behoorlijk risicovol. Het kan de ontwikkelingscapaciteit van het team en de draagkracht van de teamleden overvragen.

Bij conceptscholen die starten vanuit een bepaalde ideologie is het gevaar dat het team niet voldoende gericht is op de onderwijskundige onderbouwing en uitwerking van het concept en/of dat er binnen het team niet voldoende onderwijsinhoudelijke expertise en sturing aanwezig is bij de teamleden, dan wel de directie en de interne begeleiders. Ook dat kan van grote invloed zijn op de mate van slagen van de schoolontwikkeling.

Bij succesvolle conceptscholen zie je de ontwikkelingscapaciteit juist vaak toenemen. Bij de scholen die we voor deze publicatie bezochten benadrukten de teams vaak het positieve effect van de innovatie op het teamleren en professionaliseringsklimaat. Dit geluid is in de portretten duidelijk merkbaar.

Tevens blijken deze conceptscholen niet alleen op leerlingen, maar ook op leraren een aantrekkende werking te hebben. Deze scholen hebben ondanks het tekort aan leraren in het onderwijsveld zelf vaak geen tekort aan leraren. Ze trekken vaak dat personeel aan dat over de juiste ontwikkelingscapaciteit beschikt. Wanneer deze scholen te snel groeien kan het wel een probleem worden om voldoende teamleden aan te trekken met voldoende ontwikkelingscapaciteit en expertise voor het type conceptonderwijs dat ze verzorgen.

Een ander element van de ontwikkelingscapaciteit zijn de middelen. Die moeten toereikend zijn om de innovatie tot stand te brengen en in stand te houden. Vaak zie je dat

conceptscholen bij de start of in de overgangsfase over extra formatie beschikken. Kunnen de scholen daar ook op termijn nog over beschikken? Je kunt daarbij ook denken aan vrijwillige ouderbijdragen, schenkingen, subsidies of (tijdelijke) financiële bijdragen van het bestuur. Een minder zichtbare investering is de onbetaalde inzet van teamleden en andere betrokkenen. Uit het onderzoek van Ploegman blijkt dat de teams van alle deelnemende scholen veel onbetaalde tijd in hun innovaties investeerden.

Opvallend is dat geen van de scholen beschikte over een innovatiebegroting. Ze hadden geen samenhang aangebracht tussen jaarplan (inhoudelijke visie), taakbeleid (beschikbare middelen) en begroting (beschikbare middelen). Een groot deel van de scholen in haar onderzoek was zich er niet voldoende van bewust dat het niet voldoende draagkracht had.

Draagvlak

Innovaties worden uitgevoerd door personen. Indien de ontwikkeling van en de besluitvorming over de innovatie geschiedt door leiding en uitvoerenden samen vormt dat een bevorderende factor voor een succesvolle innovatie. Hiervoor zijn twee redenen: de kwaliteit van de innovatie is hoger omdat er meer kennis is ontwikkeld en benut (vanuit meerdere perspectieven) en de motivatie en veiligheid zijn groter omdat alle voors en tegens vooraf gedeeld zijn.

Meestal is er bij conceptscholen wel voldoende draagvlak. Zonder voldoende draagvlak, is een duurzame innovaties bijna onhaalbaar. Het is noodzakelijk dat degenen die de innovatie uitvoeren hiertoe gemotiveerd zijn en diepgaand weten wat het oogmerk is van de innovatie. Indien de ontwikkeling van en de besluitvorming over de innovatie met hen geschiedt, bevordert dit succesvolle innovatie. Voldoende draagvlak blijkt echter geen garantie voor succes, geen voorspeller van duurzame innovatie.

Interessant is wel in hoeverre het enthousiasme voor de ingeslagen weg, het draagvlak gedurende de rit afneemt. Het onderzoek van Ploegman constateerde enkele gevallen van verminderd draagvlak. Dit kwam bijvoorbeeld doordat:

- de uitvoering van de innovatie te moeilijk bleek
- er veel kritiek was op de innovatie
- de resultaten achter bleven
- de leerkrachten geen controle meer hadden over het dagelijkse proces
- de subsidiegevers gedetailleerd de invulling bepaalden.

**Openbare basisschool Vinckhuysenschool
in West-Grafdijk**

Verandering als kans om écht goed onder- wijs neer te zetten

**Op de Vinckhuysenschool in West-Grafdijk zette het team de
noodzaak om te veranderen om naar een eigen gekozen drive.
Zo werd krimp een kans om echt goed onderwijs te ontwikkelen.**

Wat doe je als je als school te maken hebt met krimp én je hebt van de inspectie het oordeel 'zwak' gekregen? Als het noodzakelijk wordt dat docenten meerdere jaargroepen en meerdere niveaus tegelijk moeten gaan lesgeven, terwijl *tegelijkertijd* de opbrengsten moeten verbeteren?

Op de Vinckhuysenschool, een dorpsschool in West-Graftdijk, zag het team zich voor die vragen gesteld.

Toen Brigitta Hendriks negen jaar geleden aantrad als directeur, telde de school nog zo'n honderd leerlingen, waar het er niet zo lang daarvoor nog 150 waren. De Vinckhuysenschool had in 2013 van de inspectie het predicaat 'zwak' gekregen. Ook daardoor liep het leerlingenaantal verder terug. De eerste taak waar Hendriks zich voor zag gesteld, was dan ook om de kwaliteit van het onderwijs weer voldoende te krijgen. Dat lukte het team al in een jaar.

Maar de krimp was nog steeds een gegeven (er is geen nieuwbouw in West-Graftdijk) en die krimp ging onverminderd door. Op dit moment telt de school minder dan vijftig leerlingen. Dat betekent ook: minder fte en minder financiële middelen. Er werd al gesproken van een fusie met een school in De Rijp, maar daartegen kwamen de Vinckhuysenschool en het dorp West-Graftdijk in het verweer. 'De school had en heeft bestaansrecht', zegt Hendriks. 'Omdat de school een groot voedingsgebied beslaat, én voor de leefbaarheid van het dorp. De school is een ontmoetingsplek.'

Hoewel verandering noodzakelijk was, wilde ze niet dat dát de drive zou zijn. Voor haar en haar team draaide alles om kwaliteit. 'We geloven dat excellent onderwijs ook op een kleine school met een klein team mogelijk is', zegt ze. 'Vanuit die visie hebben we het concept vormgegeven. "Met de beperkte middelen die we hebben, zorgen dat de kwaliteit écht goed is", dat werd onze opdracht. We zagen de veranderingen als een kans om goed onderwijs neer te zetten.'

Er kwamen brainstormsessies, het team bezocht andere unitscholen en er werd twee jaar uitgetrokken voor 'proeftuintjes', waarin bijvoorbeeld werd proefgedraaid met combinatiegroepen. Zo ontstond wat je zou kunnen noemen een 'Vinckhuysen-concept', gebaseerd op unitonderwijs, met een scherpe focus op de leerdoelen en ruimte voor leerlingen om de stof op hun eigen manier te verwerken. Een concept waarbij de leerling vooral ertoe gebracht wordt zélf te leren. 'Hoe zet je de leerling 'aan'?' is de belangrijkste vraag.

Wie zegt trouwens dat op een school alleen de leerlingen leren? Op de Vinckhuysenschool kwamen gaandeweg de leerkrachten óók in de leermodus en dat geldt eveneens voor de directeur, die inmiddels de Master Educational Leadership afrondde.

Fijne bijkomstigheid: de krimp lijkt te stoppen. Steeds meer leerlingen uit de omgeving weten de Vinckhuysenschool te vinden. Kijk maar naar het pontje, dat 's morgens en 's middags de leerlingen van buiten West-Graftdijk het kanaal overvaart. Het pontje zit vol.

Onderwijs op eigen niveau, met aandacht voor mens én milieu, gericht op de toekomst

De Vinckhuysenschool is een moderne dorpsschool. Een kleine school, met mede daardoor veel persoonlijke aandacht voor elke leerling. Op de Vinckhuysenschool krijgen de leerlingen onderwijs op maat. Met groepsdoorbroken onderwijs werkt ieder kind op zijn of haar eigen niveau en op zijn of haar eigen manier. De leerlingen worden betrokken in hun eigen leerplan; dat zorgt voor verantwoordelijkheidsgevoel, zelfstandigheid en gemotiveerde leerlingen!

Het concept van de Vinckhuysenschool

Het 'Vinckhuysen-concept': adaptief en groepsdoorbroken onderwijs

Het concept van de Vinckhuysenschool is gebaseerd op unitonderwijs. Er zijn geen vaste plekken of vaste lokalen en er zijn geen afgebakende jaargroepen. De leerlingen zijn verdeeld over drie units: groep 1 tot en met 3, groep 4 en 5, en groep 6, 7 en 8. Het onderwijs is groepsdoorbroken, de leerlingen werken op hun eigen niveau. Ze kunnen aansluiten bij hun eigen groep of een andere groep en ze kunnen ook een eigen leerlijn volgen.

De ochtenden worden besteed aan taal, rekenen en schrijven. Voor geschiedenis, aardrijkskunde, natuur, Engels en de creatieve vakken werkt de school met thema's. 's Middags wordt groep 4/5 opgesplitst, groep 4 draait dan mee met groep 1/2/3 en groep 5 draait mee met groep 6/7/8.

Zelfstandig werken op niveau

De leerlingen van de Vinckhuysenschool hebben veel vrijheid en eigen verantwoordelijkheid. Op maandagochtend beginnen ze met het maken van een planning voor de hele week. Dat wordt langzaam opgebouwd: vanaf groep 1 krijgen ze een weektaak, vanaf groep 4 plannen ze zelfstandig. De leerkracht stuurt daarbij steeds minder, maar houdt wel een vinger aan de pols en controleert of het zelfstandig werken goed gaat.

Leerkrachten maken geen groepsplannen, maar kindplannen. 'Groepsplannen zijn zinloos, je kunt geen groepsdoelen bepalen als je maar drie leerlingen in een jaar hebt', aldus een van de leerkrachten. Er worden dus per kind ambitieuze maar realistische leerdoelen vastgesteld. De leerdoelen worden met de leerlingen besproken.

Veel nadruk ligt op goede, korte instructies. De leerkracht bespreekt eerst het leerdoel. De instructies duren vervolgens vijftien minuten en zijn sterk gefocust op het leerdoel.

De insteek is: eerst even samen werken en dan zelfstandig aan de slag. De school werkt onder meer met de lesmethoden Rekenrijk en TaalActief. Laptops worden gebruikt voor het inoefenen, bijvoorbeeld met Rekentuin.

Luc Stevens

Het onderwijs op de Vinckhuysenschool sluit aan bij de visie van orthopedagoog Luc Stevens. Hij is onder meer bekend vanwege zijn theorie van de psychologische basisbehoeften. Mensen hebben behoefte aan autonomie, competentie en relatie; in het onderwijs zijn met name competentie en autonomie belangrijk. Kinderen leren door te reflecteren op hun handelen. Dat reflecteren doen ze niet vanzelf, dus daar is begeleiding bij nodig. Dat vraagt ook iets van de leerkrachten: die praten met leerlingen over hun motivatie, ze coachen en sturen bij. Het is zaak om aan te voelen wat een kind nodig heeft, om een volgende stap te zetten.

De Vinckhuysenschool sluit daarbij aan door de leerlingen veel autonomie te geven en hen te helpen steeds beter te worden in leren. Op een kleine school als de Vinckhuysenschool is 'relatie' (de derde behoefte volgens Luc Stevens) er bijna vanzelf: alle leraren kennen alle leerlingen. 'De leerlingen zijn van ons allemaal.'

Het onderwijs op de Vinckhuysenschool geeft leerlingen ruimte voor hun eigen leerstijl en wil daar in de toekomst nog meer op inspelen.

21e-eeuwse vaardigheden

De 21e-eeuwse vaardigheden komen op de Vinckhuysenschool vooral aan bod tijdens het thematisch werken in de middag. Leerlingen leren presenteren en programmeren en er is aandacht voor mediawijsheid.

Het team laat de leerlingen vrij in het bewijs van wat ze geleerd hebben. Ze mogen bijvoorbeeld een tekst schrijven, een toneelstuk opvoeren of een spel maken. 'Dat laatste is heel nuttig, het laat ze nadenken over vragen en antwoorden, ze zijn echt mentaal actief.' De inhoud is dus hetzelfde als bij reguliere vormen van onderwijs, maar de verwerking is anders. Vooral het maken van een spel vinden de leerlingen leuk, dat zouden ze het liefst elke middag doen.

De leerlingen hebben de vrijheid hun eigen ontwikkeling te volgen. Ze bepalen niet de leerdoelen, maar ze hebben wel vrijheid in hoe ze die doelen bereiken. In (dagelijkse) kindgesprekken wordt geëvalueerd op de inhoud en op het leerproces: wat heb je geleerd, hoe heb je het geleerd en zou dat eventueel nog beter kunnen? 'De effectiviteit is het criterium, niet of het volgens de voorschriften is gaan.'

Het team

Het team van de Vinckhuysenschool bestaat uit negen medewerkers, waaronder vier leerkrachten en een onderwijsassistent. De leerkrachten voor groep 1/2/3 en voor 6/7/8 werken allebei fulltime, voor groep 4/5 zijn er twee leerkrachten in een duobaan en daarnaast

werkt een onderwijsassistent vooral in groep 1/2/3, maar ook in groep 4/5 en 6/7/8. Naast de directeur is er verder is er een aantal parttime medewerkers, waaronder IB-er en twee leden van het onderwijsondersteunend personeel.

Tijdens het verbetertraject mocht de Vinckhuysenschool van haar bestuur extra formatie houden, maar er moest wel toegewerkt worden naar combinatiegroepen. De groepsindeling nu is een kwestie van 'slim puzzelen', omdat er soms maar weinig leerlingen per jaargroep zijn. Groep 4/5 (vijftien leerlingen) splitst nu 's middags op, groep 4 sluit aan bij de onderbouw, groep 5 bij de bovenbouw. Dit geeft ruimte in de formatie, omdat er voor die groep 's middags geen aparte leerkrachten nodig zijn. 'Maar deze indeling is niet in steen gebeiteld', zegt directeur Brigitta Hendriks. 'Misschien dat we groep 1 tot en met 4 en groep 5 tot en met 8 de hele dag samen zetten, zodat er 's morgens steeds een leerkracht vrij is om in te zetten op de plek waar dat op dat moment nodig is. Dat kan ook nog een optie zijn.'

De leerlingen

Op de Vinckhuysenschool zitten nu ongeveer 45 leerlingen. Het gaat om zo'n vijftien leerlingen uit West- en Oost-Grafdijk en dertig uit dorpen uit de omgeving, waarvan een groot deel van 'de overkant': Spijkerboor en De Woude. Er is geen nieuwbouw in West-Grafdijk, dus het aantal leerlingen uit het dorp zal in de toekomst eerder krimpen dan stijgen. Daarom richt de school zich met het 'Vinckhuysenconcept' ook op leerlingen uit de wijdere omgeving.

Door het kleine aantal leerlingen hebben leerkrachten goed zicht op de ontwikkeling van 'hun' leerlingen. De citotoets is een ijkmoment, maar moet bevestigen wat de leerkracht al weet. De school maakt verder gebruik van methodetoetsen, observaties en mappen. Voor de themavakken maken de kinderen geen schriftelijke toetsen, maar iets waarmee ze kunnen laten zien wat ze geleerd hebben. 'We willen dat ze nadenken over vragen als 'wat heb ik geleerd, hoe kan het anders?'

Bestuur

De Vinckhuysenschool valt onder de Intergemeentelijke Stichting Openbaar Basisonderwijs (ISOB). De achttien openbare scholen van de ISOB (met in totaal ruim 2500 leerlingen) liggen in 'de dorpen van bos, duin en polder', in Noord- en Midden-Kennemerland. Het handelsmerk van de ISOB is 'thuisnabijheid': kwalitatief hoogwaardig onderwijs, dicht bij de leerling.

De missie van de ISOB is 'Samen sterk in leren'. Op alle scholen wordt zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid gestimuleerd. Het draait om 'onderwijs dat gericht is op de toekomst, ontwikkeld op basis van bewezen inzichten, vanuit passie voor onderwijs en de leerlingen'.

De ISOB hecht eraan dat alle aangesloten scholen een eigen identiteit hebben. Bij de ISOB zijn scholen aangesloten met een specifiek onderwijsconcept, zoals Freinet, Dalton of

Montessori en daarnaast worden scholen gestimuleerd om zich met een eigen visie of concept te onderscheiden. De opdracht is om goed onderwijs te ontwikkelen, dat past binnen de bekostiging. Het bestuur van de ISOB geeft de scholen daarbij tijd en (financiële) middelen om een concept te ontwikkelen.

Gebouw, inrichting, lestijden

De Vinckhuysenschool ligt aan het Noord-Hollands Kanaal, een deel van de kinderen komt met het schoolpontje naar school en een deel komt vanaf de andere kant, over een bruggetje, langs knotwilgen en slapende eenden op de oever van de sloot. Lieflijker en landelijker wordt het niet, maar het schoolgebouw stond daarmee vroeger eigenlijk in contrast: het was van binnen donker, met lage plafonds en donkerbruine tegels. Bovendien was er in de loop der tijd hapsnap van alles aangebouwd, waardoor het hokkerig aanvoelde.

In 2016 werd het schoolgebouw ingrijpend verbouwd. Daarbij werd goed nagedacht over de eisen waar het gebouw aan zou moeten voldoen. Om te beginnen moesten er meer ruimtes komen, want voor het nieuwe concept, waarbij leerlingen veel zelfstandig werken, waren er te weinig werkplekken. Daarnaast moest het gebouw meer een eenheid worden én, heel belangrijk: het gebouw moest flexibel zijn, zodat ook andere partijen er gebruik van zouden kunnen maken. 'We wilden het dorp de school inhalen,' zo zegt Brigitta Hendriks het.

De belangrijkste ingrepen: in de gang werd het plafond naar zolder verwijderd en kwamen er dakramen, zodat de gang nu een lichte ruimte is geworden met werkplekken. De namen van de lesruimten verbinden de school met het omringende landschap. De gang is 'het kanaal', de lokalen heten 'de polder', 'de molen', 'de sloot' en 'de dijk'. Met 22 leerlingen in twee lokalen is er een zee van ruimte voor bijvoorbeeld een leeshoek en een huishoek. Daarnaast werd de aula drastisch verbouwd. Het is nu een lichte, grote ruimte, die onder meer wordt verhuurd voor vergaderingen, sport en dorpshuisactiviteiten, zoals verjaardagen. Meer eenheid kwam er nog door het gebruik van rustige, natuurlijke kleuren door het hele gebouw.

De Vinckhuysenschool werkt met een vijf-gelijke-dagenmodel, de kinderen gaan dagelijks van 8.30 tot 14 uur naar school.

Brigitta Hendriks, directeur Vinckhuysenschool

'Mijn taak als directeur is ook veranderd'

Minder leerlingen, minder geld. Dat was het gegeven. De vraag was: hoe kon het team van de Vinckhuysenschool met deze middelen de hoogste kwaliteit onderwijs geven en daarbij liefst in de toekomst nog extra leerlingen aantrekken? 'We zijn echt samen op reis gegaan naar iets

nieuws', zegt directeur Brigitta Hendriks. 'Ik heb het team meegenomen in de urgentie: Waarom willen we dit?'

Hoe zijn jullie te werk gegaan bij het ontwikkelen van het Vinckhuysenconcept?

'Ik heb ingezet op sámen ontwikkelen, dus ik heb het echt samen met het team gedaan. Er werden schoolbezoeken afgelegd om gericht te kijken naar andere onderwijsvormen. Er was een proefjaar met 'proeftuintjes', waar we bijvoorbeeld een tijdje proefdraaiden met combinatiegroepen. Belangrijk was om ook de ouders mee te nemen in het proces. Ouderbetrokkenheid zorgt ook voor positieve beeldvorming.'

Wat vraagt dit concept van leerkrachten?

'Een positieve houding, feedback kunnen geven, duidelijkheid, kaders kunnen aangeven. Bij alle concepten werken leerlingen zelfstandig, dat vraagt om een effectief gebruik van zelfstandige werktijd. De insteek is: we kunnen een leerling niet veranderen, hoe gaan wij voor elkaar krijgen dat de leerling gaat doen wat voor die leerling ook prettiger is? Een gesprek met een leerling kunnen voeren over leren leren, is essentieel. Dat hoeft je niet meteen te kunnen, maar je moet het wel kunnen en willen leren. We hebben een training gehad over reflectiegesprekken. Zelfregie is voor de leerlingen belangrijk, maar voor de leerkrachten ook. Je moet als leerkracht genoeg zelfvertrouwen hebben om te durven kijken waar je tegenaan loopt en hoe je je manier van lesgeven zou kunnen verbeteren.'

Wat was de lastigste beslissing?

'Er waren op school te veel formatieplaatsen, dus er moesten twee docenten weg. Dat zijn moeilijke keuzes. Ik heb uiteindelijk de keuze gemaakt op basis van het concept. Ik zocht mensen die achter het concept stonden en die als docent een andere rol durfden aan te nemen: niet alleen kennis overbrengen, maar ook sturen op het leerproces en op reflectie. Mensen die kunnen focussen op de kerndoelen.'

Is je taak als directeur ook veranderd?

'Wat ik vooral heb geleerd, is dat ik als directeur in de eerste plaats coachend moet zijn. Onze manier van werken vraagt van mij ook andere vaardigheden: meer vragen stellen, zorgen dat leerkrachten reflecteren, niet alles zelf willen oplossen. De kenmerken die je bij je leerlingen wilt ontwikkelen, moeten de leerkrachten ook hebben of kunnen ontwikkelen, als voorbeeldgedrag. Dat betekent voor mij ook iets, want de leerkrachten moeten zich op hun beurt aan mij kunnen spiegelen.'

Hoe gaat het verder?

'De basis is goed en de richting is goed, maar we blijven altijd kijken waar we nog slagen kunnen maken. Ik denk dat er bijvoorbeeld nog winst is te halen in de effectiviteit, bijvoorbeeld door collegiale consultatie. Bij elkaar in de klas kijken, gericht kijken naar de instructie, vragen 'Hoe

doe jij dat?’ De vragen die we de kinderen stellen, stellen we ook aan elkaar.

Het leukste is om de kinderen actief te zien leren. Dat ze het fijn vinden om naar school te gaan en hier ‘s morgens blij binnenkomen. Dat is het mooiste moment van de dag. Leren is soms moeizaam en moeilijk, het gaat niet altijd makkelijk. Maar wij zijn er om ze te helpen en ze op te vangen. Dat is waar ik voor naar mijn werk ga.’

Woordenschat met de panda’s en adelaars

Meester Chris heeft vanochtend acht leerlingen, verdeeld over groep 6, 7 en 8. Hij geeft een les woordenschat. Daarvoor heeft hij zelf een quiz gemaakt op quizlet.live. Hij verdeelt de leerlingen in twee teams. De leerlingen loggen in met hun toegangscode en op het digibord verschijnen de namen van de teams (panda’s en adelaars) en de score.

Dan gaat de quiz van start: er verschijnt een woord en de kinderen krijgen allemaal een andere definitie op hun scherm. Ze moeten per team samen overleggen en snel uitzoeken wat de goede definitie is. Wat is, bijvoorbeeld ‘bovenaanzicht?’ De juiste oplossing: ‘Zoals iets eruitziet als je er van bovenaf naar kijkt!’ Volgende: wat is ‘typisch?’

Het gaat snel, de panda’s lopen voor. Na de eerste ronde laat Chris de leerlingen hun tafels zo draaien dat de leerlingen per team elkaar kunnen zien. Dat werkt beter, ze kunnen nu makkelijker overleggen.

Na elke ronde worden nieuwe teams gevormd, zodat de kinderen steeds met andere klasgenootjes werken.

‘Verhoging’

‘Iets met koorts!’

‘Die heb ik!’

Chris: ‘Met twee groepen en zes spelletjes heb ik alle woorden van vandaag gehad. Ik gebruik deze werkvorm vaak, het is ook echt een werkvorm van deze tijd. Het is uitdagend en er zit een competitie-element in. Je kunt het op verschillende manieren gebruiken. Voor pre-teaching bijvoorbeeld, dan voer ik moeilijke woorden in uit Nieuwsbegrip. Het mooie vind ik dat de leerlingen écht actief zijn. Ook de stille leerlingen worden steeds actiever.’

Wat heet: er wordt intussen gegild, deze ronde was loeispannend.

Chris, vrolijk: ‘Ik ben erg van ‘rust in de klas’, maar dit is gezond enthousiasme. Het grote voordeel is dat het wérkt. De leerlingen verwerken de woorden ook mondeling, moeilijke woorden moeten ze uitspreken. Voor mij is natuurlijk ook belangrijk dat dit goed werkt in een groep met verschillende niveaus. De jongere kinderen uit groep 6 horen moeilijke woorden alvast een keer langskomen, de oudere kinderen uit groep 8 herhalen woorden die ze al kennen.’

Belangrijke kanttekening: dit gaat niet in één keer goed. ‘De leerlingen zijn echt gegroeid in de werkvorm, in het begin waren ze veel meer aan het gokken, nu zie je dat ze echt overleggen.’

Nog een aandachtspuntje: dit kost wel tijd om klaar te zetten. Chris zit ‘s avonds en in het weekend de woorden en beschrijvingen in te voeren. Daar staat tegenover dat hij andere docenten ook gebruik laat maken van zijn quizen (ze geven hem altijd vijf sterren) en dat hij op zijn beurt gebruik maken van werkvormen die anderen ontwikkelen. ‘Dit leer je niet op de pabo. Je moet

wel weten dat het er is', zegt hij. 'Ik zit op Facebook op allerlei kanalen waar leerkrachten dit soort werkvormen uitwisselen. Ik kijk wat er geschikt is voor hier op school. Voor mij is altijd een belangrijke vraag "Hoe kan ik ze laten samenwerken?"'

Soms werkt zo'n werkvorm niet. Geeft niet. Maar vaker past hij verbeteringen toe. 'Ik heb de academische pabo¹⁶ gedaan, daar leer je ook om kritisch te kijken naar je onderwijs en nieuwe dingen uit te proberen. Als iets niet werkt, vraag ik me altijd af "Hoe kan ik het zo bijschaven dat het wél werkt?" Ik vind het een sport om te zorgen dat het steeds beter loopt.'

M'n opa, m'n opa...

Tijdens de dramales zitten de leerlingen van groep 1-4 in een kring in de gymzaal. Ze geven de 'opa-pet' door en wie de pet heeft, mag vertellen over z'n opa.

'Mijn opa komt bij ons de koeien melken!' 'Mijn opa haalt de mest uit het hok!' 'Ik mocht maaien met opa, op de trekker!'

'Harde werkers, jullie opa's!' zegt de juf.

Er zijn ook opa's die verstoppertje doen. Of dammen. 'Onze opa had slagroom op de deurkruk gesmeerd en toen zat het overal!', vertelt een van de kinderen giechelend.

Wat de kinderen vertellen, sluit eigenlijk naadloos aan bij het liedje dat ze daarna mee mogen zingen: 'M'n opa' uit de televisieserie 'Ja Zuster, Nee Zuster'. 'In heel Europa was er niemand zoals hij!'

Waarin De Vinckhuysenschool goed is

1 Een eigen concept

Verandering was noodzakelijk, maar dit werd gezien als een positieve keuze; het was in de eerste plaats een kans om het onderwijs te verbeteren. Het onderwijsconcept van de Vinckhuysenschool is toegespitst op de (eigen) situatie, maar breder toepasbaar. Voor scholen die te maken hebben met krimp, is het Vinckhuysenconcept een mooi model.

2 Talentontwikkeling, ook bij leerkrachten

Relatie, competentie en autonomie, de basisprincipes voor leren en ontwikkeling volgens Luc Stevens, gelden ook voor de teamleden. De school focust niet alleen op talentontwikkeling van de leerlingen, maar ook op die van de leraar.

16 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

3 Doeltreffende instructies

De instructies zijn aangepast aan het werken met combinatiegroepen. De instructies zijn kort, met een sterke focus op de leerdoelen. De leerlingen werken veel zelfstandig en zij worden daar goed in begeleid, bijvoorbeeld door regelmatig reflectiegesprekken met hen te voeren. Daarbij gaat het niet alleen over de vraag 'Wat heb je geleerd' maar vooral ook over de vraag 'Hoe heb je geleerd?'

Tip voor collega's

Zie hobbels op de weg als onderdeel van het proces

Brigitta Hendriks: 'Om te beginnen: neem de tijd om goed te doordenken welke vorm het onderwijs op je school moet krijgen. Het kost tijd om iets goeds neer te zetten. Zie hobbels op de weg als onderdeel van het proces.'

Daarnaast: benadruk de collectiviteit. Je doet het samen. Denk vanuit wij. De ouders horen daar ook bij!

Tot slot, voor directeuren: zet af en toe je ego opzij. De opening van een nieuw gebouw, bijvoorbeeld, kan ook een docent doen.'

REALISEREN BASISKWALITEIT

Vrijwel alle conceptscholen geven aan dat ze met hun concept beter willen aansluiten bij en willen inspelen op de actuele onderwijsvragen van de leerlingen. Wanneer zij deze ambitie weten te realiseren, voldoen ze daarmee in principe ook meteen aan de belangrijkste basiseisen voor de kwaliteit van het onderwijs die de inspectie van het onderwijs hanteert. In het toezichtkader van de inspectie staat immers de ononderbroken ontwikkeling van de leerlingen centraal.

De meeste conceptscholen weten dan ook prima deze basiskwaliteit te realiseren. Op basis van onze begeleidingstrajecten van het programma 'Goed worden, goed blijven' blijkt dat het helaas niet alle conceptscholen lukt om hun onderwijspraktijk zo in te richten dat zij daarmee aan deze basiseisen van de inspectie voldoen. Hoe komt het dat deze scholen hun ambitie niet weten te realiseren? Dat vraagt om een nadere analyse en duiding.

Als je het streven om in te willen spelen op de actuele onderwijsvragen van de leerlingen als uitgangspunt neemt, kan een overkoepelend criterium voor de basiskwaliteit van het onderwijs op conceptscholen zijn:

In hoeverre weet de school bij de basale vaardigheden een effectieve afstemming te realiseren voor de verschillende typen leerlingen?

Of in inspectie termen: in hoeverre weten de scholen nu deze afstemming in hun lessen of onderwijs- en leersituatie vorm te geven (kernstandaard OP3 Didactisch handelen)? En in hoeverre weten ze dat ook voldoende inzichtelijk te maken (kernstandaard OP2 Zicht op ontwikkeling)?

Veel conceptscholen, zoals de meeste scholen in deze publicatie, maken voor de organisatie van hun onderwijs gebruik van units. Daarmee doen ze een groot beroep op de zelfstandigheid, het eigen initiatief en de eigen verantwoordelijkheid van hun leerlingen. De meeste conceptscholen geven expliciet aan juist zelfregie bij hun leerlingen te willen ontwikkelen en stimuleren.

Wanneer scholen overschakelen naar zo'n concept is een belangrijke voorwaarde dan ook

dat leerlingen (al) een zekere mate van zelfstandig kunnen werken beheersen. En hierin kunnen leerlingpopulaties soms behoorlijk verschillen¹⁷.

Laten we om het te vereenvoudigen even onderscheid maken tussen twee typen leerlingen:

- de leerlingen die uit zichzelf gemakkelijk tot mentale activiteit en tot inzicht in de lesinhouden komen, gekoppeld aan een duidelijk aanpakgedrag en al een grotere mate van zelfregie en
- de leerlingen die niet uit zichzelf gemakkelijk tot mentale activiteit en tot inzicht in de lesinhouden komen, en geen duidelijk aanpakgedrag laten zien en/of weinig zelfregie.

Laten we ze respectievelijk *leerlingen met een snellere ontwikkeling* en *leerlingen met een tragere ontwikkeling* noemen. Deze leerlingen stellen duidelijk verschillende eisen aan de kwantiteit en kwaliteit (inhoud en opbouw) van instructiemomenten en aan de begeleiding tijdens het zelfstandig werken¹⁸.

Veel van de bezochte conceptscholen geven aan binnen hun units vooral of juist gebruik te maken van korte instructiemomenten. Wel is het goed je dan af te vragen in hoeverre de leerlingen met een tragere ontwikkeling hierdoor al voldoende inzicht in de stof krijgen om daarna zelfstandig de stof te kunnen verwerken. Als dat niet het geval is, kunnen deze leerlingen dus niet goed aan de slag. Dat heeft een effect op hun competentiegevoelens. Als dat bij herhaling niet het geval is, kunnen deze leerlingen gevoelens van incompetentie ontwikkelen en kunnen zij in een neerwaartse spiraal terechtkomen. Dit kunnen leraren, zonder dat ze dat in eerste instantie gemakkelijk opmerken, met hun gedrag versterken wanneer ze impliciet te veel uitgaan van of nadrukkelijk een beroep doen op de zelfregie van de leerlingen.

Wanneer zij bijvoorbeeld tijdens het zelfstandig oefenen de mate van begeleiding vooral af laten hangen van het eigen initiatief van leerlingen daartoe, dan blijken het meestal de snellere leerlingen te zijn die dan aanspraak maken op de beschikbare begeleidingstijd van de leraren. De tragere leerlingen wachten vaak te lang voordat ze begeleiding (durven te) vragen. Bij hen spelen dan namelijk vaker die (eerder ervaren) gevoelens van incompetentie een duidelijke rol. Hulp vragen ervaren zij sneller als 'het zelf niet kunnen' en als falen. En zeker wanneer zij ervaren dat de leraar vindt 'dat ze het nu onderhand eigenlijk zelf moeten kunnen'. Deze gevoelens creëren bij hen dan paradoxaal genoeg juist een drempel en een mate van passiviteit waardoor zij geen begeleiding zullen vragen, of daar veel te lang mee wachten.

17 Zie ook informatieblok Samenstelling leerlingpopulatie.

18 Zie ook Checklist Basiskwaliteit.

Wanneer leraren van conceptscholen te weinig of te laat inspelen op de onderwijs-, maar vooral dus ook de ondersteuningsvragen van met name deze groep tragere leerlingen kan gemakkelijk bij hen demotivatie voor het leren en (als gevolg) een (verdere) vertraging van de ontwikkeling optreden. En leraren kunnen dit dan weer als een soort selffulfilling prophecy gemakkelijk interpreteren als kenmerk van de leerling ("Zie je wel, ik zei het al. Hij heeft het niet in zich. Het is ook een tragere leerling. Zij past niet goed binnen het unit onderwijs").

Wanneer het bovenstaande binnen de unit voor te veel leerlingen geldt, kan dat zelfs tot problemen leiden. Wanneer namelijk te veel leerlingen niet voldoende leergericht zijn, kan geleidelijk aan gemakkelijk allerlei gedrag ontstaan dat weinig meer met leren te maken heeft en dat veel meer onrust genereert dan voor het leren van de andere leerlingen wenselijk is. De leraren moeten dan bijvoorbeeld als gevolg hun instructies te vaak onderbreken. Dit kan op den duur het leerklimaat binnen de unit zo negatief beïnvloeden, dat het ten koste gaat van de kwaliteit van het onderwijzen en van het leren. Het welbevinden van zowel de leraren als de leerlingen kan dan onder druk komen te staan.

Binnen het programma 'Goed worden, goed blijven' hebben wij conceptscholen begeleid waar deze onderwijssituaties zich in meer of meerdere mate voordeden. Deze scholen wisten daardoor hun streven tot effectieve afstemming van hun onderwijs voor al hun leerlingen niet voldoende te realiseren en voldeden daardoor volgens de inspectie niet voldoende aan de basiseisen voor de kwaliteit van het onderwijs.

Conceptscholen doen meestal een beroep op en streven naar een grote mate van zelfregie van leerlingen. En indachtig een van de aannames binnen het gedachtengoed van Luc Stevens met betrekking tot de basisbehoeften relatie, competentie en autonomie voor de intrinsieke motivatie tot leren (zie o.a. Zin in Leren) ligt daarin juist een valkuil verscholen: voel je je niet al te competent, dan ga je niet vanzelf zomaar je zone van naaste ontwikkeling in.

Het hangt nu van de heterogeniteit van de samenstelling van de populatie in het algemeen en binnen de groep af (de verhouding tussen snellere en tragere leerlingen) in hoeverre de leraren hier gericht op zouden moeten inspelen. Maar niet alle leraren zijn zich van deze verschillen tussen hun leerlingen bewust. En dat kan versterkt worden wanneer teams van mening zijn dat hun concept het juist mogelijk maakt dat alle typen leerlingen zich optimaal kunnen ontwikkelen (generalisering concept). Bovenstaande redenering laat zien dat dit zeker niet altijd het geval hoeft te zijn. Het is belangrijk dat conceptscholen hier dus attent op zijn.

Voor conceptscholen is het niet alleen van belang dat zij op een planmatige manier een effectieve afstemming van hun onderwijs voor al hun leerlingen weten te realiseren

(kernstandaard OP3 Didactisch handelen). Het is ook van belang dat zij, net als alle andere scholen, inzichtelijk kunnen maken dat zij de ontwikkeling van de leerlingen op zo'n manier volgen, dat zij tijdig kunnen signaleren wanneer de ontwikkeling bij leerlingen stagneert of dreigt te gaan stagneren, nagaan wat mogelijke verklaringen daarvoor zijn en vervolgens bepalen wat er moet gebeuren om eventuele achterstanden bij leerlingen te verhelpen (kernstandaard OP2 Zicht op ontwikkeling). In het bijzonder betekent dit voor concept-scholen dat zij inzichtelijk kunnen maken op welke manier zij gericht weten in te spelen op de verschillende onderwijs- en ondersteuningsvragen van in het bijzonder deze snellere en tragere leerlingen.

Zie voor meer informatie ook de Checklist Basiskwaliteit.

Openbare basisschool De Poolster in Lelystad

Juf Els wilde de muur eruit

Door eerst in te zetten op veiligheid en structuur kan het team van De Poolster de leerlingen nu bieden wat ze nodig hebben om echt tot leren te komen.

Het transitieproces op De Poolster in Lelystad begon eigenlijk bij Juf Els van groep 7/8. Ze gaf in een klein lokaal les aan een groep van 32 leerlingen, die zo dicht op elkaar zaten dat het niet langer werkbaar was. 'Omdat de niveauverschillen binnen de groep heel groot waren, wilde ik bijvoorbeeld coöperatief leren invoeren en de kinderen meer laten samenwerken. Maar daar moet je wel ruimte voor hebben.'

Dus stapte ze naar schooldirecteur Albert van Wijk en nam hem aan zijn arm mee om te laten zien wat ze bedoelde. Lang verhaal kort, de muur ging eruit. Daarna wilden andere docenten dat óók. Want Els Meerdink was niet de enige leerkracht die het jaarklassensysteem als een korset ervoer en signaleerde dat haar leerlingen in dat systeem overvraagd werden. Die leerlingen (zo'n 200, waarvan bijna 50 in de Taalklas) waren zo divers als je maar krijgen kan en de niveauverschillen waren eenvoudigweg te groot om in een jaarklassensysteem te werken.

Er kwam een keten van veranderingen op gang. Eerst werd een organisatievorm van ontwikkeling vastgesteld, de Betere Basisschool, waarbij leraren aan de basis van de schoolontwikkeling staan. Vervolgens werd de sociale veiligheid gewaarborgd, met de methodiek Sociaal Sterke Groep. Tijdens een tweedaagse sprak het team een collectieve ambitie uit: We gaan voor unitonderwijs, waarbij iedere ontwikkeling in het teken staat van het individuele kind.

De school is verbouwd, zodat lokalen met elkaar verbonden zijn, en inmiddels ook opnieuw ingericht naar de eisen van de nieuwe werkwijze, met flexibele werkplekken, die verschillende vormen van leren mogelijk maken (zoals bewegend leren, samenwerkend leren, alleen leren en onderzoekend leren). Leraren werken samen. Ze bereiden samen de week voor en voeren de voorbereidingen samen uit.

Er wordt nu gewerkt aan individuele leerlijnen, zodat iedere leerling op zijn of haar niveau bediend kan worden, in de instructiegroep waar op zijn of haar niveau lesgegeven wordt. Leerlingen werken steeds meer zelfstandig aan dag- en weektaken, waardoor ze eigenaar worden van het leerproces.

Inmiddels kun je het onderwijs op De Poolster in Lelystad weliswaar scharen onder de noemer 'unitonderwijs', maar daarmee doe je het concept tekort. Het team aarzelt zelfs om het überhaupt een concept te noemen. ('We zijn nog volop in ontwikkeling,' zeggen ze). Maar als het dan toch een naam moet hebben, noem het dan 'vraaggestuurd onderwijs'.

Er is een duidelijke collectieve ambitie: het bedienen van de kinderen vanuit de leerbehoefte die zij hebben. Binnen die ambitie hebben alle teamleden de ruimte om dat op hun eigen manier vorm te geven. Dat zorgt dat het team gezien, gewaardeerd en niet overvraagd wordt.

Van Wijk's enige zorg is dat het soms wel érg hard gaat. Vandaar soms even een pas op de plaats, als het nodig is, in de vorm van evaluatie- en reflectiemomenten. En daarna dóór. Want hoe goed de resultaten inmiddels ook zijn, 'Het kan altijd beter!'

Kleurrijk en taalrijk in de Waterwijk

Op basisschool De Poolster werkt het team samen met kinderen en ouders aan een verbinding tussen culturen en aan de ontwikkeling van een stevige basis voor de leerlingen. Leraren werken daarbij veel met coöperatieve werkvormen en besteden gericht aandacht aan vaardigheden voor de toekomst. Kinderen ontwikkelen zich op De Poolster in een rijke leeromgeving.

Het concept van De Poolster

Unitonderwijs

De Poolster werkt met heterogene units. Er zijn vier units: een onderbouwunit voor de groepen 1, 2 en 3, een middenbouwunit voor de combinatiegroep 4/5, een bovenbouwunit voor de groepen 6, 7 en 8 en een Taalunit. De 50 leerlingen van de Taalklassen werken in drie groepen ('rood', 'groen' en 'blauw'), die zijn ingedeeld naar het niveau waarop de leerlingen het Nederlands beheersen.

Elke dag begint met 'leesfeest', tussen 8.30 en 9.00 uur, waarbij de kinderen een half uur oefenen met lezen (een kwartier uit een boekje, gevolgd door een kwartier tempolezen). Dat gebeurt groepsdoorbroken, de leerlingen uit de bovenbouw zijn tutor voor de jongste leerlingen. Het leesfeest is ook bedoeld als rustmoment, om de kinderen in de 'leermodus' te krijgen.

Er wordt veel gewerkt met coöperatieve werkvormen. Elke week wordt er in het team een werkvorm besproken en vervolgens in de klas geoefend. Door de positieve leerhouding van de leerkrachten is er onder de leerlingen ook een opvallend positieve, actieve leerhouding ontstaan: de kinderen willen het echt goed doen en helpen elkaar daarbij. De school maakt onder meer gebruik van de methodes Logo 3000, Bareka en Bouw.

Vraaggestuurd onderwijs

'Wat heeft dit kind nodig?' is de leidende vraag in het onderwijs van De Poolster, zowel in het reguliere onderwijs als in de Taalklassen. De school is continu op zoek naar antwoorden op de vraag 'Hoe kunnen we onze leerlingen het beste bedienen?'

De leerlingen werken binnen een duidelijke structuur aan hun dag- en weektaken, passend bij hun niveau. Ze overleggen met de leerkracht of en in welke rol ze naar de instructie komen (de 'brenger' weet er veel van en kan medeleerlingen helpen, de 'haler' kan het nog niet goed genoeg en heeft hulp nodig). Op die manier worden leerlingen gestimuleerd om zelf de regie te nemen over hun ontwikkeling. Leraren voeren regelmatig feedbackgesprekken, waarbij ze een coachende rol vervullen en feedback geven op hoe de leerling het leren aanpakt. Het doel is dat leerlingen weten wat ze geleerd hebben, wat ze moeten leren en ook wat ze kúnnen leren. Ze leren ook om zelf problemen op te lossen.

Betere Basisschool en Groepsdynamisch Onderwijs (GDO)

De Poolster maakt gebruik van de aanpak van De Betere Basisschool en de methodiek Groepsdynamisch Onderwijs (GDO) voor pedagogisch handelen. De Betere Basisschool is een programma voor verandermanagement, met als doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren en de opbrengsten te verhogen.

De methodiek van GDO¹⁹ is gebaseerd op kernwaarden als rechtvaardigheid, persoonlijke groei, respecteren, ontwikkelen en harmonie. De methode focust op vier groepsdynamische aanpakken: 'Sterk Team' versterkt de professionele cultuur binnen het team, 'Sociaal Sterke Groep' zorgt dat kinderen socialiseren, 'Full Speed Leren' maakt dat kinderen taakgericht gaan leren en 'Rijke Oogst' versterkt het opbrengstgericht werken en verhoogt de opbrengsten.

Een paar voorbeelden: in de Socio-kring geven kinderen elkaar feedback, door middel van de Groepsthermometer wordt aan het eind van de dag samen een cijfer gegeven voor hoe de dag verliep (doel: een 7 of hoger) en bij Driehoeksgesprek leren de kinderen hoe je conflicten kunt oplossen op een respectvolle manier. 'We leren kinderen hun eigen problemen oplossen, daar komt het op neer', aldus een van de leerkrachten.

Het team

Het team van De Poolster telt 28 medewerkers, waarvan 17 onderwijsgevend. Op De Poolster werken twee intern begeleiders en een medewerker die extra ondersteuning geeft aan anderstalige kleuters. Daarnaast zijn er vakleerkrachten voor gym (twee dagen per week) en dans.

Binnen een unit bereiden de teamleden samen de week voor en verdelen ze samen de instructies. Er is onderling een open sfeer. De leraren werken samen, geven samen les en nodigen elkaar uit om te komen kijken. Elke tien weken is er een evaluatiemoment en worden vragen besproken als 'Hoe functioneren we?' en 'Werkt het voor deze groep?'

Het team bestaat voor een flink deel uit mensen die al tientallen jaren in het onderwijs werken (bijna de helft van de medewerkers valt in de leeftijdscategorie tussen 55 en 65 jaar). Dat kun je zien als een nadeel, maar eigenlijk is het juist een voordeel, zegt directeur Albert van Wijk. 'Je hebt mensen met veel expertise in huis. We zetten ook altijd nieuwe medewerkers naast ervaren leerkrachten. Dat werkt als een trein.'

Het ziekteverzuim ging na de reorganisatie naar beneden en is inmiddels stabiel laag. Als er nu iemand voor een dag uitvalt, vangt de rest van het unitteam het op.

De leerlingen

De Poolster telt dit jaar 195 leerlingen, waarvan 45 leerlingen in de Taalklassen. Van de kinderen op De Poolster heeft 70% een niet-westerse migratieachtergrond.

¹⁹ Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

De leerlingen in de Taalklassen zijn nieuwkomers die nog maar kort in Nederland zijn en in Lelystad wonen. Voor hen verzorgt De Poolster het NT2-onderwijs. De leerlingen blijven doorgaans een jaar in de Taalklas en stromen dan door naar het reguliere onderwijs, op De Poolster of een van de andere scholen van de stichting SchOOL.

Er zijn, ook in de reguliere groepen, grote verschillen in niveau en er is een grote multi-culturele diversiteit. Op De Poolster zitten veel leerlingen van Marokkaanse, Antilliaanse, Turkse, Syrische en Oost-Europese herkomst. Ook Nederlandse leerlingen weten de school steeds beter te vinden. De laatste jaren neemt het leerlingaantal toe.

De laatste score Centrale Eindtoets Cito was gemiddeld 532,54. Met ingang van het schooljaar 2020-2021 maakt De Poolster gebruik van het onderwijsresultatenmodel van de inspectie om de eindopbrengst van de school te verantwoorden.

Bestuur

De Poolster valt onder de Stichting SchOOL. Onder deze stichting vallen twintig scholen in Lelystad. SchOOL biedt openbaar primair onderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal (voortgezet) onderwijs. De scholen hebben allemaal een eigen profiel, zo zijn er ook vier Daltonscholen en een Kindcentrum.

Het motto van Stichting SchOOL is 'Elke dag samen groeien'. In het koersplan 2019-2022 ('De kracht van het verschil') gaat de stichting in op de manier waarop ze haar maatschappelijke opdracht kleur geeft. Wat de scholen delen, is een focus op innovatief onderwijs (bijvoorbeeld door het experimenteren met nieuwe onderwijsvormen), professionalisering van het team (door een nadruk op eigen verantwoordelijkheid, persoonlijke groei en een continue dialoog over het vak) en partnerschap (met ouders, maar ook met de gemeente en met zorgpartners).

De Stichting SchOOL vindt het belangrijk om leerlingen verantwoordelijkheid te geven voor hun leerproces. Het onderwijs op de scholen stimuleert tot samenwerken en delen. 'De uitdaging is om door professionalisering, hoge verwachtingen en ambities de resultaten te verbeteren.'

Gebouw, inrichting, lestijden

De Poolster ligt in de Waterwijk in Lelystad, een wijk die qua gemiddeld inkomen behoort tot de armste wijken van Nederland. Dit is ook terug te zien in de schoolpopulatie. Van de ouders heeft 82% een laag inkomen.

Het schoolgebouw werd in 2019 grondig verbouwd. Het motto daarbij was 'Niet slopen, maar openmaken'. Klaslokalen werden met elkaar verbonden, zodat er open unitruimtes ontstonden. De units zijn van elkaar gescheiden door klapdeuren, om waar nodig de dynamiek tussen groepen te scheiden.

Leerlingen hebben geen vaste plek en mogen zelf kiezen waar ze willen zitten. Er is hierbij wel een uitzondering gemaakt voor de eerste groep van de Taalklas. Voor deze kinderen, die pas net in Nederland zijn, draagt een eigen plekje bij aan een gevoel van veiligheid.

De lokalen bieden een rijke leeromgeving met veel verwijzingen naar de leerstof, bijvoorbeeld in de vorm van een rekenmuur van Bareka. De afgelopen tijd is ook het meubilair aangepast. Zo zijn er statafels en fietstafels gekomen, om bewegen te stimuleren. De Poolster hanteert het vijf-gelijke-dagenmodel, de kinderen gaan van 8.30 tot 14.15 uur naar school. De deuren gaan om 8.15 uur open.

Zelfredzaam op alle gebieden van het Nederlands

De Poolster verzorgt het taalonderwijs voor kinderen van vluchtelingen en arbeidsmigranten in Lelystad. Het gaat om rond de vijftig leerlingen. De kleuters draaien mee in de reguliere groep en krijgen een paar uur per dag extra taalonderwijs. Daarbij draait het vooral om woordenschat. 'Het is vooral veel dóen hier', zegt juf Annemieke. 'De kinderen leren in drie weken de twintig woorden die horen bij het thema. Dat is voor de kleuters nu 'beroepen'. We hebben onder meer gereedschappen aan de muur gehangen en met stoeltjes een soort vliegtuig ingericht, waar ze bijvoorbeeld 'piloot' kunnen spelen. Straks is het thema 'ridders en kastelen', dan is het lokaal weer helemaal anders ingericht.'

De Taalklas-leerlingen van groep 3 tot en met 8 doorlopen ieder individueel vier niveaugroepen. Juf Amani geeft les aan een groep leerlingen die nog maar net in Nederland zijn. Opvallend zijn de actieve, coöperatieve werkvormen. Er is veel beweging en interactie in de les. Eerst oefenen ze hardop de maanden van het jaar, waarbij ze bij elke maand op hun knie klappen. Dan oefenen ze samen een aantal woorden die met 'wonen' te maken hebben. 'De stoel.' 'Het huis.' Er horen gebaren bij de lidwoorden: bij 'het' een kromme duim en bij 'de' een wijzende duim. Vervolgens krijgen de kinderen kaartjes met woorden die ze met elkaar ruilen, waarbij ze de woorden uitspreken en elkaar een high five geven. Daarna legt de klas papiervellen met de namen van kamers op verschillende plekken in het lokaal. Ze krijgen weer kaartjes, nu met woorden voor meubels, die ze op de bijbehorende papiervellen leggen: 'Bed' op het vel 'Slaapkamer' bijvoorbeeld. Juf Amani geeft tussendoor ook een stukje klankonderwijs mee (gebaseerd op de didactiek van J. Coenen): Hoe klinkt de stomme stomme 'e'? Hoe vorm je die in je mond?

De Taalklassen werken zonder vaste methode. Anneloes Pilon, IB'er en teamcoördinator NT2: 'Als we alleen de methode gebruiken, missen we driekwart van wat we de leerlingen willen meegeven. Methodes draaien om woordenschat, maar met alleen woordenschat ben je er niet. Met 5000 losse woorden voer je geen gesprek. Het doel is dat de leerlingen zelfredzaam worden op alle gebieden van het Nederlands. We willen dat ze Nederlands lezen, spreken, schrijven en begrijpen. Bij ons in de Taalklas geldt: elk vak dat je geeft, draait ook om taal. We gebruiken nu het DrieDee Plus-Leerlingvolgsysteem voor Nieuwkomers. We noteren voor elk kind wat we doen en of het kind het ook oppikt. Dat vraagt allemaal iets meer van onze vaardigheden, maar het levert veel op. We behalen met deze aanpak hele goede resultaten.'

Een extra uitdaging voor het team van de Taalklas: kinderen uit Oost-Europa hebben voordat ze naar Nederland kwamen vaak geen goed onderwijs gehad. 'Die lopen niet alleen achter op taal. We krijgen ook vaker kinderen die daarnaast een Taalontwikkelingsstoornis hebben.'

'Wij helpen elkaar'

Wat vinden de leerlingen van De Poolster zelf? We vroegen het Queeny (11), Jamal (7) en Ranisha (11) uit de reguliere groepen, en Saron (12), die nu ruim een jaar in de Taalklas zit.

Wat vinden jullie leuk op De Poolster?

Queeny: 'Je werkt veel zelf. En we gaan veel dingen doen. Bij alle thema's doen we wel iets. Met groep 8 zijn we naar het Anne Frank Huis geweest.'

Saron: 'Ik kom uit Eritrea. In het begin was het eng. Ik kon woordjes zeggen, maar geen zinnen. Er waren vrienden, die hielpen mij.'

Jamal: 'Spelling is elke dag anders, dat vind ik leuk. Dan gooit de juf dobbelstenen. En met rekenen doen we keersommen met een tennisbal.'

Ranisha: 'Voor taal en rekenen zit je op je eigen niveau, bij de thema's zitten we met z'n allen.'

Queeny: 'Ik vind de unit echt fijn. Je werkt veel zelf en je kunt op je eigen niveau werken. Bijvoorbeeld met rekenen. Je wordt wel gepusht, maar niet teveel. Je moet zelf zorgen dat je je taak afmaakt.'

Ga je dat dan zo snel mogelijk doen?

In koor: 'Née!'

Queeny: 'Liever goed dan snel, zeggen de juffen. Die zeggen 'Doe het niet te snel, probeer het rustig te doen.'"

Ranisha: 'Dan heb je ook het gevoel dat je het snapt. Ik vond rekenen echt niks, ik dacht dat ik niks ermee kon! Maar toen heb ik er steeds mee geoefend, zodat ik het snap. Ik had zelf gevraagd om extra uitleg. Ik wou het echt begrijpen.'

Queeny: 'Ik had dat ook! Ik ben in groep 6 hier op school gekomen. Ik vond breuken zó moeilijk! Maar nu vind ik het makkelijk. Ik heb echt gezorgd dat ik mijn niveau heb gehaald.'

Hoe heb je dat gedaan?

Queeny: 'Als je hier komt, zeggen ze meteen 'Waar heb jij moeite mee?' Ik had moeite met spelling en breuken. Je hoeft hier niet bang te zijn om vragen te stellen. Ik wist het lijdend voorwerp niet en iedereen snapte het al. Dan leggen ze het gewoon nog een keer uit.'

Jamal: 'Je hoeft je echt niet te schamen als iedereen het al weet en jij niet.'

Ranisha: 'Wij zijn gewoon één grote groep. Ik werd vroeger gepest. Maar de laatste twee jaren is het echt top. Ik vind het echt fijn om hier te zijn.'

Queeny: 'We hebben ook 'Ik oefen en ik kan'-bladen op de muur. Als je iets kan, zet je daar een knijper bij met je naam op. Dan ben ik echt trots.'

En helpen jullie elkaar ook?

Jamal: 'Ja, bijvoorbeeld elke ochtend is er leesfeest. Dan lees je met iemand anders. Ik lees nu met iemand en we stellen samen doelen. De tweede keer snapte hij alle woordjes in één keer! Hij ging van E3 naar M5.'

Ranisha: 'Ik had vandaag een kindje met leesfeest, die had zo hard haar best gedaan. Echt goed! Ik vroeg "Wat wil je halen?" en zij zei "M5". Toen zei ik "Goed, ik ga je dat leren". Maar ik leer ook van hen, hoor. We mogen hier soms zelf lesgeven. Ik gaf gisteren een les Engels en dan leer ik van de kinderen die vragen stellen.'

Jamal: 'Op vrijdag hebben we Socio-kring, dan praten we over wat goed ging.'

Saron, gaat het niet te snel? Wat vind jij fijn op school?

Saron: 'Ik kan het wel goed volgen. In de Taalklas hebben we op vrijdag ook Socio-kring en dan geven we ook complimentjes. Niet van "Wat heb je mooie kleren", maar bijvoorbeeld "Jij bent nog maar kort in Nederland en je kan al goed praten, dat vind ik knap".'

Queeny: 'Ik zei gisteren tegen een jongen dat ik zag dat hij zich probeerde aan te passen en dat hij echt heel aardig kan zijn.'

Jamal: 'De Socio-kring is om elkaar te helpen om je doelen te halen.'

Hebben jullie nog wensen voor de school?

(Daar moeten ze hard over nadenken.)

Queeny: 'Nee, ik ben gewoon écht blij hier.'

Ranisha: 'Ik ga deze school missen als ik naar de middelbare school ga.'

'Zonder veiligheid kom je niet tot leren'

Toen Albert van Wijk in januari 2017 op De Poolster aantrad als directeur, schrok hij van wat hij aantrof. Er waren dagelijks incidenten: gillende of schreeuwende kinderen, slaan en schoppen ('allemaal onmacht') en ouders die te pas en te onpas de lerarenkamer binnenstormden. 'Je had nooit rust. Het voelde onveilig, niet alleen voor de leerkrachten en voor mij, maar vooral ook voor de leerlingen. Het was geen klimaat om tot leren te komen. We hebben toen met het hele team gezegd: "Stop, dit kan zo niet langer".'

De eerste stap was het opstellen van afspraken en regels, van 'In de school lopen we rustig' tot 'Ruzies en problemen lossen we samen op'. De afspraken golden ook voor ouders. 'Vervolgens was het belangrijk om te handhaven. In het begin betekende dat ook: kinderen zonodig naar huis sturen en met de ouders in gesprek gaan. Een schreeuwende ouder komt er bij mij niet meer in.' Een tweede aandachtspunt was veiligheid in de werkomgeving. 'Veiligheid had ook te maken met: zit ik wel veilig als docent? Mensen zijn verantwoordelijk voor het werk dat ze doen. We hebben het hier elke dag over de kwaliteit. Op de unit zien leerkrachten elkaar aan het werk, dat maakt dat je elkaar ook feedback gaat geven. Je zit bij elkaar om de volgende dag voor te bereiden, dat is ook reflectietijd. Wil je dat dat werkt, dan moet iedereen zich veilig voelen. Daarom is een belangrijk uitgangspunt dat je ook fouten mag maken. 'Stralend falen', noemen we dat.'

Het is niet erg als er iets misgaat. Als daar open over gepraat wordt, kun je het schip snel bijsturen, als dat nodig is.'

Het werkt: de school is een prettige omgeving waar de leerlingen en het team zich veilig voelen. Dat blijkt onder meer uit de veiligheidsmonitoren: 100% van de leerlingen geeft aan zich veilig te voelen op school.

Waarin De Poolster goed is

1 Aansluiten bij de behoefte van leerlingen

De Poolster probeert met haar aanpak de intrinsieke motivatie bij de leerlingen zo veel mogelijk te stimuleren. Dat gebeurt onder meer door coöperatieve werkvormen, het zichtbaar bijhouden van vorderingen (middels een datamuur met een 'ik oefen en ik kan'-blad) en met coachende feedback gesprekjes, waarbij de leraren ook goed kijken naar aspecten als gedrag en leerhouding. Het effect is dat de leerlingen worden 'aangezet', ze zijn echt gemotiveerd om te leren.

2 Snelle sprongen

De school heeft in korte tijd een enorme vooruitgang geboekt. De afgelopen jaren ging de school van een situatie van onveiligheid (wat zijn weerslag had op de leerlingen) naar een situatie met gemotiveerde leerlingen en oplopende resultaten. Alle seinen gingen van rood naar groen. De school bereikte dat door te focussen op sociale veiligheid en kwaliteit.

3 Continu in ontwikkeling

De leerintentie bij het team blijft hoog en de school blijft zoeken naar nog andere en betere manieren om de leerlingen te bedienen. Er is veel ruimte voor reflectie en er wordt snel bijgestuurd als bijvoorbeeld een nieuwe werkvorm toch niet bevalt.

Tip voor collega's

Spreek een collectieve ambitie af

Chequita Kramer-Winter, IB'er en lid van het Gedeeld Leiderschapsteam: 'Als je overgaat naar een nieuwe vorm van onderwijs, is het belangrijk om de weerstand bespreekbaar te maken. Trek er tijd voor uit om mensen ernaartoe te laten leven.'

Albert van Wijk, schooldirecteur: 'Het helpt daarbij als kraakhelder is wat je gaat doen. Dat geeft duidelijkheid: er is geen weg terug. Dan kunnen leerkrachten zelf ontdekken

of ze het zien zitten en meegaan in het proces. Zo niet, dan bedenk je samen iets anders. Spreek een collectieve ambitie af.'

Greja Berentsen, groepsleerkracht onderbouw: 'Ga ook bij andere scholen kijken! Ik stond al veertig jaar voor kleutergroepen, dus toen het ging over een overstap naar units was ik niet zo snel overtuigd. We zijn toen bij andere scholen op bezoek gegaan en dat was fijn. Je ziet dan bijvoorbeeld hoe praktische dingen worden aangepakt. Hoe doe je het met de kring? Ga je met z'n allen naar buiten, of in groepjes? Uiteindelijk viel de overgang naar unitonderwijs mee. Het belangrijkste verschil is dat je niet meer alleen een groep hebt, het zijn nu echt *ónze* kinderen.'

Els Meerdink, teamcoördinator en leerkracht groep 6/7/8: 'Als andere scholen bij ons komen kijken, geven we ze mee: Kijk rond, stel vragen, maar probeer geen kopie van ons te zijn. Wees jezelf. Goeie dingen ontstaan organisch. Onze ontwikkeling staat ook niet stil. Wat ik belangrijk vind om mee te geven: Je bent als leerkracht vaak met veel dingen onbewust bekwaam. Als je je meer bewust bent van je bekwaamheid, kun je ook van daaruit verbeteringen door gaan voeren.'

LEERGERICHT WORDEN, LEERGERICHT BLIJVEN

Uit het informatieblok Realiseren Basiskwaliteit kun je opmaken dat het succes van conceptscholen, net zoals overigens bij alle andere scholen, dus voor een groot deel afhangt van de mate waarin zij de intrinsieke motivatie tot leren en ontwikkeling bij al hun leerlingen weten te mobiliseren en te stimuleren. En door dat grotere beroep dat de meeste conceptscholen doen op de autonomie van de leerlingen is het misschien nog meer van belang.

Op de leergerichtheid zijn veel factoren van invloed. We gaan hier nader in op een aantal van deze factoren, die in relatie tot conceptscholen juist van belang kunnen zijn.

- Een beroep doen op de aangeboren nieuwsgierigheid van kinderen werkt vooral bij die leerlingen die deze nieuwsgierigheid in hun ontwikkeling hebben weten vast te houden. Dit blijkt door allerlei oorzaken en omstandigheden zeker niet bij alle leerlingen meer het geval te zijn. Welke verschillen kun je wat dit betreft constateren binnen je leerlingenpopulatie?
- We zien dat conceptscholen vaker de nadruk leggen op een projectmatige en thematische benadering van het aanbod voor wereldoriëntatie, juist ook om die nieuwsgierigheid (weer) te stimuleren. Dit sluit dus goed aan bij het vorige punt van die aangeboren nieuwsgierigheid. Maar het speelt ook in op de behoefte aan autonomie als basisvoorwaarde voor leren en ontwikkeling. Zeker bij de snelle leerlingen stimuleert dit sterk hun onderzoekend leren.
- Maar wat is het effect van deze benadering bij tragere leerlingen? Hoe zorg je ervoor dat zij hun zone van naaste ontwikkeling in durven te gaan? Hoe zorg je ervoor dat bij hen de behoefte aan vertrouwen (de behoefte aan relatie via beschikbaarheid, voorspelbaarheid, structuur en veiligheid) en zelfvertrouwen (via de behoefte aan positieve competentiegevoelens) eerst voldoende is ingevuld om dat te durven? En hoe structureer je de projectmatige benadering voor leerlingen die uit zichzelf geen structuur weten aan te brengen en niet tot een passend aanpakgedrag kunnen komen in te open opdrachten?
- Bij het vorige informatieblok Realiseren Basiskwaliteit hebben we een voorbeeld gegeven van hoe verschillend de organisatie van grotere leerlingengroepen bij unitonderwijs kan uitwerken op de leergerichtheid van snellere, dan wel tragere leerlingen.
- Wat is het effect van deze grotere organisatievorm op leerlingen voor wie het belangrijk is dat de behoefte aan relatie voor hen (eerst) voldoende wordt ingevuld? Krijgen zij die aandacht die ze nodig hebben? Het is niet vanzelfsprekend dat zij daar zelf duidelijk naar zullen vragen. Ook teamleden geven wel aan dat bij unitonderwijs de band die zij met

leerlingen hebben of ervaren een andere kwaliteit heeft gekregen. Hoe zorg je ervoor dat die voor de verschillende leerlingen en leraren voldoende is ingevuld?

- Van belang is ook hoe de school het onderwijsaanbod voor de basisvaardigheden organiseert en inricht. Juist bij het aanleren van deze vaardigheden kunnen de snellere en tragere leerlingen sterk verschillen in onderwijs- en ondersteuningsbehoefte. De mate van sturing en structurering binnen de instructiemomenten en de openheid en het aantal vrijheidsgraden van de oefenmomenten (autonomie) kunnen hier verschillende effecten hebben op de snellere, dan wel tragere leerlingen.
- Omdat conceptscholen vaker een groot beroep doen op het zelfstandig bezig zijn van de leerlingen (zelf ontdekken en zelf verwerken van de stof), vaak ook opdat leraren aan andere leerlingen instructie kunnen geven, vraagt dit een grotere mate van zelfregie en zelfcontrole van leerlingen. Hoe je je als leerling gedraagt, blijkt van belang voor het leren van jezelf en dat van de ander. Storend gedrag van enkele leerlingen kan het leren van anderen belemmeren en op den duur problematisch worden. De meeste van de bezochte scholen spelen dan ook hier gericht op in met (onderdelen van) hun aanbod voor de sociale vaardigheden, zodat leerlingen leren leren en weten welk (leer)gedrag van hen wordt verwacht.

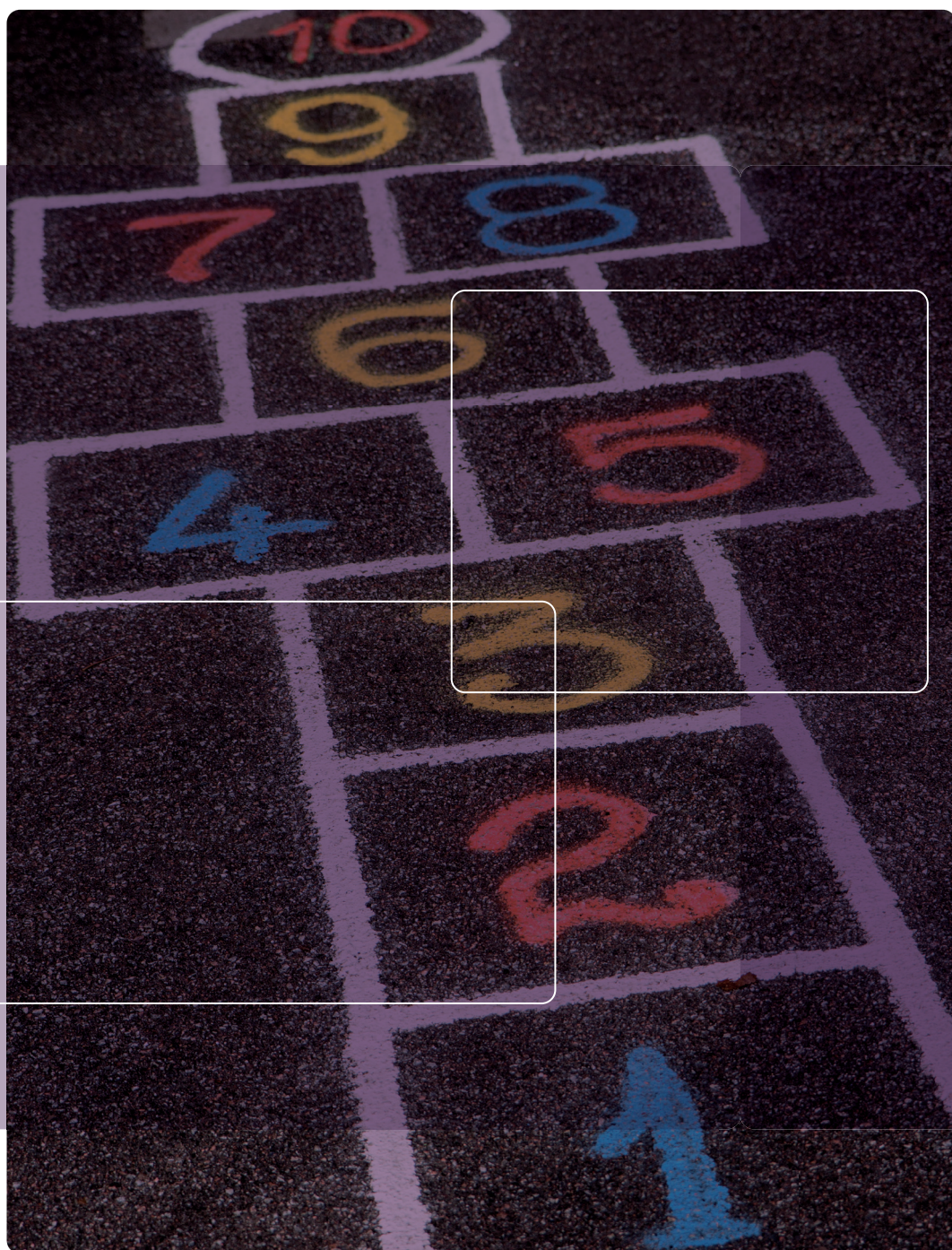
Op basis van hun eigen ervaringen en expertise kunnen teams van conceptscholen waarschijnlijk meer voorbeelden geven van hoe zij in weten te spelen op de leergerichtheid van hun leerlingen en deze weten stimuleren. Wij hebben bij de portretscholen hier enkele mooie voorbeelden van gezien. Je komt dat in de portretten tegen. Enkele van deze scholen hanteren hiervoor speciale methodieken of programma's. Dit maakt het effect minder afhankelijk van de aanpak of benadering van individuele teamleden binnen het concept. In de achtergrondinformatie²⁰ bij de portretten gaan we daar nader op in.

Leergericht worden en blijven is niet alleen van toepassing op de leerlingen. Het geldt evenzeer voor de teamleden op de bezochte conceptscholen. Je zult vaak in de portretten tegenkomen dat de omschakeling naar een ander concept het team duidelijk in beweging heeft gebracht. Teamleden komen zelf weer in ontwikkeling. Ze willen hun leerlingen optimaal stimuleren tot leren en zoeken daartoe naar leerinhouden, benaderingen en manieren die zo goed mogelijk aansluiten bij wat zij denken dat de verschillende groepen leerlingen binnen de units daarvoor nodig hebben. Directie en teamleden creëren met elkaar dan ook voorwaarden waarbinnen zij zelf in ontwikkeling kunnen komen en blijven om het onderwijs dat zij ambiëren te realiseren. De innovatie maakt eveneens hen zelf leergierig en ontwikkelingsgericht.

20 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

Daarbij is evenzeer van belang dat de basisvoorwaarden voor ontwikkeling voor de teamleden voldoende zijn ingevuld. En geheel in lijn met de leerlingen verschillen de teamleden soms sterk wat dit betreft. Dit kun je vooral goed merken bij teams die zich te snel geconfronteerd weten met een te grote mate van eigen verantwoordelijkheid en autonomie, terwijl zij de gevolgen van de innovatie nog niet voldoende kunnen overzien. Dan komen onderlinge relaties en competentiegevoelens bij een deel van de teamleden nogal eens onder druk te staan, wat remmend kan werken op de innovatie die eigenlijk iedereen wel ambieert. Hier hangt dus veel af van hoe directies en soms ook de besturen hier rekening mee weten te houden binnen hun innovatiebeleid en de aansturing, coaching en ondersteuning van hun team en van individuele teamleden. Een deel van de aandachtspunten die voor leerlingen van belang zijn, blijken dan evenzeer voor teamleden te gelden. Ook wat de aansturing van de innovatie en het vergroten van de ontwikkelingscapaciteit betreft kunnen scholen een beroep doen op de ervaringen van andere scholen via methodieken en programma's die effectvol zijn gebleken. Bij enkele portretten vind je hiervan een specifiek voorbeeld. Op die manier leren scholen van elkaar. Hier zinspeelde de inspectie op bij de aandacht die zij aan conceptscholen besteedde bij de staat van het onderwijs 2017/2018 (april 2019).

Binnen conceptscholen zien we dus dat leraren de leergerichtheid van hun leerlingen willen optimaliseren. Daarbij willen ze meestal ook dat de leerlingen van elkaar leren en scheppen zij daar juist voorwaarden voor. Anderzijds maken de verschillende onderwijs- en ondersteuningsvragen van hun leerlingen de leraren zelf (weer en) meer leer- en ontwikkelingsgericht. En dan zie je dat ook directies het belangrijk vinden dat de teamleden samen en van elkaar leren. En de besturen willen dit zo goed mogelijk faciliteren en het innovatieproces ondersteunen en bewaken. En tot slot kunnen conceptscholen de ervaringen van andere scholen benutten binnen hun eigen innovatie. De portretten van de conceptscholen laten een aantal voorbeelden zien van de manieren waarop deze actoren op de verschillende niveaus elkaar stimuleren tot leren.

Openbare basisschool De Schatkaart in Delft

De school die open bleef

Het had weinig gescheeld of De Schatkaart in Delft was per 1 augustus 2018 gesloten. Een mooi concept en goede resultaten zorgden dat de school tóch open bleef - en inmiddels floreert.

●

‘Daar moet iets misgegaan zijn’, dacht René van Engelen, toen hij in 2018 onderzoek deed naar De Schatkaart in Delft, waar hij wilde solliciteren op de post van interim-directeur. Hij zag een mooi concept, gebaseerd op wetenschappelijke inzichten over bioritme. Hij zag een school in een nieuwbouwwijk, waar je toch zou verwachten dat er voldoende kinderen in de schoolgaande leeftijd zouden zijn. Hij zag vooral de resultaten: louter A’s, zowel voor rekenen en wiskunde als voor begrijpend lezen, spelling en technisch lezen. ‘Sociaal emotioneel, betrokkenheid, welzijn, allemaal tegen de honderd procent!’

Toch werd er een interim-directeur uitdrukkelijk gevraagd als procesbegeleider, om het sluiten van de school in goede banen te leiden. ‘Die school moet toch open kunnen blijven?’ dacht Van Engelen.

Hij was niet de enige. Na het bericht dat de school dicht zou gaan, waren ouders in het geweer gekomen. Een van de leerlingen had een brief geschreven naar Premier Rutte (die helaas niet kon helpen, omdat ‘scholen en besturen zelf bepalen of ze sluiten’) en politieke partijen hadden het openhouden van De Schatkaart zelfs opgenomen in hun verkiezingsprogramma. De aanstaande sluiting stuitte alom tot protest en onbegrip. De school had notabene net het predicaat Excellent gekregen!

Maar vanuit het bestuur gedacht was sluiting op dat moment geen héél onlogische keuze. Opgericht in 2009/2011 was De Schatkaart gestart met een nieuw concept: bioritme. De sociale huurwoningen waren in die tijd net gebouwd, het schoolgebouw stond er ook, maar vervolgens kwam door de economische crisis in 2013 de nieuwbouw in de Harnaschpolder stil te liggen en werden de geplande koopwoningen niet opgeleverd. Het aantal leerlingen stagneerde en kwam een aantal jaren niet uit boven de vijftig. Kun je zo’n school rendabel houden? Er was al een paar ton verlies gedraaid.

Bovendien: een deel van de bestaande leerlingen had moeite met het concept, dat behalve op een ‘natuurlijke’ dagindeling óók gestoeld is op instructie-op-niveau in kleine groepen en met veel zelfwerkzaamheid. Daarnaast was De Schatkaart, vanwege de sociale onrust in de wijk, voor leerlingen en ouders van buiten de Harnaschpolder niet direct een logische keuze (hoewel ze het concept wellicht wel aantrekkelijk zouden vinden).

Was het tij te keren? Ja. Er kwam een jaar uitstel. Van Engelen trad aan als interim-directeur, met als eerste taak: rust brengen en duidelijkheid scheppen. Na overleg met het bestuur betekende ‘Het proces begeleiden’, niet meer ‘We gaan de school sluiten’ maar ‘De Schatkaart blijft open’. Er was veel te doen en er moesten harde keuzes gemaakt worden, maar het lukte. Dat de economische wind draaide, hielp ook. De woningbouw trok aan. Ook (expat)kinderen van buiten de wijk, voor wie het concept vaak goed lijkt te werken, weten de school inmiddels te vinden. Het leerlingenaantal ligt nu ruim boven de honderd en de resultaten zijn nog steeds positief: de leerlingen die uitstromen halen nog steeds A’s. René van Engelen heeft het stokje inmiddels overgedragen aan zijn opvolger. Sluiten? Daarover heeft niemand het meer. De school groeit als kool.

Een aangepast dagritme

De Schatkaart is een groeiende school in Delft met een uniek concept: de dagindeling is aangepast aan het bioritme van het kind. Dat zorgt dat de leerlingen, met meer dan twintig verschillende nationaliteiten, zich optimaal kunnen ontwikkelen in een rustige en uitdagende leeromgeving. Kinderen leren het beste door ervaren, doen, ontdekken op eigen niveau, met elkaar, reflecterend en met verantwoordelijkheid. In de woorden van de Chinese wijsgeer Confucius: 'Vertel het me en ik zal het vergeten. Laat het me zien en ik zal het onthouden. Laat het me ervaren en ik zal het me eigen maken!'

Het concept van De Schatkaart

Bioritme

Het onderwijsprogramma houdt rekening met de werking van de hersenen van kinderen en het daarbij horende leer- en werkritme. De schooldagen zijn als volgt opgebouwd:

- + **Route.** Tijdens dit blok kiezen de kinderen zelf waar ze aan willen werken, binnen de vakgebieden (technisch) lezen, spellen, schrijven, rekenen, Engels en verkeer. Ze werken zelfstandig, de leerkracht observeert en begeleidt waar nodig. Dit blok is bedoeld als een warmloophase, zodat de kinderen rustig wennen aan de schoolse setting en leergericht worden.
- + **Leren en Presteren (Leren 1).** In de ochtenduren werken de leerlingen aan kennis en het ontwikkelen van basisvaardigheden. Het echte leerwerk dus. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt namelijk dat in de ochtend het kortetermijngeheugen van kinderen het beste functioneert, wat helpt bij het opnemen van nieuwe informatie. De instructies zijn kort, de leerlingen werken veel zelfstandig.
- + **Lunchpauze.** Omdat de school het belangrijk vindt dat de kinderen tussendoor kunnen lunchen en bewegen, is er een lange lunchpauze, van 12.15 tot 13.30 uur. Kinderen kunnen hun energie kwijt door te rennen en (buiten) te spelen (bij de tussenschoolse opvang letten ze daar extra op), zodat ze zich daarna weer kunnen concentreren.
- + **Ontdekken en leren (Leren 2).** Van 13.30 tot 15.30 uur draait het in de lessen om de toepassing van kennis. Dit doet een beroep op het lange termijn geheugen: nieuwe kennis wordt ingebed in wat het kind al weet. Onder 'Leren 2' vallen aardrijkskunde, natuur en geschiedenis, maar ook drama en beeldende vorming. Hiervoor maakt de school onder meer gebruik van de integrale leeromgeving Leskracht.

Zelfwerkzaam en leren leren

Op De Schatkaart zit de onderbouw (groep 0/1/2) is één unit, daarna zijn er combinaties van groep 3/4, groep 4/5, groep 5/6 en groep 7/8. De leerlingen leren al vanaf groep 1 zelf plannen met een werkschema en ze volgen een individuele leerlijn.

In de middag werken de leerlingen met de materialen van Leskracht²¹: Kleuterstof, de Regenboog Wereldbox (middenbouw) en de Spectrumbox (bovenbouw). De hele school werkt aan dezelfde thema's, waarbij in een cyclus van twee of drie jaar alle kerndoelen aan bod komen. Leskracht is gericht op onderzoekend leren en 21e-eeuwse vaardigheden. Het doel van de methode is om leerlingen echt eigenaar te laten zijn van hun leerproces. De leerkracht treedt daarbij op als coach.

Een voorbeeld: In de bovenbouw (Spectrumbox) kiezen de leerlingen eerst met een klein groepje een onderwerp. Samen maken ze een mindmap en formuleren ze een onderzoeksvraag. Ze verzamelen informatie, verwerken die en presenteren dan aan de groep. Leerlingen zijn dus steeds actief aan het onderzoeken. Ze werken veel samen en kunnen daarbij experimenteren met verschillende rollen (ze gebruiken daarbij rollenkaarten, bijvoorbeeld 'Vrager', 'Schrijver', 'Regisseur', 'Wegwijzer' en 'Presentator'). Zo kunnen ze ontdekken welke rol bij hen past en ook welke leerstijl voor hen het beste werkt.

Engels

De leerlingen van De Schatkaart krijgen al vanaf groep 1 Engelse les. Buiten die taallessen wordt in alle groepen het Engels ook regelmatig gebruikt, zowel in de lessen (bijvoorbeeld bij rekenen: tellen in het Engels) of buiten de lessen (Engelse liedjes). Dit maakt de school ook aantrekkelijk voor expatkinderen. Er is bewust gekozen om hier geen certificaat voor aan te vragen (interim-directeur Van Engelen: 'Dat is leuk voor de buitenwacht, maar het beperkt je ook in je bewegingsvrijheid').

Ouders

De school betreft ouders actief bij de ontwikkeling van hun kind en ervaart ouders als educatief- en onderwijspartner. In de onderbouw mogen ouders bijvoorbeeld tot 9 uur meedoen met de Route; de leerkracht legt dan aan ouder en kind samen de werkjes uit en evalueert het werkje met het kind, in bijzijn van de ouder. Zo krijgen ouders ook inzicht in de ontwikkeling van hun kind. In de midden- en bovenbouw zijn ouders ook welkom, maar iets korter, van 8.30 tot 8.45 uur.

Ouders en school zijn in de visie van De Schatkaart gezamenlijk verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het kind. De leraren maken steeds meer gebruik van de ervaringsdeskundigheid van de ouders en benutten hun informatie over hun kind.

Het team

Het team van De Schatkaart bestaat uit 17 medewerkers. In de unit met groepen 0/1/2 staan twee of drie leerkrachten, daarna is er steeds een leerkracht per combinatiegroep. Een van de leerkrachten werkt fulltime, bij de rest gaat het om duobanen. Er is een aparte

21 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

gymleerkracht. Verder is er een fulltime integraal schoolleider, een IB'er (1,5 dag per week), een administratief medewerker (1 dag per week) en een medewerker voor plusgroepen, coaching en ondersteuning (1 dag per week). Voor ondersteuning en TSO is een leerkracht beschikbaar op alle dagen behalve woensdag.

De Tussenschoolse Opvang regelt De Schatkaart zelf. Een van de leerkrachten coördineert de TSO en de uitvoering gebeurt door gediplomeerde Pedagogisch Medewerkers die bewust gekozen hebben voor het Schatkaartconcept.

De klassen zijn nooit groter dan 28 leerlingen en de groepsgrootte wordt afgestemd op het ontwikkelniveau van de leerkracht (startend/basisbekwaam of vakbekwaam).

De leerlingen

Tussen 2012 en 2016 schommelde het leerlingaantal tussen 50 en 60; in 2017 maakte de school een sprong naar 76 leerlingen. In het schooljaar 2019-2020 groeide de school naar 105 leerlingen, inmiddels (2020) telt de school bijna 120 leerlingen van twintig nationaliteiten, waaronder tweede generatie migrantenkinderen, kinderen van arbeidsmigranten en expatkinderen.

Het percentage leerlingen van buiten de wijk is de laatste jaren geleidelijk aan gegroeid. In 2015 ging het om krap 17% van de leerlingen, inmiddels komt ongeveer een kwart van de leerlingen uit onder meer Rijswijk, Den Haag en Den Hoorn.

Het aantal leerlingen met ouders met een lage opleiding nam af van 43,3% (2012) naar 14,9% (2019). De school trekt de laatste jaren meer 'hoogbegaafde' kinderen aan (een term die de school zelf niet gebruikt; het team werkt vanuit de visie die geformuleerd werd door Renzulli en Mönks, waarbij hoogbegaafdheid een combinatie is van hoge intellectuele capaciteiten, creativiteit en motivatie).

De Schatkaart gebruikt de IEP Eindtoets. De school zou een score van minimaal 78 moeten halen, in 2019 was de gemiddelde score 81.

Betrokkenheid en welbevinden meet de school met Zien! De gemiddelde resultaten in de bovenbouw voor betrokkenheid en welbevinden stegen de afgelopen jaren van respectievelijk 82 en 74% (2013) naar 96% en 99% (2019).

Bestuur

De Schatkaart valt onder het bestuur van Librijn openbaar onderwijs. Onder Librijn vallen zestien basisscholen voor primair onderwijs in Delft en Rijswijk. Het schoolaanbod is bijzonder gevarieerd, zo zijn er een Montessori-, Dalton- en Freinetschool, maar ook scholen met tweetalig onderwijs en het International Primary Curriculum (IPC). De Schatkaart past daar, met een concept gebaseerd op bioritme, prima bij.

Directeur/bestuurder Caroline Versprille: 'In 2004 zijn twee stichtingen uit Delft en Rijswijk samengevoegd en werden besturen verzelfstandigd. Op dat moment waren er al conceptscholen. De diversiteit is dus niet ingegeven vanuit het bestuur, maar we hebben er wel bewust voor gekozen om die verscheidenheid te bewaren en er met elkaar trots op

te zijn. Bovendien is het prettig dat we, als een leerling in een concept niet op zijn of haar plek is, in overleg altijd wel een plek vinden op een school waar het wél klikt'.

Voor alle scholen binnen Librijn geldt dat ze kinderen 'leren om te leren', door middel van activerend en uitdagend onderwijs. De missie van Librijn in eigen woorden: 'Stimulerend onderwijs!'

Gebouw, inrichting, lestijden

De Schatkaart is gevestigd in Het Kristal, een verzamelgebouw dat in mei 2011 werd opgeleverd. Het Kristal huisvest behalve De Schatkaart ook een vestiging van de katholieke Gabrielschool (180 leerlingen, 7 jaargroepen), een vestiging van kinderopvangorganisatie Smallsteps (voor-, tussen- en naschoolse opvang) en een peuterspeelzaal. De gymzaal wordt niet alleen gebruikt door de scholen, maar ook verhuurd door het sportbedrijf van de gemeente Delft.

Het Kristal is zo ingedeeld dat het aan te passen is aan veranderende wensen en eisen. Wanneer de verhouding in leerlingaantallen tussen De Schatkaart of de Gabrielschool verandert, kunnen lokalen omgezet worden van de ene naar de andere school. De schoolruimten zijn per school te herkennen aan verschillende huisstijlen (gekleurde blokjes voor De Schatkaart, gekleurde puzzelstukken voor de Gabrielschool).

De schooltijden van De Schatkaart zijn op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag van 8.45 uur tot 12.15 uur en van 13.30 uur tot 15.30 uur; op woensdag van 8.45 uur tot 12.15 uur. 's Morgens van 8.30 uur tot 8.45 uur is er een inloop.

Selectie aan de poort

'Als conceptschool ben je niet voor iedereen de juiste plek. Daar moet je eerlijk in zijn'

René van Engelen is naast schoolleider ook auteur van onderwijsboeken als 'Grip op de groep' en 'De Jongenscode'. Wat wil hij meegeven aan scholen die met een concept willen gaan werken? 'Wat mij vooral opviel toen ik hier kwam, en wat ik meteen heb veranderd, is dat alle kinderen werden aangenomen, ook kinderen waarvoor deze school niet een passende plek zou zijn. Dat idee van 'we moeten alles aannemen' snap ik wel, zeker als je weinig leerlingen hebt, maar het is de verkeerde insteek. Je moet gewoon kunnen zeggen 'Jongens, we kunnen niet alles behappen, kunnen niet alles aannemen'. Je moet selectief kunnen zijn.'

Welke kinderen passen dan bijvoorbeeld niet in het concept van De Schatkaart?

'Als je hier op school rondkijkt, zie je dat de kinderen korte instructies krijgen, in kleine groepjes. Dat betekent dat de andere kinderen op dat moment zelfstandig aan het werk zijn. Die moeten dus al zelfredzaam zijn en een growth mindset²² hebben. Dat trainen we hier van jongs af aan. Je kunt het hier niet hebben dat leerlingen met een gedragsprobleem de tent zitten af te breken, als de leerkracht bezig is met een instructie. Maar een leerling moet dat dus wel kunnen leren. Toen ik hier kwam, waren er te veel leerlingen die er niet in pasten. We hebben daar met het team heel nadrukkelijk over nagedacht.'

Hoe heb je dat opgelost met kinderen die al op school zaten?

'We hebben van acht kinderen afscheid genomen, op de 75 die we op dat moment hadden. Dat is veel, dat is meer dan tien procent. Dat is een proces. Op een gegeven moment, gedurende een jaar, denk je: 'Dit kind past hier niet'. We zijn daarop met de ouders in gesprek gegaan. Van die acht leerlingen waren er twee die naar het speciaal onderwijs moesten, die moesten dus naar een school buiten deze gemeente. Dat zijn geen fijne gesprekken met ouders, ik snap best dat dat lastig voor ze is. Uiteindelijk hebben we goede oplossingen gevonden, dankzij een geweldige IB'er en een geweldig team. Die kinderen zijn gelukkiger geworden op een andere plek, dat monitoren we.'

Als het concept van De Schatkaart nog verder is ontwikkeld, zou je die kinderen dan wel kunnen bedienen?

'Nee. Dit zijn echt kinderen met een andere onderwijsbehoefte dan waar wij aan kunnen voldoen. Ik vind het knap dat er scholen zijn die met zulke leerlingen wel goede resultaten bereiken, maar ik sta er anders in. Ik denk dat we veel meer moeten nadenken over wat passend onderwijs moet inhouden. Volgens mij is dat namelijk dat je een passende plek moet hebben met elkaar, ergens in het onderwijs, voor ieder kind. Je bent met elkaar inclusief. Als ouders aanbellen bij jouw school, is het natuurlijk wel jouw verantwoordelijkheid om voor hun kind een plek te vinden. Als jouw school die leerling niet kan opvangen, ga jij samen met die ouders kijken wat dan wél een passende plek is voor hun kind.'

Zijn er ook kinderen voor wie jullie concept juist wél past?

'We bleken wel heel passend te zijn voor kinderen die een gedifferentieerd aanbod naar boven toe nodig hebben. We hebben dus ook extra kinderen aangenomen die met dat soort problematiek op andere scholen vastliepen. Kinderen van expats zijn we hier ook ruimer gaan aannemen. Voor hen is het aantrekkelijk dat we hier Engels hebben van groep 1 tot en met 8.'

22 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

Wat raad je scholen aan, die willen overstappen naar een nieuw concept waarin misschien niet alle leerlingen passen?

‘Zorg om te beginnen voor goeie informatie naar buiten. Het is bijvoorbeeld echt van belang om een goede website in te richten. Onze website loopt nu heel goed en dat zorgt voor een selectie aan de voorkant, want sommige ouders haken meteen af als ze het woord ‘combi-groepen’ horen. Dat is prima, want dat is ook juist ons concept, dat we niet zo aan het jaarklassensysteem hangen.

Selectie aan de poort begint trouwens ook bij het binnenhalen van de juiste mensen. Je moet op alle niveaus kijken: wie past hier, wie zit hier goed? Het besef is echt belangrijk dat je niet alles en iedereen kunt aannemen. Als conceptschool ben je niet voor iedereen een gepaste plek, maar voor bepaalde mensen ben je juist wél de beste plek. Daar moet je duidelijk en eerlijk over zijn.’

Waarin De Schatkaart goed is

1 Matching aan de poort

Niet elke leerling gedijt in elk concept. De Schatkaart kijkt goed voor welke kinderen een andere plek beter is, en helpt hen ook om daar te komen. Ook via de website wordt duidelijk gecommuniceerd waar de school voor staat.

Wat voor leerlingen geldt, geldt ook voor de leerkrachten. Zij moeten zich ook binnen het concept thuis voelen.

2 Doorgaande lijn gedurende de schooldag

De Schatkaart is een brede school en deelt een gebouw met de voor- en naschoolse opvang en met de overblijf. Daarvoor zijn mensen aangetrokken die ervoor kiezen om volgens het bioritme-concept te werken. Tussen de middag wordt niet alleen gegeten, maar ook veel bewogen, zodat kinderen hun energie kwijt kunnen en zich 's middags weer kunnen concentreren. Zo is er één pedagogisch-didactisch klimaat gedurende de hele dag.

3 Focus op leren leren

Dit geldt niet alleen voor de leerlingen, maar ook voor de leerkrachten en de school als geheel. Er wordt uitgegaan van de 'growth mindset'²³ als basis om het leren te stimuleren. De gebruikte lesmethode voor zaakvakken sluit daarbij aan en laat kinderen experimenteren met verschillende rollen en leerstijlen.

23 Zie Achtergrondinformatie innovaties portretscholen.

Tip voor collega's

Onderzoek, samen met de ouders, of het concept bij hun kind past

René van Engelen: 'Neem de tijd voor eerlijke, open gesprekken met ouders van nieuwe leerlingen, om samen te onderzoeken of het concept bij hun kind past. Zorg voor een heldere website die goed duidelijk maakt wat je concept inhoudt. Dit zorgt voor selectie 'aan de poort'. Niet alle kinderen zijn op hun plek binnen elk schoolconcept, zeker niet als er veel zelfredzaamheid van de leerlingen wordt verwacht. Zoek dan samen naar een plek op een school waar het kind wél op zijn of haar plek is.'

De basis: een goed school- en leerklimaat

Kinderen ontwikkelen zich het best in een veilig omgeving en een fijne sfeer op school is dan ook de basis van het onderwijs. Maar een goed school- en leerklimaat ontstaat niet vanzelf. Hoe zorg je dat de school een omgeving is waar kinderen zich prettig en veilig voelen, waar ze zich goed (sociaal) kunnen ontwikkelen en waar ze graag willen leren? En hoe borg je dat het zo blijft?

Op De Schatkaart gebeurt dat als volgt:

- In alle groepen wordt gewerkt volgens de principes van coöperatief leren. Leerkrachten zetten daarvoor verschillende werkvormen in. Al het onderwijzend personeel is hier ook in geschoold, door middel van aanvullende trainingen.
- Er is structureel aandacht voor sociale competenties. De school heeft hiervoor drie basisregels geformuleerd, samengevat onder de afkorting NAR (Netjes, Aardig en Rustig).

Netjes:

Wij komen afspraken na. Wij zorgen goed voor spullen van anderen en van onszelf.

Aardig:

Voor groot en klein zullen we aardig zijn (onderbouw). We behandelen elkaar zoals we ook zelf behandeld willen worden (midden- en bovenbouw).

Rustig:

We zorgen ervoor dat iedereen ongestoord kan werken. In de school zijn wij rustig; we lopen en praten rustig.

- De eerste week van het schooljaar starten alle groepen met een 'ontdekken en leren'-project over regels. In deze periode bespreken de leerlingen en leerkrachten met elkaar wat zij onder **NAR** verstaan. De kinderen maken samen met de leerkracht hun eigen positieve groepsregels en zetten daar hun handtekeningen onder. (Dit groepscontractje vervangt het anti-pestprotocol, maar het doel is hetzelfde.)

-
- De Schatkaart werkt met **Natuurlijk sociaal!**, een aanpak voor het verwerven van sociale vaardigheden. Er zijn activiteiten voor de groepen 1 tot en met 4 en voor groepen 5 tot en met 8. Leerkrachten kunnen de lessen aanpassen aan wat hun groep op dat moment nodig heeft.
 - Acht keer per jaar krijgt **één sociale vaardigheid extra aandacht**. Dat gebeurt door de hele school, in alle groepen en ook in de nieuwsbrief voor ouders.
 - Tijdens het middagprogramma 'Ontdekken en leren' werken de leerlingen met de integrale leeromgeving **Leskracht**. Bij de werkvormen uit Leskracht is er veel aandacht voor omgangsvormen, talentenontwikkeling en eigenaarschap. Kinderen leren open te staan voor ideeën van anderen. Het samenwerken daagt de leerlingen uit om initiatief te nemen, elkaar te helpen en problemen samen op te lossen.
 - De sfeer op school en in de klas komt ook aan bod tijdens **individuele gesprekken tussen kinderen en hun leerkracht**. Alle leerkrachten zijn geschoold in het voeren van gesprekken met kinderen.
 - De Schatkaart gebruikt het registratiesysteem van **Zien!** om de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen in kaart te brengen. Het team stemt het pedagogisch handelen hierop af.
-

CHECKLIST BASISKWALITEIT

Scholen kunnen zelf nagaan in hoeverre zij met de organisatie en invulling van hun onderwijsconcept in voldoende mate de basiseisen voor de kwaliteit van het onderwijs weten te realiseren. Deze checklist biedt daarvoor een aantal aandachtsvelden. We hebben ze gerelateerd aan het meest recente versie van het waarderingskader van de inspectie²⁴.

Daarbij kunnen de scholen inzoomen op de uitwerking van hun concept op leerlingen met een snellere, dan wel tragere ontwikkeling. Bij de invulling van de aandachtsvelden hebben we het perspectief van de tragere leerlingen genomen, omdat zij het meest aangewezen zijn op een voor hen passende onderwijssetting²⁵. Daarmee omvat deze checklist de voor deze leerlingen belangrijkste elementen van in ieder geval de kernstandaarden OP2, OP3 en OR1 van het waarderingskader van de inspectie. Daarnaast bevat het elementen van de standaarden OP1, SK2, OR2 en KA1. Het dekt echter niet het volledige waarderingskader.

● KENMERKEN LEERLINGENPOPULATIE - (KA1 Kwaliteitszorg)

- Hoe is de leerlingenpopulatie samengesteld?
- Wat valt op in de verhouding tussen snellere en tragere leerlingen?

Een deel van de startende conceptscholen trekt een groot percentages meer begaafde leerlingen aan of kinderen van hoger opgeleide ouders. Behalve dat het leren hen vaak gemakkelijker afgaat, is zelfregie bij een deel van hen meer vanzelfsprekend. Het percentage tragere leerlingen is bij deze scholen als gevolg dan lager.

Bij een deel van de overstappende scholen is de concurrentiepositie een belangrijke drijfveer. Bij deze scholen is soms al sprake van een meer heterogene leerlingenpopulatie waarin het percentage tragere leerlingen juist groter kan zijn.

● GENERALISERING VAN HET CONCEPT - (KA1 Kwaliteitszorg)

- In hoeverre gaat de school ervan uit dat hun concept (juist) effectief is voor elke leerling?

Allerlei innovaties kunnen voor bepaalde leerlingen werken, maar dat hoeft helemaal niet het geval te zijn voor alle leerlingen binnen een school. Juist de generalisering dat (alle) leerlingen door het concept dat de school hanteert beter tot leren en inzicht komen en zich dus beter ontwikkelen, kan een valkuil zijn.

24 Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op de voorschoolse educatie en het primair onderwijs. Geldig per 1 augustus 2020

25 Zie ook Realiseren basiskwaliteit

- **BASISVAARDIGHEDEN VERSUS WERELDORIËNTATIE - (OP1 Aanbod)**

- Hoe ligt de balans binnen de school tussen het onderwijsaanbod dat zich richt op het aanleren van de basisvaardigheden en het aanbod voor wereldoriëntatie, inclusief de persoonsontwikkeling?
- En hoeveel belang hechten de teamleden aan het aanleren van de basale vaardigheden? Tragere leerlingen hebben meer sturing, ondersteuning en oefentijd nodig voor het aanleren van de basisvaardigheden, dan snellere leerlingen.

- **PLANMATIGE AFSTEMMING - (OP2 Zicht op ontwikkeling)**

- In hoeverre speelt de school in haar curriculum en schoolorganisatie gericht in op de verschillen in kenmerken van groepen leerlingen binnen de populatie?,
- En heeft de school dat in haar beleidsstukken uitgewerkt?
- In hoeverre analyseren de teamleden de onderwijs- en ondersteuningsvragen van de leerlingen?

Alleen de analyse van het beheersingsniveau is voor tragere leerlingen niet voldoende. Dan is van belang dat leraren nagaan op welke manier deze leerlingen het beste tot leren kunnen komen en hoe zij daarop in kunnen spelen. Een cruciaal element binnen standaard OP2. Analyse van de kenmerken van de leerlingenpopulatie maar dan op groeps- of unitniveau.
- Voor tragere leerlingen is van belang dat teamleden inspelen op hun manier van informatieverwerving en informatieverwerking en hun ondersteuningsbehoefte daarbij, bijvoorbeeld
 - > de grotere behoefte aan structurering van de informatie
 - > een gebrek aan effectief aanpakgedrag
 - > het moeilijker zelf denkstappen kunnen maken
 - > het moeilijker tot inzicht komen
 - > geringe zelfregie
 - > kortere spanningsboog.

- **EFFECTIVITEIT INSTRUCTIEMOMENTEN - (OP3 Didactisch handelen)**

- **SAMENSTELLING INSTRUCTIEGROEPEN**

Van belang is de mate van heterogeniteit binnen instructiegroepen. Unitonderwijs bijvoorbeeld deelt instructiegroepen vaak vooral in op niveau. Voordeel is dat je leerlingen van verschillende leerjaren bij elkaar kunt zetten. De tragere leerlingen hebben hier eerder nadeel van wanneer leraren bij de instructie geen rekening houden met hun manier van leren, en daar ook niet op inspelen.
- **HOEVEELHEID INSTRUCTIE**

Wat is het effect van de gekozen organisatievorm op de hoeveelheid instructie voor de tragere leerlingen?

Binnen bijvoorbeeld unitonderwijs is er soms minder instructie in een week dan bij andere organisatievormen. Zeker als ze de instructiegroepen klein willen houden (voor een grotere

effectiviteit). Netto krijgen leerlingen dan soms duidelijk minder minuten instructie dan bij meer reguliere onderwijsvormen.

Een ander punt is dat bij bepaalde concepten leerlingen een mate van vrije keuze hebben om instructie te volgen.

- **DUUR INSTRUCTIE**

We zien nogal eens een opeenvolging van korte instructiemomenten op deze scholen. Instructie van niet langer dan 20 minuten. Tragere leerlingen hebben hier lang niet altijd genoeg profijt van. Zij komen immers trager tot inzicht.

- **INTENTIONALITEIT VAN DE INSTRUCTIEMOMENTEN**

Is de lesactiviteit van tevoren goed doordacht?

Weet de leraar waar zij met haar instructie naar toe werkt, wat ze hen dit keer wil leren?

- **MATE VAN GEPLANDE AFSTEMMING**

Merk je bij observaties 'is de behoefte aan afstemming binnen de instructie van tevoren ingeschat, of gebeurt dit vooral reactief?'

- **MENTALE ACTIVITEIT**

Mobiliseert de instructie voldoende de mentale activiteit van de tragere leerlingen?

- **HARDOP VERWOORDEN, MODELEN**

Bijna niets is zo effectvol voor tragere leerlingen als dit. Hoewel, er volgen er nog een paar.

- **INSTRUCTIE VIA BEVRAGEN**

Probeert de juf (nieuwe) inzichten vooral via bevragen uit de leerlingen te krijgen?

Voor de zwakkere leerlingen creëert dit gemakkelijk chaos in het hoofd. Ze weten niet waar de juf op doelt en zijn dan snel de draad kwijt. Voor hen werkt het vaak beter wanneer je zelf het inzicht aanbiedt, goed neerzet en verduidelijkt en hen er mee laat oefenen.

- **BEGELEID INOEFENEN**

Begeleid inoefenen heeft dan bij deze leerlingen de voorkeur.

- **VOOR – DOOR – KOOR**

Deze manier van begeleid inoefenen wordt wel gebruikt bij bijvoorbeeld technisch lezen.

Dit lijkt op papier een effectieve manier. Maar als de juf het VOOR te snel doet of voor een te lang gedeelte tekst aaneen kiest, dan zijn tragere leerlingen snel afgehaakt. Zij zullen de volgende keren bij technisch lezen direct een afwachtende houding aannemen en pas reageren wanneer hun naam genoemd wordt, of de buurvrouw aan de beurt is. Niet effectief dus. Netto oefenen leerlingen bij deze methodiek lang niet altijd wat met andere manieren wel mogelijk is.

- **SAMENVATTEN**

Vat de leraar steeds de inbreng van leerlingen samen?

Dit kun je zien als het slim hardop verwoorden van de inbreng van leerlingen.

Nog meer impact heeft het wanneer de juf expliciet samenvat wat ze hen dit keer wil

leren. Vooral van een samenvatting aan het einde van de instructie bij de overgang naar de

verwerking in opdrachten hebben tragere leerlingen veel profijt. Regelmatig samenvatten is een van de meest effectieve elementen binnen de instructie.

- FEEDBACK

Met gerichte feedback kunnen leraren de competentiegevoelens van tragere leerlingen positief beïnvloeden. Hier zou je dan als school teambreed aandacht aan kunnen/moeten besteden.

● **KWALITEIT PEDAGOGISCHE INTERACTIE - (SK2 Pedagogisch klimaat)**

In hoeverre passen de leraren de kwaliteit van hun pedagogische interactie aan aan wat tragere leerlingen van hen nodig hebben?

- RELATIE

Voor tragere leerlingen is het belangrijk dat ze de situatie en anderen kunnen vertrouwen. Tragere leerlingen hebben dan ook vaak meer behoefte aan bevestiging vanuit een sterker gevoelde relatie met de juf (of andere volwassene) om tot leren te willen of te durven komen. Binnen het werken met units geven leraren nogal eens aan dat door de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een grotere groep leerlingen de relatie met zelfs hun stamgroepleerlingen minder diepgaand is dan voorheen in een leerstofjaarklassensysteem. Zelfs bij een eigen stamgroep binnen het Jenaplanonderwijs is er meer sprake van 'eigen' leerlingen. Dit heeft effect op de relatie van de leerlingen. Van belang is dus hoe een organisatievorm uitwerkt op de behoefte aan gevoelde beschikbaarheid en aandacht van leraren voor tragere leerlingen.

- COMPETENTIE

Op wat voor manier speel je het beste bij deze leerlingen in op hun (in)competentiegevoelens?

Hoe bezorg je hen voldoende succeservaringen?

Zijn de opdrachten voldoende passend bij hun niveau en hun manier van informatieverwerking en informatieverwerking?

Pas bij voldoende positieve competentiegevoelens gaan deze leerlingen immers (uit zichzelf) hun zone van naaste ontwikkeling in.

- AUTONOMIE

In hoeverre spelen leraren gericht in op de mate van ontwikkeling van eigen verantwoordelijkheid en zelfregie van leerlingen?

Zijn de opdrachten voldoende passend bij de zone van naaste ontwikkeling van de leerlingen?

Hierin verschillen leerlingen dus vaak aanmerkelijk. Dit heeft veel impact op het leer- en werkklimaat bij verschillende meer open organisatievormen bij conceptscholen met grotere vrijheidsgraden.

- **EFFECTIEF GEBRUIK TIJD VOOR ZELFWERKZAAMHEID - (OP3 Didactisch handelen)**

- **AANTAL VRIJHEIDSGRADEN EN INCOMPETENTIEGEVOELEN**

Gebruiken de tragere leerlingen de oefentijd voldoende effectief?

Als je de stof niet voldoende snapt, kun je de opdrachten vaak niet goed maken. Dit vergroot je incompetentiegevoelens, waardoor je tijdens de oefentijd moeilijker tot actie komt of als vlucht daarvoor juist andere activiteiten zoekt. Binnen de vrijheidsgraden van bijvoorbeeld unitonderwijs zijn daar soms legio mogelijkheden voor!

- **CONTROLE OP TAAKGERICHTHEID**

- **MATE VAN REACTIEVE ONDERSTEUNING EN BEGELEIDING**

Is er voor de tragere leerlingen voldoende ondersteuning en begeleiding beschikbaar tijdens het zelfstandig werken?

- **KOPPELING INSTRUCTIE EN OEFENEN**

Is er voor deze leerlingen een directe koppeling tussen de instructies en de opdrachten om Stof in te oefenen?

Het inoefenen volgt niet altijd direct op de instructie. Als er teveel tijd tussen zit, hebben de instructie én de zelfstandige verwerking bij de tragere leerlingen minder effect. Die kunnen daardoor nog meer het gevoel krijgen 'het weer niet te kunnen'.

- **BEMENSING**

Zijn er voldoende leraren en onderwijsassistenten voor de controle op taakgerichtheid en reactieve ondersteuning en begeleiding beschikbaar tijdens het zelfstandig werken? En hoe is de expertise verdeeld?

Soms komt namelijk het werken met units voort uit de noodzaak om de formatie sluitend te krijgen. Dan is er met name tijdens het zelfstandig werken niet voldoende bemensing. Unitteams moeten dan bijvoorbeeld kiezen voor het geven van instructies of de begeleiding tijdens het zelfstandig werken. Dan schiet of de effectiviteit van het een, of van het ander tekort.

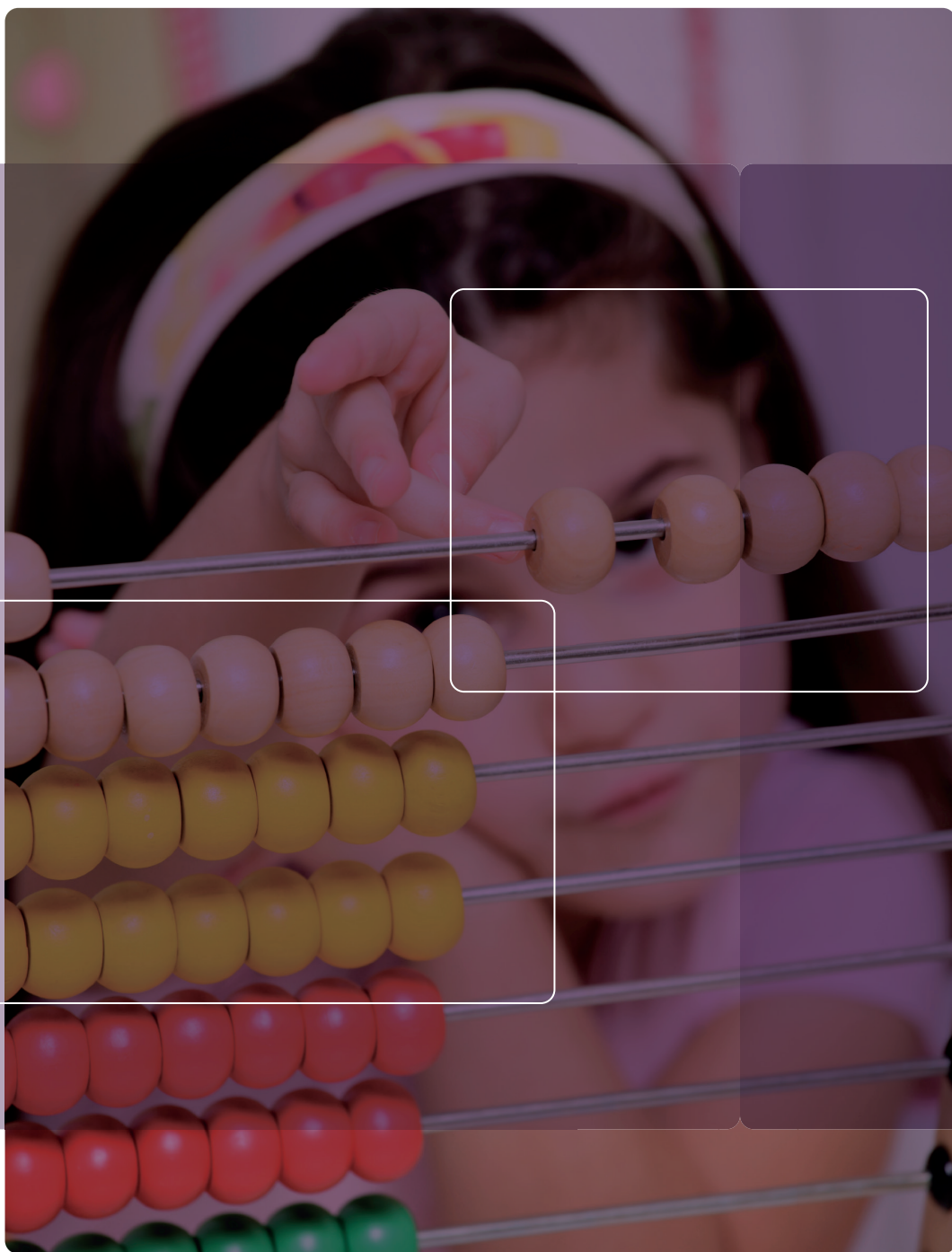
- **ONTWIKKELING VAN DE LEERLINGEN - (OR1. Resultaten en OR2. Sociale en maatschappelijke competenties)**

Het is goed om bij de analyse van de onderwijsresultaten na te gaan hoe de verschillende groepen leerlingen zich ontwikkelen.

- *In hoeverre weet de school dit inzichtelijk te maken?*

- *Maakt de school voldoende inzichtelijk in hoeverre ook de tragere leerlingen zich wat de basisvaardigheden overeenkomstig hun mogelijkheden ontwikkelen?*

- *Maakt de school ook de ontwikkeling van leerlingen inzichtelijk wat betreft de doelen en vaardigheden die binnen het concept belangrijk zijn: persoonsvorming, ontwikkeling vaardigheden informatieverwerking en -verwerking, op het gebied van relatie, competentie en autonomie, ontwikkeling zelfregie, brede ontwikkeling, vaardigheden 21e eeuw, enz.?*

ACHTERGRONDINFORMATIE INNOVATIES PORTRETSCHOLEN

Deze beknopte achtergrondinformatie bij de verschillende portretten is grotendeels afkomstig van de sites waar de links naar doorverwijzen.

ACADEMISCHE PABO'S

Een groot aantal pabo's is de samenwerking met universiteiten aangegaan. Het resultaat daarvan zijn de zogeheten *academische pabo's*. Van de vijftientig hbo-instellingen met een pabo bieden er op dit moment maar liefst 21 een variant van de academische pabo aan (meestal ook onder deze noemer, soms met een iets andere benaming zoals Pabo University).

Leerkrachten met wetenschappelijke kennis van de pedagogische en onderwijskundige omgeving van basisscholen hebben toegevoegde waarde. Voor de eigen professionaliteit en voor de schoolontwikkeling. Het gaat om de combinatie van praktijkvaardigheden, reflectie, beroepsidentiteit, analyserend vermogen, een onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden. Het samenspel van lerarenopleiding en universiteit biedt daartoe een goede basis.

Het curriculum van de academische pabo biedt lerarenopleiders van de hogeschool ook interessante mogelijkheden om nieuwe studieonderdelen en werkwijzen te beproeven. In vergelijking met de reguliere pabo wordt vaker Engelstalige literatuur gebruikt en is er meer aandacht voor academische vorming. Doorgaans is er voor de studenten in de *academische pabo* meer aandacht voor de stage.

(<https://www.vereniginghogescholen.nl/academische-pabo>)

DE DAVINCI ACADEMIE - ONDERWIJSMATERIAAL VOOR BEVLOGEN BASISSCHOLEN

DaVinci is ontwikkeld vanuit lesmateriaal voor wereldverkenning. Door vakken samen te voegen in thema's creëer je ruimte in het lesrooster. Ruimte om te ontdekken, om naar buiten te gaan, om proefjes te doen, om aandacht te hebben voor wat er speelde in de klas. Deze aanpak voor wereldverkenning werd snel een succes. Steeds meer scholen gingen deze thematische manier van wereldverkenning gebruiken. De methode *DaVinci* werd geboren, later gevolgd door de *DaVinci Academie* om leerkrachten te trainen in de pedagogische aanpak van de methode *DaVinci*.

Bij *DaVinci* werken leerlingen vanuit 30 thema's voor het basisonderwijs in een doorlopende lijn voor groep 1 t/m 8. In deze thema's zijn de volgende kerndoelen verwerkt: de

kerndoelen oriëntatie op jezelf en de wereld, canon van de Nederlandse geschiedenis, 21ste eeuwse vaardigheden, burgerschap, filosofie, levensbeschouwing, techniek en wetenschap. Dit alles in samenhang en verbanden.

Met DaVinci oefenen kinderen het hogere orde denken, ofwel creatief en kritisch leren denken. Met de methode *DaVinci* ontwikkelen kinderen hun vaardigheden om te kunnen analyseren, evalueren en (hierdoor) te kunnen creëren.

De kinderen werken met thema's vanuit nieuwsgierigheid en verwondering. Leerkrachten hebben bij *DaVinci* de kans om hun ideale onderwijs samen met andere onderwijsprofessionals uit de beweging neer te zetten en krijgen hierdoor de rol waarvoor ze ooit voor het onderwijs kozen: die van coach die kinderen individueel begeleidt zodat zij hun talenten kunnen ontdekken en ontwikkelen.

(davinciacademie.nl)

GROEPSDYNAMISCH ONDERWIJS

Naast een Sterk Team, Sociaal Sterke Groep, Full Speed Leren en Rijke Oogst heeft Groepsdynamisch onderwijs nog de Aanpak Moeilijke Groep ontwikkeld.

De Aanpak Moeilijke Groep zorgt ervoor dat een moeilijke groep binnen een half jaar weer redelijk functioneert. Het is de enige curatieve groepsdynamische aanpak. Binnen deze aanpak wordt een verkorte vorm van Sociaal Sterke Groep en Full Speed Leren ingevoerd. Voor de kinderen heet deze aanpak Topklas. We dagen de kinderen uit om een voorbeeldklas te worden binnen de school.

(groepsdynamischonderwijs.nl)

GROWTH MINDSET

De theorie van de 'groeimindset' en de 'fixed mindset' is ontwikkeld door de Amerikaanse psychologe Carol S. Dweck en verwijst naar verschillende opvattingen over intelligentie en talent.

Een fixed mindset draait om het idee dat intelligentie en talent aangeboren zijn en dus 'vast staan', bij een groeimindset zijn intelligentie en talent zaken zijn die je kunt ontwikkelen.

Die mindset heeft invloed op de leerhouding en motivatie van kinderen. Een fixed mindset leidt er vaak toe dat kinderen moeilijke opdrachten uit de weg gaan uit angst om te falen (een lager cijfer voelt als bewijs dat ze niet zo slim zijn). Kinderen met een groeimindset zien moeilijke opdrachten juist als een uitdaging. Omdat ze leren van hun fouten, gaan ze niet alleen sneller vooruit, maar vinden ze leren vaak ook leuker.

Een mindset ligt niet vast. Je kunt kinderen dus helpen een groeimindset te ontwikkelen, bijvoorbeeld door de nadruk te leggen op hun inzet en vooruitgang, in plaats van alleen op behaalde cijfers. Maar ook door kinderen uit te leggen hoe een mindset werkt en dat 'slim'

niet iets dat je bent of niet bent. Wanneer je doorzet en van je fouten leert, maken je hersens nieuwe verbindingen aan en word je dus slimmer. Fouten maken mag, daar leer je juist van!

Meer weten:

Mindset. Verander je manier van denken om je doelen te behalen (Carol S. Dweck) en 'The power of believing you can improve'. Deze lezing van Carol S. Dweck is te zien via www.ted.com.

IK IN 010

Erfgoededucatie omvat het leren met en over erfgoed. En is zoveel méér dan alleen geschiedenis. Het gaat over jezelf en de wereld: nu, in het verleden en in de toekomst. Erfgoed geeft inzicht in je plaats in de tijd en ruimte ten opzichte van anderen en helpt om je eigen identiteit te vormen en respectvol om te gaan met andermans identiteit. Erfgoed bevat niet alleen monumenten, landschappen, archeologische vondsten, museale voorwerpen, bibliotheken en archieven, maar ook gewoonten, tradities, verhalen, rituelen en gebruiken. Door met erfgoed aan de slag te gaan, ervaren leerlingen dat hun eigen omgeving betekenisvol is en dat erfgoed met henzelf te maken heeft.

Binnen *Ik in 010* slaan basisschoolleerkrachten en educatief medewerkers van Rotterdamse culturele instellingen de handen ineen, zodat leerlingen actief aan de slag kunnen gaan met het Rotterdams erfgoed. Met *Ik in 010* maken basisschoolleerlingen op een unieke manier niet alleen kennis met het erfgoed van Rotterdam, maar nemen ze er ook actief deel aan.

(<https://www.ikin010.nl>)

INTERNATIONAL BACCALAUREAT EN PRIMARY YEARS PROGRAMME (IB PYP)

IB staat voor 'International Baccalaureate' en is een onderwijsvorm met de volgende missie:

'Het Internationaal Baccalaureaat richt zich op het ontwikkelen van onderzoekende, goed geïnformeerde en zorgzame jonge mensen die helpen om een betere en meer vreedzame wereld te creëren door intercultureel begrip en respect.'

Het 'Primary Years Programme'(PYP) is hun onderwijsprogramma voor leerlingen van 3 tot 12 jaar.

In het PYP gaat het om onderzoekend leren. De focus ligt vooral op het *leren begrijpen* van de wereld om ons heen. Het spoort kinderen aan om niet alleen informatie te verzamelen maar om deze om te zetten in actie die een bijdrage levert aan henzelf, hun omgeving (gemeenschap) of de wereld waarin ze leven.

Daarbij zijn 21e-eeuwse vaardigheden belangrijk, zoals verbinding maken tussen eigen kennis en ervaringen en nieuwe informatie en vaardigheden. Daardoor leren ze zelfstandig denken, handelen, plannen, uitvoeren en reflecteren. We vergroten de kwaliteit van het leren, doordat kinderen van en met elkaar leren en ontdekken. We zorgen ervoor dat kinderen wereldburgers worden, doordat ze hun blik verbreden.

Het IB PYP werd aanvankelijk gebruikt op internationale scholen, maar inmiddels passen meer dan 5000 scholen in 109 landen het toe. Het programma stoelt op gedegen wetenschappelijk onderzoek. Van verschillende onderwijsconcepten zijn de aspecten die écht goed werken bij elkaar gevoegd in één programma, dat continu wordt gemonitord en bijgesteld als het nodig is.

IB PYP wil leerlingen voorbereiden op de samenleving van de toekomst door hen de vaardigheden en attitudes aan te leren die zij dan nodig zullen hebben. Het gaat daarbij vooral om 'onderzoekend leren': de leerlingen leren een onderzoekende houding aan te nemen en leren daarnaast hoe ze problemen op kunnen lossen.

Simpel is het niet: IB PYP is geen kant en klaar programma of methode maar een 'curriculum framework'. Het bevat een scala van concepten, modellen en criteria die leerkrachten, in 'planning teams', moeten toepassen om zogenaamde 'units of inquiry' te ontwerpen. Zo'n unit vul je dan vanuit een 'centraal idee' verder in.

De invulling van de IB-werkwijzen is daarbij niet vrijblijvend. Voor autorisatie tot officiële IB PYP World School dienen alle richtlijnen geïmplementeerd te worden.

(<https://www.despringbok.nl/ib-onderwijs/>
www.ibo.org)

KLASSEPLAN

Klasseplan is een compleet plan- en volgsysteem voor het basisonderwijs. *Klasseplan* is een handig hulpmiddel als je meer vanuit leerlijnen wilt gaan werken. Van de meeste methodes staan de leerlijnen in *Klasseplan*. Er staan ook eigen leerlijnen in *Klasseplan*. Het kenmerk van de leerlijnen is dat ze erg overzichtelijk zijn en in leerling-taal zijn geformuleerd. De leerlijnen kun je uiteraard naar eigen inzicht aanpassen.

Op basis daarvan maak je eenvoudig een digitale of papieren weektaak voor je leerlingen en een rooster voor jezelf. In het digitale logboek kun je al je dagelijkse aantekeningen kwijt, het groepsplan geeft veel overzicht en is heel snel gemaakt.

(klasseplan.nl)

LESKRACHT

Kleuterstof, Regenboog Wereldkist en Spectrumbox zijn de leeromgevingen van Leskracht voor een thematische aanpak van wereldoriëntatie en taal. Ze bestaan uit tastbaar en online gereedschap. Doordat de leeromgevingen volledig op elkaar afgestemd zijn, verloopt de overstap naar een volgende bouw natuurlijk. *Kleuterstof, Regenboog Wereldkist en Spectrumbox* worden geleverd als een compleet pakket. Uitvoering en stijl van de onderdelen zijn afgestemd op de leeftijdsgroepen, maar de basis blijft hetzelfde: de werkwijze van Leskracht.

Het digitaal portfolio basisonderwijs van *Leskracht* heet *Meloo*, wat staat voor Mijn Eigen Leer- en Ontwikkelomgeving. Deze kindgerichte omgeving faciliteert alle functionaliteiten waarover een school, de leerkracht, het kind en de ouder moeten kunnen beschikken om de brede talentontwikkeling zichtbaar te maken.

De *Skillsfactory* is het trainingen- en inspiratiecentrum voor het nieuwe leren. Leskracht werkt met en voor onderwijsprofessionals, schoolteams en onderwijs gerelateerde organisaties. Naast een breed scala aan trainingen en workshops, begeleidt de Skillsfactory ook verandertrajecten op het gebied van onderzoekend en ontwerpend leren (W&T-onderwijs), coöperatief werken, toekomstgerichte (21e-eeuwse) vaardigheden en bewegend leren. De missie van de Skillsfactory is om een vraaggericht aanbod praktisch te realiseren met als doel om kennisdeling te stimuleren tussen onderwijsprofessionals.

(leskracht.nl)

SOCIAAL ONTWERPEND LEREN en MEVOLUTION

Kinderen zullen gaan bijdragen aan de steeds meer complexe en dynamische samenleving. Dit vraagt deels om het ontwikkelen van andere vermogens dan vroeger. Je moet leren om in steeds wisselende contexten met steeds andere mensen snel een team te vormen en leren hoe jij dan bij kan dragen vanuit jouw persoonlijke kwaliteiten/talenten, waarden en fase van je ontwikkeling. Dat vraagt – naast basisvaardigheden en kennis – om metacognitie en een open en kritische houding, gericht op samenwerken.

Sociaal Ontwerpend Leren is een model of structuur waarmee je zelf, samen met anderen, een ontwikkelopdracht kunt formuleren voor jezelf of voor het team, ideeën voor de uitvoering kunt bedenken, selecteren, uitvoeren en evalueren. Met als resultaat een cyclisch leerproces met vier fasen: 1 *Verkenning*, 2 *Idee-ontwikkeling*, 3 *Realisatie* en 4 *Oogst*. En elk einde vormt weer een nieuw begin.

Met het instrumentarium van *Mevolution* kunnen leerkrachten onderwijs ontwerpen dat de hele identiteitsontwikkeling van kinderen stimuleert. Dit gebeurt steeds meer in betekenisvol thematisch of projectmatig onderwijs, waarbij 21ste-eeuwse vaardigheden geoefend worden. Zo krijgen kinderen de gelegenheid om hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen.

Leerlingen kunnen in Mevolution door middel van (video)beeld, tekst, audio-opnamen, documenten en links hun eigen ontwikkeling in beeld brengen. Leerkrachten kunnen oudere kinderen hierbij helpen en het zelf doen voor jonge kinderen. Ouders kunnen hun kind in de thuissituatie in beeld brengen en ook de informele ontwikkeling delen in Mevolution. Dit gebeurt in zogenaamde 'Verhalen'.

In Mevolution kunnen leerkrachten de verhalen van kinderen koppelen aan doelen op een leer- of ontwikkellijn. Een school kan de eigen leer- of ontwikkellijnen uploaden of gebruik maken van standaard leer- of ontwikkellijnen.

(mevolution.nl)

SLIM-FIT ONDERWIJS

SlimFit is een innovatief onderwijsexperiment voor primair onderwijs. SlimFit-scholen werken vanuit een ander organisatieprincipe. Afhankelijk van de grootte van de school worden reguliere klassen vervangen door 'units' van 70 à 90 leerlingen.

Verder zetten SlimFit-scholen leerkrachten in op de kerntaken op hbo-niveau en de andere leden van het team vullen de leerkrachten aan. Dit zijn zowel mensen van binnen (onderwijsassistenten en specialisten) als van buiten de school (stagiaires, studenten, senioren, vrijwilligers van verenigingen en freelancers). Dit betekent dat er met meer mensen wordt gewerkt vanuit de ambitie: kwaliteit van het onderwijs omhoog en minder werkdruk. Omdat er meer mensen met verschillende talenten worden ingezet binnen de units, krijgen de leerlingen passend onderwijs aangeboden.

Elk kind is gekoppeld aan een vaste mentor op hbo-niveau, die verantwoordelijk is voor het leerproces van zijn/haar kinderen en met zijn/haar groep kinderen de dag 'opent' en 'sluit' en de communicatie met de ouders verzorgt.

Een handig hulpmiddel is de *SlimFit Box*. Zo'n zestig scholen hebben in de experimenteerfase jaar met SlimFit gewerkt. In die tijd hebben ze een schat aan kennis, ervaringen, opbrengsten en producten opgedaan. Ze hebben alles verzameld in de SlimFit Box. Hiermee kan een school bepalen in welk ontwikkelingsstadium de school zich bevindt. Dit kan aan de hand van 9 ontwikkelingsvelden voor elk van de 9 ontwikkelingsthema's. Verder kan de school kiezen uit 9 ontwikkelingsroutes.

(innovatieimpulsonderwijs.nl)

WERELDGERICHT ONDERWIJS

Gert Biesta beschrijft in zijn benadering van *Wereldgericht onderwijs: vorming tot volwassenheid* drie dimensies van het onderwijs:

Kwalificatie

Dit heeft te maken met overdracht en verwerving van kennis, vaardigheden en houdingen die kinderen en jongeren kwalificeren om 'iets' te doen, zowel voor een beroep als voor het leven in een complexe moderne samenleving.

Socialisatie

Dit heeft te maken met de manier waarop het onderwijs kinderen inleidt in en verbindt met bestaande tradities en praktijken – zowel sociaal-culturele, politieke, religieuze en levensbeschouwelijke praktijk, als beroeps- en professionele praktijken.

Persoonsvorming

Daarbij kun je denken aan kwaliteiten als zelfstandigheid, verantwoordelijkheid en ook volwassenheid.

Het idee achter deze driedeling is allereerst dat iedere onderwijsactiviteit altijd een invloed heeft in deze drie domeinen – het gaat altijd ergens over, er worden altijd tradities gecommuniceerd, en het doet altijd iets met de persoon, positief of negatief. Maar als dat zo is, betekent het ook dat we in het onderwijs bewust moeten omgaan met de vraag wat we in ieder van deze domeinen wensen te bereiken en wat we willen dat onze studenten in ieder van deze domeinen bereiken. Daarmee verschijnen de domeinen niet alleen als drie functies van onderwijs – drie dimensies waarin onderwijs functioneert – maar ook als drie doeldomeinen – drie domeinen waarin we concrete doelen kunnen formuleren voor wat we willen bereiken en wat we willen dat onze studenten bereiken.

Voor onderwijsgeevenden is het de uitdaging de drie dimensies in balans te houden. Biesta merkt op dat de laatste dimensie – Persoonsvorming – in het huidige onderwijs vaak te weinig aan bod komt. Met de juiste balans krijgen leerlingen 'kansen om volwassen in de wereld te zijn'. Een van de belangrijkste adviezen van Biesta: de school heeft tot taak kwalificerings- en socialiseringsprocessen zo te laten verlopen dat elk kind of elke jongere op zijn eigen wijze in de (school)wereld tevoorschijn kan komen.

(www.professioneelbegeleiden.nl/wereldgericht-onderwijs-vorming-tot-volwassenheid;
<https://wij-leren.nl/gert-biesta-wereld-gericht-onderwijs-vorming-tot-volwassenheid.php>)

Notities

[illegible]

Handwriting practice lines consisting of a dashed top line, a solid middle line, and a dashed bottom line, repeated across the page.

Handwriting practice lines consisting of a dashed top line, a solid middle line, and a dashed bottom line, with 20 rows of solid lines in between.

Handwriting practice lines consisting of a dashed top line, a solid middle line, and a dashed bottom line, repeated across the page.